नेपाली

कक्षा : ११ र १२ **विषय सङ्केत :** Nep. 001 (कक्षा ११), Nep. 002 (कक्षा १२)

पाठ्यघण्टा : ३ **वार्षिक कार्यघण्टा : ९६**

१. परिचय

नेपाल बहुजातीय, बहुसांस्कृतिक एवम् बहुभाषिक मुलुक हो । बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक विशेषता भएको राष्ट्रमा राष्ट्रिय एकता प्रवर्धन गर्न तथा सामाजिक, सांस्कृतिक सम्बन्ध र समन्वय कायम गर्न सम्पर्क भाषाको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमताको विकास हुनुपर्दछ । विद्यार्थीमा भाषिक सञ्चार एवम् बोध र अभिव्यक्तिगत सिपको विकास हुनु नै भाषिक सक्षमता हो । नेपाली भाषा विद्यालय तहको शिक्षणको प्रमुख माध्यम, सरकारी कामकाज र नेपाली समाजको साझा सम्पर्कको भाषा हो । पहिलो, दोस्रो एवम् विदेशी भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग हुँदै आएको छ । यस दृष्टिले नेपाली भाषाको प्रयोगमा व्यापकता रहेको छ । नेपालमा नेपाली भाषा सामाजिकीकरण, अन्तरभाषिक व्यवहार, सञ्चार, प्रशासन, प्रविधि र मौखिक तथा लिखित व्यवहारको प्रमुख माध्यमका रूपमा रहिआएको छ । नेपाली समाजको बहुलतालाई दृष्टिगत गर्दै सबै प्रकारका ज्ञान र सिप प्राप्त गर्न तथा विभिन्न माध्यमबाट अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका ज्ञानसमेत नेपाली भाषामा सिक्न सक्ने बनाउन विद्यालय तहमा नेपाली भाषाको शिक्षण अपरिहार्य छ । त्यसैले विद्यालय तहमा नेपाली भाषालाई अनिवार्य विषयका रूपमा शिक्षण गर्नुपरेको हो । नेपाली भाषा शिक्षणको मुख्य उद्देश्य विद्यार्थीमा नेपाली भाषासम्बद्ध भाषिक सिप एवम् व्यावहारिक र सिर्जनात्मक क्षमताको विकास गराउनु हो ।

प्रस्तुत पाठ्यक्रमको उद्देश्य विद्यार्थीमा भाषिक सक्षमता अभिवृद्धि गराउनु हो । (कक्षा ९-१०) पूरा गरेका विद्यार्थीको स्तरलाई ध्यान दिई विद्यालय तहको समाप्तिपछि अन्य क्षेत्रमा लाग्ने तथा उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्नेहरूको आधारभूमिका रूपमा नेपाली भाषामा सक्षम बनाउने अभिप्रायले यो पाठ्यक्रम तयार पारिएको हो । माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) पूरा गर्दा विद्यार्थीहरूले नेपाली विषयमा प्राप्त गर्ने तहगत सक्षमता र कक्षागत सिकाइ उपलब्धिलाई यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको छ । पाठ्यक्रममा विद्यार्थीमा बोध एवम् अभिव्यक्तिगत क्षमताको विकासका लागि उपयुक्त विधा र क्षेत्र निर्देश गरिएको छ । यसमा प्रयोजनपरक भाषिक सिप विकास र कार्यमूलक व्याकरणमा विशेष ध्यान दिइएको छ । तदनुरूपका सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र मूल्याङ्कन विधि पनि समेटिएका छन् । यस पाठ्यक्रममा निम्नलिखित पक्षहरूलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ :

- समयसापेक्ष जीवनोपयोगी एवम् सक्षमतामा आधारित भाषिक सिप
- पाठगत विविधताको प्रस्तुति र कार्यमूलक व्याकरण
- स्तरअनुरूपका पाठ्यवस्तुको छनोट एवम् स्तरण
- विद्यार्थीकेन्द्रित सिकाइमा आधारित सहजीकरण प्रक्रिया
- प्रयोजनपरक भाषिक सिप र सिकाइमा जोड
- खोजपरक, परियोजनामूलक तथा सिर्जनात्मक भाषिक अभ्यासमा जोड
- भाषिक सामर्थ्य र सम्पादनका रूपमा भाषिक सिपको विकासमा जोड
- व्याकरणलाई भाषा प्रयोगको आधारका रूपमा सैद्धान्तिकभन्दा रचनात्मक बनाउने प्रयत्न
- स्वतन्त्र पठन र रचना कौशलको विकासमा जोड
- सिपगत सक्षमता परीक्षणमा आधारित भाषिक मूल्याङ्कन

२. तहगत सक्षमता

यस तहका अन्त्यमा विद्यार्थीहरू निम्नलिखित सक्षमता प्राप्त गर्न समर्थ हुने छन् :

१. विविध विषयक्षेत्रका मौखिक सामग्रीको बोध र अभिव्यक्ति

२. विविध विषयक्षेत्रका लिखित सामग्रीको सुरुचिपूर्ण पठन र बोध

३. पाठगत सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको पहिचान, बोध र प्रस्तुति

४. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति

५. सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय एवम् मानवीय मूल्यअनुकूलको लेख्य अभिव्यक्ति

६. दैनिक व्यावहारिक लेखनमा दक्षता प्रदर्शन

७. सिर्जनात्मक र प्रतिक्रियापरक अभिव्यक्ति कौशल

८. अन्तरसांस्कृतिक एवम् भाषिक मूल्यप्रतिको सचेतता र सम्मानजनक भाषिक व्यवहार

९. तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक अभिव्यक्ति कौशल

१०. खोज तथा परियोजनामा आधारित लेख र रचनाको सिर्जना

११. समालोचनात्मक चिन्तनसहितको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति

३.कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

	कक्षा : एघार	**कक्षा : बाह्र**
१. सुनाइ र बोलाइ सिप	१. उच्चरित हुने वर्णहरूको पहिचान गरी शुद्ध उच्चारण गर्न २. विविध पाठ, सञ्चार माध्यम र अन्य सामग्री सुनेर तार्किक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ३. दिइएका विषय वा शीर्षकमा समूहगत छलफल एवम् प्रस्तुतीकरण गर्न ४. सन्दर्भअनुसार गति, यति र लय मिलाई मौखिक अभिव्यक्ति गर्न ५. देखेसुनेका, पढेका तथा अनुभव गरेका विषयलाई सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्न ६. सामाजिक, सांस्कृतिक सन्दर्भ, वक्ताको अवस्था तथा संवेगका आधारमा प्रतिक्रिया दिन	१. शब्द सुनी अक्षरीकरणसहित शुद्ध उच्चारण गर्न २. विविध पाठ, सञ्चार माध्यम र अन्य क्षेत्रका अभिव्यक्ति सुनेर विश्लेषणात्मक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ३. दिइएका विषय वा शीर्षकमा समूहगत छलफल एवम् प्रस्तुतीकरण गर्न ४. सन्दर्भअनुसार गति, यति र लय मिलाई मौखिक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ५. देखेसुनेका तथा अनुभव गरेका विषयलाई सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्न ६. सामाजिक सन्दर्भ, प्रसङ्ग, वक्ताको अवस्था, अभिवृद्धि र संवेग तथा भाषाको प्रयोजनपरक भेदका आधारमा शिष्टतापूर्वक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न ७. औपचारिक कार्यक्रममा सहभागी भई आफ्ना विचार प्रभावकारी रूपमा व्यक्त गर्न
२. पढाइ सिप	१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति, लय मिलाई शुद्धसँग पढ्न	१. लिखित सामग्रीलाई गति, यति, लय मिलाई शुद्धसँग पढ्न

	२. साहित्यिक तथा प्रयोजनपरक पाठहरू पढी पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गर्न ३. पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे र अर्थबोधका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न ४. लिखित सामग्रीको सस्वर तथा मौन पठनद्वारा पढाइको गति विकास गर्न ५. लिखित सामग्रीका आधारमा सन्दर्भको अनुमान, घटना, चरित्र र परिवेशको बोध गरी पढ्न ६. विभिन्न पाठ तथा तिनका विशिष्ट अंशको व्याख्या एवम् समीक्षा गर्न सक्ने गरी पढ्न ७. विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठहरू पढी बोध गर्न ८. पूर्वानुमान, निष्कर्ष, सारांश, संश्लेषण, प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने गरी पाठहरू पढ्न	२. साहित्यिक तथा प्रयोजनपरक पाठहरू पढी पारिभाषिक/प्राविधिक शब्दको सन्दर्भअनुसार वाक्यमा प्रयोग गर्न ३. पाठमा प्रयोग भएका शब्दको हिज्जे, उच्चारण, स्रोत, शब्दवर्ग, बनोट र अर्थ पहिचानका लागि शब्दकोशको प्रयोग गर्न ४. लिखित सामग्रीको द्रुतपठन गर्न ५. लिखित सामग्री भाव विश्लेषण गर्न सक्ने गरी पढ्न ६. विभिन्न पाठ तथा तिनका विशिष्ट अंशको व्याख्या एवम् समीक्षा गर्न सक्ने गरी पढ्न ७. विविध क्षेत्रसँग सम्बन्धित पाठहरू पढी बोध गर्न ८. पूर्वानुमान, निष्कर्ष, सारांश, संश्लेषण, विश्लेषण, गरी प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न सक्ने गरी पाठहरू पढ्न
३. लेखाइ सिप	१. नेपाली वर्णको पहिचान र वर्गीकरण गरी लेख्न २. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको शुद्ध प्रयोग गर्न ३. मौखिक एवम् लिखित अभिव्यक्तिको बुँदाटिपोट गर्न र सारांश लेख्न ४. व्यावहारिक लेखन (घरायसी पत्र, निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, सम्मानपत्र, सूचना, विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदना) गर्न ५. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न ६. कुनै पनि विषय शीर्षकमा अर्थपूर्ण, क्रमबद्ध तथा प्रभावकारी रूपमा अनुच्छेद रचना गर्न ७. पाठको प्रकृतिअनुसार विषयक्षेत्र, संरचना (आदि, मध्य र अन्त्यको शृङ्खला), घटना, चरित्र, परिवेश, भाव, लयबोध गरी लेख्न ८. साहित्यिक विधा र पाठहरूको विश्लेषण गर्न र विशिष्ट अंशको व्याख्या गर्न ९. लिखित अभिव्यक्तिका क्रममा व्याकरणका आधारभूत नियम पालना गरी लेख्न १०. विभिन्न विधामा आधारित भई निर्देशित र स्वतन्त्र सिर्जना गर्न ११. कोशीय प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाई लेख्न	१. शब्दमा रहेका अक्षर संरचना छुट्याई लेख्न २. वर्णविन्यास र लेख्य चिह्नहरूको शुद्ध प्रयोग गर्न ३. विज्ञान, प्रविधि, सामाजिक शास्त्र, वाणिज्य कानुन आदि क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रयोजनपरक लेखन गर्न ४. व्यावहारिक लेखन गर्न (व्यावसायिक पत्र, भरपाई, तमसुक, करारनामा, मन्जुरीनामा, मुचुल्का, प्रशासनिक टिप्पणी तथा बैठक निर्णय, विज्ञप्ति, बोलपत्र र सम्पादकलाई चिठी लेखन) ५. सामाजिक, सांस्कृतिक, राष्ट्रिय एवम् मानवीय मूल्यमा आधारित भई लिखित अभिव्यक्ति दिन ६. देखेसुनेका, पढेका र अनुभव गरेका विषयवस्तुका बारेमा सिलसिला मिलाएर लिखित वर्णन गर्न ७. पाठको प्रकृतिअनुसार सन्दर्भको अनुमान, संरचना पहिचान, घटना वर्णन, भावबोध, तार्किक विश्लेषण गरी लेख्न ८. साहित्यिक विधा र पाठहरूको विश्लेषण गर्न र विशिष्ट अंशको व्याख्या गर्न ९. लिखित अभिव्यक्तिका क्रममा व्याकरणका आधारभूत नियम पालना गरी लेख्न १०. विभिन्न विधामा आधारित भई निर्देशित र

		स्वतन्त्र सिर्जना गर्न ११. विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्रकाशित सामग्री तथा पुस्तक र लेख रचना पढी प्रतिबिम्बात्मक लेखन गर्न १२. कोशीय प्रविष्टिअनुसार शब्दक्रम मिलाई लेख्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

(क) कक्षा : ११

क्र सं	विधा/ पाठ	क्षेत्र	बोध	अभिव्यक्ति	भाषातत्त्व	पाठ्यघण्टा
१.	कविता (पद्य)	देशभक्ति	•कविताको संरचना •विषयको क्रम, भाषा, लय आदिको बोध •देशभक्ति, संस्कृति र भाषासम्बन्धी पद्यांशको बोध	• कविताको लयबद्ध वाचन • कवितालाई गद्यमा रूपान्तरण • कविता सिर्जना (अनुकरणात्मक लेखन)	(अ) नेपाली कथ्य र लेख्य वर्ण (स्वर र व्यञ्जन) को पहिचान (आ) उच्चार्य व्यञ्जन वर्णको पहिचान र प्रयोग (स्थान, प्रयत्न, घोषत्व र प्राणत्व)	७
२.	कथा	सामाजिक	•कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध	• कथाका घटनाहरूको टिपोट • कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन • लघुकथा लेखन (अनुकरणात्मक)	(अ) मूल र व्युत्पन्न शब्दको पहिचान (आ) शब्द स्रोत : तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्द (इ) शब्दकोशीय प्रयोग	८
३.	निबन्ध	सांस्कृतिक (आत्मपरक)	•निबन्धको संरचना (अनुच्छेद योजना, विषय प्रस्तुतिको क्रम, भाषाशैली आदि) को बोध •निबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध	• निबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट र सार लेखन • स्थानीय समाजमा प्रचलित चाडपर्वको वर्णन गरी निबन्ध लेखन • तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या	पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापद) को प्रयोगात्मक पहिचान	७

				समाधानमूलक लेखन		
४.	जीवनी	(राष्ट्रिय)	-जीवनीको संरचना (जीवन विषयक घटना शृङ्खला, अनुच्छेद योजना, भाषा आदि) को बोध	•जीवनीमा प्रस्तुत घटनाक्रमको वर्णन •आनो समाजमा प्रतिष्ठित कुनै व्यक्तिको जीवनी लेखन •जीवनीबाट प्राप्त सन्देश/शिक्षाको अभिव्यक्ति	(अ) पदवर्ग (नामयोगी, क्रियायोगी, संयोजक, विस्मयादिबोधक र निपात) को प्रयोगात्मक पहिचान (आ) शब्द रूपायन	७
५.	पत्र लेखन	घरायसी	•पत्र लेखनको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, ढाँचा, भाषाशैली आदि) को बोध -	•पत्र लेखनमा प्रस्तुत विषयवस्तु र ढाँचाको टिपोट •विषयको प्रस्तुति •निर्दिष्ट विषयमा पत्र लेखन •निमन्त्रणा, बधाई, शुभकामना, अभिनन्दनपत्र, सम्मानपत्र, सूचना, विज्ञापन, श्रद्धाञ्जली, समवेदनाको ढाँचा र शैलीको अध्ययन तथा लेखन अभ्यास	लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग (पूर्णविराम, अर्धविराम, अल्पविराम, कोष्ठक, विकल्पबोधक/ि तर्यक्, प्रश्नवाचक, उद्धरण, विस्मयसूचक/उ द्गार, निर्देशक, योजक, छुट चिह्न/कागपादे चिह्न,	८
६.	कथा	मनोवैज्ञानिक	•कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध	•कथाका घटनाहरूको टिपोट •कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन •पढेका नयाँ कथाका बारेमा प्रस्तुति •लघुकथा लेखन (अनुकरणात्मक)	(अ) वर्णविन्यासको पहिचान र प्रयोग (आ) भाषिक प्रयोगमा पदयोग र पदवियोगको पहिचान र प्रयोग	८
७.	निबन्ध	प्राकृतिक (वस्तुपरक)	•निबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि)	•निबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, सारांश •प्रकृति तथा वातावरणको वर्णन	उपसर्गद्वारा शब्दनिर्माण (अ) अ, अन, कु, बि, बे, बद, गैर, ना (आ) अति, अधि, अनु,	७

			को बोध •निबन्धको शैली र ढाँचाको अध्ययन	गरी निबन्ध लेखन •खोज तथा परियोजनामा आधारित भई समालोचनात्मक चिन्तनसहितको लेखन	अप, अभि, अव, आ, उत्, उप, दुर्, दुस्, नि, निर्, निस्, परा, परि, प्र, प्रति, वि, सम्, सु	
८.	लघुनाटक	सामाजि/ मनोवैज्ञानिक	•नाटकको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, मञ्चीयता, चरित्र, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध	•नाटकका प्रमुख पात्रको चरित्र वर्णन •नाटकका घटना तथा परिवेशको वर्णन •नाटकको संवादात्मक अभिनय (विषयको प्रस्तुति, हाउभाउ) •संवाद लेखन •प्रतिवेदन लेखन (कार्यक्रम, भ्रमण, घटना)	प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: (क) अक्कड, अत, अन्त, आइ, आइँ/याइँ, आउ, आली, आलु, आवट, आहा/याहा, इया, (ख) इयार, इलो, ई, उवा, ए, एली, ओ, ओट, औली/यौली, पन/पना, ली, ले	११
९	रिपोर्ताजमूलक रचना	स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सा	•रिपोर्ताजको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध •रिपोर्ताजमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध •रिपोर्ताजको ढाँचा र शैलीको अध्ययन	•रिपोर्ताजमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, टिप्पणी लेखन •स्वास्थ्य, योग र चिकित्साको वर्णन गरी रिपोर्ताज लेखन •रिपोर्ताजमा प्रयुक्त कठिन शब्दबाट वाक्य रचना •प्रतिवेदन लेखन ढाँचा र शैलीको अध्ययन र लेखन अभ्यास	प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माण: अक, अन, अनीय, इक, इत, ई, ईन/ईण, ईय, क, तर, तम, तव्य, ता, ति, त्व, मय, मान्, वान्, य	८
१०.	संवादात्मक रचना	कृषि, वन तथा वातावरण	•संवादको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली	•संवादमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट •विषयको प्रस्तुति, हाउभाउ	समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (अव्ययीभाव, कर्मधारय, तत्पुरुष, द्वन्द्व,	८

			आदि) को बोध	• निर्दिष्ट विषयमा संवाद लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय • उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास	द्विगु, बहुब्रीहि (समास र विग्रहसमेत)	
११.	दैनिकी रचना	पर्यटन	•निर्दिष्ट पाठको बोध (अनुमान, संरचना पहिचान आदि) •निर्दिष्ट पाठमा प्रयुक्त प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दको अर्थबोध	• निर्दिष्ट पाठसँग सम्बन्धित रचना • बुँदाटिपोट र सारांश लेखन • दैनिकी लेखन • अनुकरणात्मक लेखन	(अ) द्वित्व प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माण (पूर्ण, आंशिक र आपरिवर्तित द्वित्व) (आ) सन्धि र सन्धि भएका शब्दको पहिचान	८
१२.	वक्तृतात्मक रचना	जलस्रोत र ऊर्जा	•वक्तृताको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध	• वक्तृतामा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट • हाउभाउसहित विषयको प्रस्तुति • निर्दिष्ट विषयमा वक्तृता लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय • उद्घोषण, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास • वक्तृता/वादविवाद आयोजना • विभिन्न ढाँचामा प्रतिवेदन लेखन	(अ) उद्देश्य र उद्देश्य विस्तार तथा विधेय र विधेय विस्तार, पहिचान र प्रयोग (आ) व्याकरणात्मक कोटिका आधारमा वाक्य परिवर्तन (लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर) (इ) कथन (प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष) (ई) ध्रुवीयता (करण, अकरण)	९
जम्मा						९६

(ख) कक्षा : १२

क्रम सङ्ख्या	पाठ	क्षेत्र	बोध	अभिव्यक्ति	भाषातत्त्व	पाठ्घण्टा
१.	कविता (गद्य कविता)	सामाजिक	• कविताको संरचना (विषयको क्रम, भाषा, शैलीको बोध आदि) • गद्य कविताको लयबोध	• कवितालाई अनुच्छेदमा रूपान्तर • कविताको लयबद्ध वाचन • कविता सिर्जनाको अभ्यास	नेपाली अक्षरको पहिचान र उच्चारण अभ्यास	७
२.	कथा	ऐतिहासिक/ पौराणिक/ सांस्कृतिक	• कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध	• कथामा प्रयुक्त घटनाहरूको सिलसिलाबद्ध टिपोट • निर्देशित वा स्वतन्त्र कथा लेखन अभ्यास • विद्युतीय तथा सञ्चार माध्यममा प्रकाशित कथाहरूको अध्ययन र प्रभावको प्रस्तुति	पदवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण र अव्यय) को पहिचान र प्रयोग	७
३.	निबन्ध	नियात्रा	• निबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध • निबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध	• आफूले गरेको कुनै यात्राको वर्णन • निबन्ध लेखन • विद्युतीय सञ्चार माध्यम र प्रकाशित उपयोगी लेख रचनाहरूको अध्ययन र त्यसबाट प्राप्त विषयवस्तु, सन्देश आदिको प्रस्तुति • तार्किक, अन्तरक्रियात्मक एवम् समस्या समाधानमूलक लेखन	(अ) पदसङ्गति (क) लिङ्ग (ख) वचन (ग) पुरुष (घ) आदर (सामान्य, मध्यम, उच्च) (आ) शब्द रूपायन	७
४.	पत्र लेखन (व्यावसयिक)		• पत्र लेखनको संरचना (विषय,	• पत्र लेखनमा प्रस्तुत विषयवस्तुको	वाक्यको पहिचान र प्रयोग	८

			प्रस्तुतिक्रम, ढाँचा, भाषाशैली आदि) को बोध -	टिपोट • विषयको प्रस्तुति • निर्दिष्ट विषयमा पत्र लेखन • भरपाई, तमसुक, करारनामा, मञ्जुरीनामा, मुचुल्का, प्रशासनिक टिप्पणी, बैठक निर्णय, विज्ञापन, सूचना, विज्ञप्ति, बोलपत्र, सम्पादकलाई चिठीको ढाँचा र शैलीको अध्ययन र लेखन अभ्यास • विद्युतीय सञ्चार माध्यममा उपलब्ध प्रयोजनपरक सामग्रीको अध्ययन र लेखन अभ्यास	(क) सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्यको पहिचान र प्रयोग (ख) निर्धारित कथाबाट सरल, मिश्र र संयुक्त वाक्यको पहिचान र वाक्यान्तरण	
५.	उपन्याको अंश	सामाजिक	• उपन्यास अंशको संरचना (विषय, परिच्छेद योजना, घटना शृङ्खला, पात्र, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध • शब्दभण्डारको बोध .	• उपन्यास अंशको विषयवस्तु वर्णन • उपन्यासको अंशका प्रमुख पात्रको चरित्र वर्णन • उपन्यासको अंशको घटना तथा परिवेशको वर्णन • आफूले अध्ययन गरेको कुनै एक उपन्यासको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति	क्रियाका काल (भूत, अभूत) पक्ष : अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात, अभ्यस्त (आ) नेपाली वर्णविन्यासको प्रयोगात्मक अभ्यास	१४
६.	जीवनी	अन्तर्राष्ट्रिय	• जीवनीको संरचना (जीवन विषयक घटना शृङ्खला, अनुच्छेद योजना, भाषा आदि) को	• जीवनीमा प्रस्तुत घटनाक्रमको वर्णन • आफ्नो समाजमा प्रतिष्ठित कुनै व्यक्तिको जीवनी	क्रियाका भाव : सामान्य, आज्ञा, इच्छा, सम्भावना, सङ्केत	७

			बोध	लेखन • खोज तथा परियोजनामा आधारित भई समालोचनात्मक चिन्तनसहितको लेखन		
७.	गीति कविता	सामाजिक /सांस्कृतिक	• कविताको संरचना (विषयको क्रम, भाषा, लय आदि) को बोध • पद्य र गद्य कविताको लयबोध • गजलको संरचना बोध	• कविताको लयबद्ध वाचन • गीति कविता सिर्जना • विद्युतीय सञ्चारमा उपलब्ध मुक्तक तथा कवितात्मक सामग्रीको अध्ययन र कक्षामा प्रस्तुति • गजलको रचना	उपसर्ग र प्रत्ययद्वारा शब्द निर्माणसम्बन्धी अभ्यास	७
८.	कथा	समाज मनोवैज्ञानिक	• कथाको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध	• कथामा वर्णित घटनाको सिलसिलाबद्ध टिपोट • कथाका पात्रहरूको चरित्र वर्णन • कथा सिर्जनाको अभ्यास • आफूले अध्ययन गरेको कम्तीमा कुनै एक उपन्यासको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति	द्वित्व र समास प्रक्रियाद्वारा शब्द निर्माणसम्बन्धी अभ्यास	७
९.	आख्यानात्मक रचना	सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधि	• आख्यानको संरचना (विषय, अनुच्छेद योजना, घटनाक्रम, संवाद, भाषा आदि) को बोध	• आख्यानमा वर्णित घटनाको सिलसिलाबद्ध टिपोट • आख्यानका पात्रहरूको चरित्र वर्णन • कथा सिर्जनाको	कारक र विभक्तिको पहिचान र प्रयोग (अ) कारकका सरल र तिर्यक् रूप (आ) कारकका प्रकार : कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान,	८

				अभ्यास • आफूले अध्ययन गरेको कुनै एक आख्यानको विषयवस्तु, पात्र, परिवेश, सन्देश आदि बारेमा मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्ति	अपादान, अधिकरण (इ) विभक्तिको प्रयोग	
१०.	संवादात्मक रचना	समाज, संस्कृति र शिक्षा	• संवादको संरचना (विषय, प्रस्तुतिक्रम, हाउभाउ, तर्क, संवाद, भाषाशैली आदि) को बोध	• संवादमा प्रस्तुत विषयवस्तुको टिपोट • हाउभाउसहित विषयको प्रस्तुति • निर्दिष्ट विषयमा संवाद लेखन तथा मौखिक अभिव्यक्ति र अभिनय • शिक्षा र सांस्कृतिक शीर्षकमा वक्तव्य, समाचार वाचन, प्रवचन आदिको अभ्यास	(क) वाक्य संश्लेषण र विश्लेषण (ख) वाच्य (कर्तृ, कर्म, भाव) को पहिचान र प्रयोग	८
११.	प्रबन्धात्मक रचना	कानुन, प्रशासन र व्यवस्थापन	• प्रबन्धको संरचना (विषय प्रस्तुतिको क्रम, अनुच्छेद योजना, भाषाशैली आदि) को बोध • प्रबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दको अर्थबोध	• प्रबन्धमा वर्णित मुख्य विषयको बुँदाटिपोट, सारांश • प्रकृति तथा वातावरणको वर्णन गरी प्रबन्ध लेखन • प्रबन्धमा प्रयुक्त कठिन शब्दबाट वाक्य रचना • बैठक (माइन्युट) को उपस्थिति तथा निर्णय एवम् भरपाई, मुचुल्का र प्रशासनिक टिप्पणीको नमुना लेखन • व्यक्तिगत विवरण (बायोडाटा) लेखन	(अ) पदक्रम (क) सामान्य पदक्रम (ख) विशिष्ट पदक्रम (आ) लेख्य चिह्न र तिनको प्रयोग	८
१२.	रिपोर्ताजमूलक	अर्थ, उद्योग	• रिपोर्ताज पाठको	• निर्दिष्ट पाठसँग	(अ) उक्ति परिवर्तन	८

	रचना	र वाणिज्य	बोध (अनुमान, संरचना पहिचान आदि) • रिपोर्ताज पाठमा प्रयुक्त प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दको अर्थबोध • विभिन्न पत्रिकामा प्रकाशित रिपोर्ताजको अध्ययन र प्रस्तुति	सम्बन्धित रचना • बुँदाटिपोट र सारांश लेखन • निर्दिष्ट अनुच्छेदको उत्तर लेखन • अनुकरणात्मक लेखन • विद्युतीय सञ्चार माध्यममा आधारित विविध लेखन अभ्यास	(आ) उद्देश्य र विधेय विस्तार (इ) शब्दकोशीय प्रयोग	
जम्मा						९६

द्रष्टव्य :

(क) विधाको माध्यमबाट विद्यार्थीले बोध, अभिव्यक्ति र भाषातत्त्वअन्तर्गतका विषयवस्तुको सिकाइ गरी भाषिक सिपहरू र भाषिक कार्यहरूमा आवश्यक सक्षमताको विकास गर्नेछन् ।

(ख) रिपोर्ताजमूलक रचना भनेको कुनै पनि विषयमा गरिएको खोजमूलक र आख्यानात्मक संरचना भएको तथ्यमा आधारित समसामयिक प्रचलित लेखन हो ।

(ग) पाठ्यपुस्तक विकास गर्दा प्रयोजनपरक रचनाहरूलाई साहित्यिक विधासँग सम्बन्धित पाठहरूको बिचमा आवश्यकतानुसार क्रम मिलाएर राख्नुपर्ने छ ।

(घ) विधाको क्षेत्र तथा क्रम र विस्तृतीकरणमा उल्लेख भएका पाठहरूमा प्रयोग भएका आधारमा उपयुक्तताअनुसार शब्दभण्डारको अभ्यास गराउनुपर्ने हुन्छ । यसका लागि पर्यायवाची शब्द, विपरीतार्थी शब्द, अनुकरणात्मक शब्द, अनेकार्थी शब्द, श्रुतिसमभिन्नार्थक शब्द, सङ्क्षिप्त शब्द, उखान टुक्का, लघुतावाची शब्द, सिङ्गो शब्द, समूहवाचक शब्द, पारिभाषिक/ प्राविधिक जस्ता शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगको अभ्यास गराउनु अपेक्षित छ । पाठमा प्रयुक्त भएका शब्दहरूलाई केन्द्रबिन्दु मानी विभिन्न का शब्दभण्डारको विकास गराउने दृष्टिकोण यसमा राखिएको छ । शब्दका विभिन्न अर्थ सम्बन्धहरू र गत विविधतालाई ख्याल राखी शब्दहरूको अर्थ र सन्दर्भपूर्ण प्रयोगमा जोड दिइने छ । यस क्रममा प्रयुक्त र तत्सम्बन्धी उखान टुक्काहरूको प्रयोगलाई पनि समावेश गरिने छ ।

(ङ) यस पाठ्यक्रम कार्यान्वयन र शिक्षण सिकाइका क्रममा सिर्जनात्मक सोचाइ/चिन्तन, समस्या समाधान, विद्युतीय सञ्चार सिप, सहकार्य र स्वव्यस्थापन, खोज, अन्वेषण, तार्किकता जस्ता भाषासम्बद्ध जीवनोपयोगी सिपहरूलाई यथासम्भव एकीकृत गरिने छ ।

५. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सिकाइ सहजीकरण पाठ्यक्रमलाई कक्षाकोठामा प्रभावकारी रूपमा हस्तान्तरण गर्ने विधि हो । भाषा शिक्षणमा भाषिक सिपको विकासका लागि सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया अपरिहार्य हुन्छ । भाषा शिक्षणका क्रममा विद्यार्थीलाई सक्रिय गराएर सिकाइलाई विद्यार्थीकेन्द्रित बनाउनुपर्छ । यसका लागि कक्षाकोठामा बहुभाषिक, स्थिति भएमा पहिलो भाषा र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणका विधिमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया पाठ्यक्रमको उद्देश्य, विषयवस्तु, विद्यार्थीको पृष्ठभूमि, स्थानीय स्रोत साधनको उपलब्धता आदिमा निर्भर हुन्छ । यो व्यक्तिगत र सामूहिक अभ्यासमा पनि आधारित हुन्छ । यस पाठ्यक्रममा सिकाइ सहजीकरणका सिपमा आधारित विधागत शिक्षणमा जोड दिइने छ । भाषा शिक्षण भाषाका सिपहरूको शिक्षण हो । भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सिपको एकीकृत शिक्षण गरेर नै भाषाको शिक्षण गरिन्छ । साहित्यिक विधा तथा प्रयोजनपरक पाठका माध्यमबाट भाषिक सिपको शिक्षण गर्नु भाषा सिकाइको मूल पक्ष हो । भाषा शिक्षणमा साहित्यिक विधा र प्रयोजनपरक भेदहरूको निम्नअनुसार उपयोग गरिन्छ :

(क) कविता

कविता भाषाको लययुक्त भेद हो । कविताको शिक्षण गर्दा लयबोध, शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, संरचना (आदि, मध्य र अन्त्य) बोध, भावबोध, व्याख्या जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । कविता शिक्षण गर्दा पूर्व तयारी, पठन वा श्रवण र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पठन पृष्ठभूमि, उद्देश्य निर्धारण, प्रश्नको सूची, प्रश्नोत्तर, भावबोध जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्दछ । यसका लागि नमुना कविता दिई अनुकरणात्मक लेखन गराउने र सिर्जनात्मक अभ्यास पनि गराउनुपर्दछ ।

(ख) कथा

कथा आख्यानात्मक विधा हो । आख्यानात्मक स्वरूपका कारण कथा रुचिपूर्ण हुन्छ । कथा शिक्षण गर्दा उच्चारण, गति, यतिसहित हाउभाउपूर्ण पठन गराइन्छ । कथाबाट कथाकथन, घटना वर्णन, घटना टिपोट, बोध, प्रश्नोत्तर, भाव वर्णन र अनुकरणात्मक तथा स्वतन्त्र सिर्जनात्मक अभ्यास गराउनुपर्छ । पठन क्रियाकलापलाई योजनाबद्ध रूपमा प्रस्तुत गराउन कथा विधा उपयोगी हुन्छ । कथा शिक्षण गर्दा पूर्वपठन, पठन र पठनपश्चात्का चरणमा बाँडी पूर्वानुमान गर्ने, सहकार्यात्मक पठन, छलफल र प्रस्तुतीकरण गर्ने तथा प्रश्न निर्माण गराउने क्रियाकलाप पनि गराउनुपर्छ ।

(ग) निबन्ध

निबन्ध गद्य विधा हो । निजात्मक र वस्तुपरक अनुभूतिका लागि निबन्ध उपयुक्त विधा हो । निबन्ध शिक्षण गर्दा शब्दार्थ र वाक्यमा प्रयोग, पठनबोध, विषयबोध, बुँदाटिपोट, व्याख्या, सारांश, प्रश्नोत्तर, अनुच्छेद लेखन र स्वतन्त्र लेखन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । यो लेखाइ सिप विकासका लागि उपयुक्त विधा हो । परियोजना कार्य, घटना अध्ययन, कक्षा छलफल र प्रस्तुतीकरण जस्ता क्रियाकलाप गराएर निबन्ध लेखन क्रियाकलाप गराउनुपर्छ ।

(घ) जीवनी

जीवनी भाषाको गद्य भेद हो । जीवनीबाट विद्यार्थीलाई घटना वर्णन, घटना लेखन, बुँदाटिपोट, प्रश्नोत्तर, सारांश लेखन र जीवनी लेखन जस्ता अभ्यास गराउनुपर्छ । जीवनी लेखनसँगसम्बद्ध गराएर अन्तर्वार्ता, परियोजना कार्य, घटना अध्ययन जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्छ । जीवनी शिक्षणबाट मूलत: भाषाका पढाइ र लेखाइ सिपको विकास हुने भए पनि लेखन अभ्याससम्बन्धी क्रियाकलाप बढी प्रभावकारी हुन्छ । यसका लागि नमुना जीवनी प्रस्तुत गर्दै अनुकरणात्मक जीवनीमा अभ्यास गराई स्वतन्त्र अभ्यास गराउनुपर्छ ।

(ङ) रूपक

रूपक भनेको अभिनयात्मक विधा हो । यसमा पात्रले परिस्थिति, अवस्था, विषयवस्तु र व्यक्ति विशेषको चारित्रिक भूमिकालाई ध्यानमा राखेर हाउभाउसहित भूमिका निर्वाह गर्छ । यो कथ्य भाषासँग सम्बन्धित भएकाले मौखिक अभिव्यक्तिका माध्यमले व्यक्तिका भावना, चारित्र आदिको प्रदर्शन गरिन्छ । नाटक, एकाङ्की, संवाद, वादविवाद, मनोवाद, वक्तृता आदिका माध्यमबाट रूपकीय प्रस्तुति गरिन्छ । तसर्थ रूपकको प्रकारअनुसार हाउभाउ प्रदर्शन गरी विचारको प्रस्तुतीकरण र व्यवहार गर्ने, अभिनयात्मक ढङ्गबाट अरूले गरेका व्यवहारको अनुकरण गर्ने, जीवन्त रूपमा मौखिक भाषाको प्रयोग गर्ने, तार्किक क्षमताको विकास गर्ने जस्ता क्रियाकलापबाट रूपक शिक्षण गर्नुपर्छ । साथै अभिनयात्मक कलाका अतिरिक्त रूपक विधाबाट अन्य भाषिक सिपको पनि अभ्यास गराउन सकिन्छ ।

(च) प्रयोजनपरक पाठहरू

दैनिक जीवनमा प्रयोगमा आउने विभिन्न समसामयिक का ज्ञान, सिप एवम् विविध प्राविधिक र पारिभाषिक शब्दका माध्यमबाट भाषा सिकाइमा सहजता प्रदान गर्नका लागि यस तहमा प्रयोजनपरक रचनाहरू समावेश गरिएको छ । यसमा सिकारुका दैनिक जीवनयापन र व्यावसायिक क्षेत्रमा आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप, अभिवृद्धि, मूल्य र काम गर्ने तत्परतालाई व्यावहारिक रूपले उपयोग गर्न सक्ने गरी स्वास्थ्य, योग तथा चिकित्सा, कृषि, वन तथा वातावरण, पर्यटन, जलस्रोत र ऊर्जा, सञ्चार, विज्ञान तथा प्रविधि, समाज, संस्कृति र शिक्षा, कानुन, प्रशासन र व्यवस्थापन, अर्थ, उद्योग र वाणिज्य जस्ता विषयमा आधारित रचनालाई समावेश गरिएको छ । यस्ता रचनाका माध्यमबाट विद्यार्थीले वाणिज्य, अर्थ, विज्ञान, स्वास्थ्य, कानुन, शिक्षा, योग जस्ता विषयको रचनात्मक, प्रयोजनपरक भाषिक प्रयोग र संरचनाको अभ्यास गराइने छ । प्रयोजनपरक पाठहरूलाई रोचक बनाउनका लागि साहित्यिक विधाका रूपमा प्रस्तुत गरिने छ । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा विभिन्न प्रयोजनपरक शीर्षक दिई तिनमा अनुकरणात्मक, निर्देशनात्मक र स्वतन्त्र लेखनको

अभ्यास गराइन्छ । उदाहरणमा आधारित पाठ वा रचनाको अभ्यास, पाठको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति, समूह छलफल र प्रस्तुतीकरण, परियोजना र खोजमूलक कार्य गराउने अभ्यास गराउनुपर्दछ । त्यस्तै आवश्यकतानुसार प्रचलित र सान्दर्भिक विद्युतीय सञ्चार माध्यममा उपलब्ध उपयोगी सामग्रीको अध्ययन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्छ ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

मूल्याङ्कन गर्दा निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुई किसिमका प्रक्रिया अपनाइने छ । निर्णयात्मक मूल्याङ्कन गर्दा आन्तरिक र बाह्य गरी दुई तरिका अवलम्बन गरिने छ । निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका लागि निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा उपयोग गरिएका विभिन्न प्रक्रिया, साधनहरू तथा तिनको अभिलेखीकरणलाई समेत आधार बनाउन सकिने छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कन शिक्षण सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियाकै निरन्तरता मानिने भएकाले यसलाई निरन्तर मूल्याङ्कनका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । स्तरोन्नति तथा कक्षोन्नतिका लागि शैक्षिक सत्रको अन्तमा निर्णयात्मक मूल्याङ्कन अन्तिम परीक्षाका माध्यमबाट गरिने छ । निर्माणात्मक वा निरन्तर मूल्याङ्कनमा क्षेत्रीय अध्ययन, परियोजना कार्य, अध्ययन भ्रमण, घटना अवलोकन तथा अध्ययन, सिर्जनात्मक तथा रचनात्मक कार्य, विद्युतीय सञ्चार माध्यममा प्राप्त सान्दर्भिक सामग्रीको अध्ययन र प्रस्तुति, सिकारुका कार्यकलापको निरीक्षण, व्यक्तिगत र सामूहिक छलफल, लिखित परीक्षा, हाजिरीजवाफ, प्रश्नोत्तर, कक्षाकार्यको परीक्षण, भाषिक व्यवहारको निरन्तर अवलोकन र तिनको अभिलेखीकरण जस्ता साधनहरूको उपयोग गरिने छ ।

नेपाली भाषाको मूल्याङ्कनमा सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिमा लेखिएका भाषिक सिपको मापन गरिने छ । विद्यार्थीको भाषिक सिपगत सक्षमताको मापनगर्ने प्रश्नहरूको निर्माण गर्दा व्याकरण र शब्दभण्डारसम्बन्धी प्रश्नहरूसमेत भाषिक एकाइ र रचनामा केन्द्रित गरिने छ । व्याकरणको मूल्याङ्कन कार्यमूलक प्रकृतिको हुने छ । प्रश्नहरू विद्यार्थीको भाषिक दक्षताका अतिरिक्त रचनात्मक र समालोचनात्मक क्षमतालाई पनि सम्बोधन गर्ने खालका हुने छन् ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक तथा प्रयोगात्मक मूल्याङ्कनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीहरूको कार्यसञ्चयिका फाइल बनाई सोको आधारमा उनीहरूको कार्य र उनीहरूले गरेका कार्य र उनीहरूमा आएको व्यवहार परिवर्तनका अभिलेख राखी सोका आधारमा अङ्क प्रदान गर्नुपर्दछ । सिकाइका क्रममा कक्षाकोठामा कक्षागत शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गका रूपमा गृहकार्य, कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, सामुदायिक कार्य, सह/अतिरिक्त क्रियाकलाप, एकाइ परीक्षा, मासिक परीक्षा जस्ता मूल्याङ्कन साधनहरूको प्रयोग गर्न सकिने छ । यस्तो मूल्याङ्कनका लागि विद्यार्थीको अभिलेख राखी त्यही अभिलेखका आधारमा सिकाइस्तर निर्धारण गर्न सकिन्छ । आवश्यकतानुसार सुधारात्मक तथा उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्छ । विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि विषय शिक्षकले नै उपयुक्त प्रक्रिया अपनाई मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । यस विषयमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कन प्रक्रियाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विद्यार्थीहरूले के कति सिके भन्ने कुरा पत्ता लगाई नसिकेको भए कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइनुपर्छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनको भार २५% छुट्याइएको छ । यस विषयको आन्तरिक मूल्याङ्कनमा कक्षा सहभागिता, कक्षा कार्य/परियोजना कार्य, विषयवस्तुको मूल्याङ्कन तथाा आन्तरिक परीक्षाबाट प्राप्त विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई समेटिनु पर्दछ ।

यस खण्डको मूल्याङ्कन विद्यार्थीले व्यक्तिगत तथा समूह कार्य तथा परियोजनाको गुणस्तरको आधारमा विद्यालय तहमा गठन गरिने मूल्याङ्कन समितिले गर्ने छ भने तोकिएको निकायबाट यसको प्राविधिक परीक्षण हुने छ । आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारहरू र अङ्क विभाजन निम्नानुसार हुने छ :

आन्तरिक मूल्याङ्कनको विस्तृतीकरण

क्र.सं	क्षेत्र	परीक्षण गर्ने पक्ष	अङ्कभार	मूल्याङ्कनका आधार
१.	सहभागिता	कक्षा सहभागिता	३	विद्यार्थीको दैनिक हाजिरीको अभिलेखलाई आधार लिने भाषिक सिप विकासका लागि व्यक्तिगत, युगल र समूहगत आदि कक्षागत सिकाइ सहभागितालाई आधार मान्ने

२.	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	कक्षा कार्य/परियोजना कार्य	६	सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ सिप विकाससम्बद्ध लिखित तथा मौखिक प्रस्तुति, गृहकार्य, कक्षा कार्य वा भाषिक सिप विकाससम्बन्धी परियोजना कार्यको प्रतिवेदन र अन्तर्वार्ता (भाइबा) लाई आधार लिने
३.	विषयवस्तुगत मूल्याङ्कन	(क) सुनाइ	३	रेडियो, क्यासेट, मोबाइल वा अन्य विद्युतीय सामग्रीबाट समाचार, संवाद, साहित्यिक अभिव्यक्ति, वा अन्य सन्देशमूलक गद्यांश सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपोट आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधी भन्न वा लेख्न लगाउने । वा १५० देखि २०० शब्दसम्मको कुनै गद्यांश वा पद्यांश (अदृष्टांश) सुनाएर अनुमान, पूर्वानुमान, प्रश्नोत्तर, शब्दबोध, अर्थबोध, सन्दर्भबोध, भावबोध, कथाकथन, घटना वर्णन, मुख्य बुँदा टिपोट आदिसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोध्ने ।
		(ख) बोलाइ		
		(अ) मौखिक वर्णन/ कथा कथन	४	कुनै विषयवस्तु, चित्र, परिवेश आदि दिएर मौखिक वर्णन गर्न लगाउने (यसरी वर्णन गर्दा वक्ताले बोलेको कुरामा स्पष्टता, शैली, भाषिक स्तर, शुद्धोच्चारण, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा ध्यान दिने) वा कुनै कथा सुनी कथाकथन गर्न लगाउने, घटना, पात्र र परिवेशको वर्णन गर्न लगाउने
		(आ) सस्वरवाचन	३	कुनै पत्रपत्रिका वा कुनै लिखित सामग्रीबाट १५० शब्दसम्मको गद्यांश वा पद्यांश दिएर गति, यति, लय मिलाएर भावानुकूल सस्वरवाचन गर्न लगाउने । (यसरी वाचन गर्दा स्पष्टता, भाषिक शुद्धता, गति, यति, लय र हाउभाउ जस्ता पक्षमा विशेष ख्याल गर्ने)
४	त्रैमासिक परीक्षा	त्रैमासिक परीक्षाको अङ्कबाट	६	पहिलो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क र दोस्रो त्रैमासिक परीक्षाबाट ३ अङ्क
	जम्मा		२५	

द्रष्टव्य : आन्तरिक मूल्याङ्कनका आधारको विस्तृत विवरण आन्तरिक मूल्याङ्कन कार्यविधिका आधारमा हुने छ ।

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

(आ) भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ) कक्षा ११

क्र.सं	भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ)	विषयक्षेत्र	अङ्कभार
१.	वर्ण पहिचान	व्याकरण	३
२.	वर्णविन्यास	व्याकरण	३
३.	पदवर्ग पहिचान	व्याकरण	२
४.	शब्दनिर्माण	व्याकरण	४
५.	रूपायन र पदसङ्गति	व्याकरण	३
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	व्याकरण	५
७.	शब्दस्रोत र शब्दकोशीय प्रयोग	व्याकरण	२
८.	वाक्यान्तरण	व्याकरण	३
९.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना	८
१०.	बुँदाटिपोट र सारांश	गद्य रचना	२ + ३ = ५
११.	पाठगत बोध (सन्दर्भमा आधारित छोटो उत्तरात्मक)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, रूपक, प्रयोजनपरक रचना	८
१२.	पाठगत बोध (समीक्षात्मक)	कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, प्रयोजनपरक रचना	४+४=८
१३.	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध	८
१४.	प्रतिक्रिया लेखन	सामयिक विषय	४
१५.	व्यावहारिक लेखन	व्यावहारिक लेखन, पत्ररचना	४
१६.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	प्रतिवेदन र टिप्पणी	५
जम्मा			७५

कक्षा १२

क्र.सं	भाषिक सिप (पढाइ र लेखाइ)	विषयक्षेत्र	अङ्कभार
१.	अक्षर संरचना	व्याकरण	३
२.	वर्णविन्यास	व्याकरण	३
३.	पदवर्ग पहिचान	व्याकरण	३
४.	शब्दनिर्माण	व्याकरण	३
५.	कारक र विभक्ति तथा पदसङ्गति	व्याकरण	४
६.	काल, पक्ष, भाव र वाच्य	व्याकरण	५
७.	वाक्यान्तरण	व्याकरण	४
८.	पठनबोध	प्रयोजनपरक रचना	८
९.	बुँदाटिपोट र सारांश	गद्य विधा	२+३=५
१०.	पाठगत बोध (सन्दर्भमा आधारित उत्तरात्मक)	उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी र प्रयोजनपरक रचना	८
११.	पाठगत बोध (समीक्षात्मक)	उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, प्रयोजनपरक रचना	४+४=८
१२.	स्वतन्त्र रचना	निबन्ध	८
१३.	प्रतिक्रिया लेखन	प्रतिक्रिया	४
१४.	व्यावहारिक लेखन	व्यावहारिक लेखन, पत्ररचना	४
१५.	प्रतिवेदन तथा टिप्पणी लेखन	प्रतिवेदन	५
जम्मा			७५

English

Grade: 11 and 12 **Subject code: Eng. 003 (Grade 11), Eng. 004 (Grade 12)**

Credit hour: 4 **Annual working hour: 128**

1. Introduction

English is a lingua franca and is an appropriate international language for Nepal to be connected with global community. It is not only the language of international communication but also a language of higher education, mass media, information and communication technology (ICT), business, tourism, science and medicine. In the context of Nepal, English is necessary for various purposes. To be specific, our learners need English to participate in classroom interactions; to study course materials; to read things for pleasure and general information; to gain access to the world body of knowledge; to read and enjoy a wide range of literary texts, to participate in international meetings, seminars and conferences; to communicate with foreigners in general; to enhance their career development, and many more. English is taught as a compulsory subject from grade one to the bachelors level.

Ministry of Education, Science and Technology (MoEST) has approved the National Curriculum Framework (NCF), 2076 addressing the changed socio-political condition of the country and the current needs of the learners. This grade 11and 12 E nglish curriculum has been developed in line with the spirit of the new NCF. The present curriculum addresses all four language skills with prime focus on reading and writing skills. It focuses on the types of reading and writing skills that are necessary for the students in their real life. It also includes the language functions which the students need for their further studies and the world of work. A strong grammatical foundation is also given due consideration in this curriculum. This curriculum is based on the principle that learners learn language when they get sufficient opportunity to use it in appropriate contexts. Content should not be detached from the use of language. Content and language should be integrated while teaching. Therefore, the curriculum has focused not only on language and language functions, but also on a variety of fiction and non-fiction texts which provide a meaningful context for language learning. For some students, secondary education serves as a basis for preparation for the university education, whereas for some other students, it may be a preparation for entry into the world of work. This curriculum tries to address the linguistic requirements of both types of students.

This curriculum focuses on both the intensive reading of texts which is intended for language development in the learners and the extensive reading of texts which is intended for processing content and developing higher order reading and writing skills. Soft skills including critical thinking and creativity of the students have also been given due importance. For this purpose, a wide variety of texts have been included under various themes and topics. This curriculum includes level-wise competencies of students, grade-wise learning outcomes, scope and sequence of contents, learning facilitation process and evaluation process.

2. Competencies

This curriculum of Grade 11 and 12 in English language aims at developing the following competencies in the learners:

1. Use both spoken and written English for general and academic purposes in a variety of personal, social and academic contexts.

2. Read a wide variety of texts for information and understanding.
3. Read a variety of literary texts for pleasure and appreciation.
4. Read, reflect and interpret a wide range of texts.
5. Critically analyze and evaluate ideas in a wide range of level apprapriate taxts.
6. Search, select and manage information from various textual and online sources.
7. Create a variety of writing for different purposes and audiences with appropriate content, style and accuracy.
8. Produce a variety of creative and critical writings.
9. Appreciate diverse cultures.
10. Listen and respond in English with accuracy and fluency
11. Communicate clearly and effectively in a range of situations using verbal and non-verbal communication strategies.

3. Grade-wise Learning Outcomes

The learning outcomes in this curriculum are distributed between grade eleven and twelve based on their levels of difficulty. However, the same learning outcomes may be introduced in grade eleven and consolidated in grade twelve. Therefore, these may go in a sequence and will be addressed in the resource materials and pedagogy.

3.1 Listening

	Learning outcomes	
Listening constructs	**Grade 11**	**Grade 12**
1. Identify and discriminate stress and intonation patterns.	▪ Identify the speaker's attitudes and feelings through their use of stress and intonation. ▪ Show an understanding of differentiating tones (warnings, advice, suggestion, etc.). ▪ Identify the effects of supra-segmental features in a connected speech.	▪ Identify the speaker's attitudes and feelings through their use of stress and intonation. ▪ Identify the speaker's purpose by distinguishing tone and intonation patterns. ▪ Identify the effects of supra-segmental features and phonological processes in a connected speech. ▪ Identify the key words and phrases in the given text. ▪ 1.5 Identify the differences between formal and informal English.
2. Listen to the spoken text and understand its gist and retrieve specific information from it.	▪ Identify the gist of a listening text. ▪ Retrieve specific information from spoken English. ▪ Compare and contrast information. ▪ Show an understanding of the functions of common discourse markers.	▪ Identify the gist, main idea and supporting details of a listening text. ▪ Retrieve specific information from spoken English, and take notes. ▪ Compare and contrast information. ▪ Distinguish between cause and

		effect. ▪ Interpret information and auditory cues. ▪ Show an understanding of the functions of a wide range of discourse markers.
3. Make inference while listening	▪ Make predictions about the subsequent content using prior knowledge, phonological clues and contextual clues. ▪ Make inference about themes and message of the spoken text from prior knowledge and contextual clues.	▪ Make predictions about the subsequent content, actions and events using prior knowledge, phonological clues and contextual clues. ▪ Make inference about purpose, intentions, themes and message of the spoken text from prior knowledge and contextual clues.
4. Listen to the spoken text and critically analyse and evaluate the information in it.	▪ Distinguish between facts and opinions in a spoken text. ▪ Draw conclusions from main ideas, specific details, prior knowledge and contextual clues. ▪ Identify the content and organisation of presentations. ▪ Form opinions about ideas presented in listening texts. ▪ Understand the meaning of common idiomatic expressions.	▪ Separate facts from opinions in a spoken text. ▪ Draw conclusions from main ideas, specific details, prior knowledge and contextual clues. ▪ Identify different points of view and make judgment. ▪ Make judgment on the relevance of spoken message. ▪ Evaluate the content and organisation of presentations. ▪ Form and interpret opinions about ideas presented in texts. ▪ Understand and interpret the meaning of common and grade appropriate idiomatic expressions.
5. Listen to the spoken text and take note of important information.	▪ Listen to a variety of audio materials (e.g. lectures, conversations, personal accounts, narratives and explanations) and take notes of them. ▪ Restate what has been heard.	▪ Listen to a variety of audio materials (e.g. lectures, conversations, personal accounts, narratives and explanations) and take notes of them. ▪ Restate what has been heard.

6. Participate actively and effectively in an interaction.	▪ Participate as an active listener in an interaction and discussion. ▪ Ask for clarification and elaboration. ▪ Respond to the speaker with appropriate facial expressions and gestures. ▪ Respect the age, gender, social position and cultural traditions of the speaker.	▪ Participate as an active listener in an interaction and discussion. ▪ Ask for clarification and elaboration. ▪ Respond to the speaker with appropriate facial expressions and gestures. ▪ Respect the age, gender, social position and cultural traditions of the speaker. ▪ Collaborate with others in order to explore and discuss understanding of spoken texts.
7. Listen to instructions, directions and announcements and follow them.	▪ Show an understanding of complex directions and instructions. ▪ Show an understanding of common public announcements e.g. at an airport, at a stadium, etc.	▪ Show an understanding of complex directions and instructions. ▪ Show an understanding of common public announcements e.g. at an airport, at a stadium, etc..
8. Gain knowledge and understanding of target culture (s) through listening.	▪ Identify nationality/ background of speaker (s) of listening texts ▪ Demonstrate an understanding of the patterns of interactions from various English speaking cultures. ▪ Show an understanding of verbal and non- verbal social conventions that characterize the English speaking culture. ▪ Compare and contrast the practices of both national and international cultures.	▪ Demonstrate an understanding of the patterns of interactions from various English speaking cultures. ▪ Analyse the verbal and non- verbal social conventions that characterize the English speaking cultures. ▪ Show an understanding of verbal and non- verbal social conventions that characterize the English speaking culture. ▪ Evaluate the practices and values of both national and international cultures.

3.2 Speaking

S.N.	Speaking constructs	Learning outcomes	
		Grade 11	**Grade 12**
1.	1. Participate effectively in interactions and conversations.	▪ Initiate, maintain and conclude an interaction using appropriate expressions. ▪ Take part in conversations on subjects of common interest. ▪ Speak fluently, accurately and effectively in different situations on a wide range of general or leisure topics. ▪ Understand and respond to what has been said by the other interlocutors in conversation. ▪ Ask questions for clarification and understanding. ▪ Respond to questions. ▪ Present ideas, opinions, experiences and arguments with confidence. ▪ Respect age, gender, social position of the listener. ▪ Indicate understanding and express certainty or uncertainty. ▪ Make proper use of extra linguistic features such as facial expressions and gestures. ▪ Use common discourse markers.	▪ Initiate, maintain and conclude an interaction using both verbal and non-verbal expressions and with confidence. ▪ Take part in relatively long conversation with multiple speakers on subjects of common interest. ▪ Speak fluently, accurately and effectively according to social norms and cultural values in different situations on a wide range of general, academic, vocational or leisure topics. ▪ Understand and respond to what has been said by the other interlocutors in conversation. ▪ Ask questions for clarification and understanding. ▪ Respond to questions in a convincing way. ▪ Respect age, gender, social position and cultural traditions of the listener. ▪ Present ideas, opinions, experiences and arguments with confidence. ▪ Use discourse markers to enable others to follow what is being said. ▪ Respond with suggestions, feedback and different viewpoints. ▪ Change the topic of an interaction as required. ▪ Indicate understanding and express certainty or uncertainty. ▪ Negotiate meaning in communication. ▪ Make proper use of extra linguistic features such as facial expressions and

			gestures. ▪ Use a wide range of discourse markers.
2.	Participate effectively in an informal discussion.	▪ Convey message effectively using appropriate language functions. ▪ Comment and put forward point of a view clearly. ▪ Give opinions on the topic of discussion. ▪ Comment on another person's opinions or viewpoints. ▪ Express thoughts and ideas using verbal and non-verbal communication strategies. ▪ Respect others' views and ideas.	▪ Convey message effectively using appropriate language functions and idiomatic expressions. ▪ Comment and put forward a point of view clearly and evaluate alternative proposals. ▪ Give opinions by providing relevant explanations, arguments and comments. ▪ Comment on and judge another person's views and opinions with argument. ▪ Be aware of social etiquette and apply in conversation. ▪ Respect others' views and ideas.
3.	Participate effectively in a formal discussion.	▪ Have a discussion on matters related to his/her field. ▪ Ask and reformulate questions as required. ▪ Present a point of view clearly. ▪ Present and respond to arguments. ▪ Take part in informal debates on the issues of current topics and concerns.	▪ Have a discussion on matters related to his/her field. ▪ Ask, reformulate and paraphrase questions as required. ▪ Present a point of view clearly and in a convincing way. ▪ Present and respond to arguments convincingly. ▪ Take part in both formal and informal debates on the issues of current topics and concerns. ▪ Make critical remarks or express disagreement.
4.	Give and take an interview.	▪ Actively participate in an interview both as a interviewer and as an interviewee. ▪ Expand the points being discussed. ▪ Check and confirm information. ▪ Ask questions and respond to them properly.	▪ Actively participate in an interview, including group interview both as a interviewer and as an interviewee. ▪ Expand the points being discussed in a persuasive way. ▪ Check and confirm information. ▪ Ask questions and respond to them properly.
5.	Use telecommunications effectively.	▪ Use telecommunications such as telephone, Skype and Viber effectively for	▪ Use telecommunications such as telephone, Skype and Viber effectively for personal and

		personal purposes.	professional purposes. ▪ Maintain appropriate etiquette and ethics of telecommunications.
6.	Narrate a sequence of events or process	▪ Narrate a sequence of events or processes using appropriate structures and vocabulary.	▪ Narrate a sequence of events or processes using appropriate structures and vocabulary.
7.	Use supra-segmental features like stress, tone and intonation for expressing a range of meanings and emotions.	▪ Speak fluently and accurately with acceptable pronunciation, stress and intonation patterns. ▪ Produce utterances with appropriate features of connected speech such as assimilation and elision.	▪ Speak fluently and accurately with acceptable pronunciation, stress and intonation patterns. ▪ Produce utterances with appropriate features of connected speech such as assimilation and elision.
8.	Make effective presentations.	▪ Generate ideas and make presentations appropriate to the purpose and audience. ▪ Choose appropriate expressions and registers according to the context/field. ▪ Maintain appropriate posture and eye contact.	▪ Generate ideas and make presentations appropriate to the purpose, audience, time and style. ▪ Choose appropriate expressions and registers according to the context/field. ▪ Use appropriate discourse markers. ▪ Maintain appropriate posture and eye contact. ▪ Use effective presentation skills.
9.	Describe, people, objects, events, etc.	▪ Describe people, objects, events, etc. using appropriate structures and vocabulary.	▪ Describe people, objects, events, etc. using appropriate structures and vocabulary.
10.	Seek and provide a wide variety of information.	▪ Use a range of question forms for seeking and confirming required information. ▪ Give detailed information on different topics.	▪ Use a range of expressions for seeking, confirming, checking and elaborating required information. ▪ Give detailed information on different topics.
11.	Speak with critical analysis and evaluation.	▪ Express personal opinions to clarify the points expressed. ▪ Present reasons and examples from different sources such as reviews of books, plays and interviews to defend opinions and judgments.	▪ Express personal opinions to clarify the points expressed and persuade the interlocutors. ▪ Present reasons, examples and the details from different sources such as reviews of books, plays and interviews to defend opinions and

			judgments.
12.	Understand and demonstrate inter-cultural understanding.	▪ Express one's own cultural values and practices effectively and clearly. ▪ Express tolerance and respect for the cultural practices of other people.	▪ Express one's own cultural values and practices and compare it with that of others. ▪ Express tolerance and respect for the cultural practices of other people.

Note: The prescribed language functions should be included while selecting topics and tasks for speaking.

3.3 Reading

S. N.	Reading constructs	Learning outcomes	
		Grade 11	**Grade 12**
1.	Read the texts intensively for information and understanding.	▪ Scan the text and retrieve specific information from it. ▪ Skim the text and get its main idea/theme. ▪ Identify the topic sentence of a paragraph. ▪ Distinguish between cause and effect. ▪ Separate facts from opinions. ▪ Compare and contrast ideas. ▪ Find out main ideas and supporting details. ▪ Deduce the meanings of unfamiliar words and phrases in a given context. ▪ Read the texts and identify the order of events. ▪ Identify explicit as well as implicit information. ▪ Read and interpret the graphic organizers (e.g. Venn diagram, time line, semantic webs, etc.) given in the text to facilitate understanding of grade appropriate reading texts.	▪ Scan the text and retrieve specific information from it. ▪ Skim the text and get its main idea/theme. ▪ Distinguish between cause and effect and fact and opinions. ▪ Compare and contrast ideas. ▪ Identify different points of view. ▪ Find out main ideas and supporting details. ▪ Deduce the meanings of unfamiliar words and phrases in a given context. ▪ Read the text and identify the order of events. ▪ Identify explicit as well as implicit information. ▪ Read and interpret the graphic organizers (e.g. Venn diagram, time line, semantic webs, etc.) given in the text to facilitate understanding of grade appropriate reading texts. ▪ Follow the pattern of arguments with the help of the clues available in the text.
2.	Read a variety of literary texts for pleasure,	▪ Read and interpret literary texts (e.g. short stories, essays, poems and dramas)	▪ Read and interpret literary texts (e.g. short stories, essays, poems and dramas) from a wide variety of authors,

	appreciation and interpretation.	from a wide variety of authors, subjects and genres. ▪ Read and respond to literary works that represent a range of social, historical and cultural perspectives. ▪ Interpret multiple levels of meaning such as literal meaning, contextual meaning, figurative meaning and intended meaning in literary texts. ▪ Analyse and evaluate fiction and non-fiction including the effect of diction and figurative language. ▪ Analyse special features of languages that distinguish literary texts from non-literary ones. ▪ Appreciate literary texts of appropriate level. ▪ Determine the themes of literary texts. ▪ Describe the characters of the literary texts.	subjects and genres. ▪ Read and respond to literary works that represent a range of social, historical and cultural perspectives. ▪ Interpret multiple levels of meaning such as literal meaning, contextual meaning, figurative meaning and intended meaning in literary texts. ▪ Analyse and evaluate fiction and non-fiction including the effect of diction and figurative language. ▪ Analyse special features of languages that distinguish literary texts from non-literary ones. ▪ Appreciate literary texts of appropriate level. ▪ Determine the themes of literary texts. ▪ Describe the characters of the literary texts.
3.	Read the texts and critically analyse, interpret and evaluate the information.	▪ Determine the writer's attitude, perspectives, purposes and intended meaning. ▪ Identify the particular kind of language used in a particular text. ▪ Analyse and synthesize information from different sources by making connections and showing relationships with other texts, ideas and subjects. ▪ Form a variety of questions at different levels about the text. ▪ Read, review and present a critical response to a text. ▪ Express opinions and make judgments about ideas, information, experiences	▪ Determine the writer's attitude, perspectives, purposes and intended meaning. ▪ Identify the particular kind of language used in a particular text. ▪ Analyse and synthesize information from different sources by making connections and showing relationships with other texts, ideas and subjects. ▪ Form a variety of questions at different levels about the text. ▪ Read, review and present a critical response to a text. ▪ Express opinions and make judgments about ideas, information, experiences and issues presented in literary and factual texts. ▪ Arrive at conclusion and

		and issues presented in literary and factual texts. ▪ Arrive at conclusion and comment on a given text. ▪ Summarise the texts.	comment on a given text. ▪ Summarise the texts.
4.	Read the texts closely and understand the structure and organization of the text.	▪ Identify the structure and organization of paragraphs and longer texts by developing an awareness of cohesive devices. ▪ Analyse the organisational patterns of a text (such as chronological, cause-effect, problem-solution and reason-conclusion). ▪ Identify cohesive devices and their referents. ▪ Identify the discourse markers and their functions in the texts.	▪ Identify the structure and organization of paragraphs and longer texts by developing an awareness of cohesive devices. ▪ Analyse the organisational patterns of a text (such as chronological, cause-effect, problem-solution and reason-conclusion). ▪ Identify cohesive devices and their referents. ▪ Identify the discourse markers and their functions in the texts. ▪ Compare the structure of different types of text organization.
5.	Read the texts and predict the content and make inference.	▪ Read the title and predict the content of the text. ▪ Make predictions about the content of a text while reading based on contextual clues, text features, background knowledge, patterns of relationship of ideas, etc. ▪ Make predictions about upcoming events in the narrative texts. ▪ Make inferences from contextual information, writer's viewpoints, implied information, etc. ▪ Use knowledge of the world or background knowledge while reading.	▪ Read the title and predict the content of the text. ▪ Make predictions about the content of a text while reading based on contextual clues, text features, background knowledge, patterns of relationship of ideas, etc. ▪ Make predictions about upcoming events in the narrative texts. ▪ Make inferences from contextual information, writer's viewpoints, implied information, etc. ▪ Use knowledge of the world or background knowledge while reading.
6.	Read the texts and take notes.	▪ Make notes by reading various resources. ▪ Read a text and make notes covering the key points.	▪ Make notes by reading various resources. ▪ Read a text and make notes covering the key points. ▪ Organise the notes and write on what has been read.
7.	Read and	▪ Interpret and integrate	▪ Interpret and integrate

	interpret the para-orthographic texts.	information presented in diagrammatic forms (charts, graphs, tables, maps etc.) ▪ Paraphrase information or ideas of the texts.	information presented in diagrammatic forms (charts, graphs, tables, maps etc.) ▪ Paraphrase information or ideas of the texts.
8.	Read texts and deduce the meaning of unfamiliar lexical items from the context.	▪ Deduce the meaning of unfamiliar lexical items on the basis of contextual, syntactic and semantic clues.	▪ Deduce the meaning of unfamiliar lexical items on the basis of contextual, syntactic and semantic clues.
9.	Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference material.	▪ Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials.	▪ Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials.
10.	Read and identify the practices and values of national and target cultures.	▪ Read and identify the practices and values of national and target cultures. ▪ Read a variety of texts from both national and international cultures for information and understanding. ▪ Read and compare social, democratic, political and economic issues in both national and international cultures. ▪ Read expository texts on issues affecting social, political, economic and cultural aspects in a given society.	▪ Read and identify the practices and values of national and target cultures. ▪ Read a variety of texts from both national and international cultures for information and understanding. ▪ Read and compare social, democratic, political and economic issues in both national and international cultures. ▪ Read expository texts on issues affecting social, political, economic and cultural aspects in a given society.

3.4 Writing

S. N.	Writing constructs	Learning outcomes	
		Grade 11	**Grade 12**
1.	Compose well-	▪ Compose well-formed	▪ Compose well-formed paragraphs including the

	formed paragraphs.	paragraphs including the appropriate topic sentence, supporting details and a concluding sentence.	appropriate topic sentence, supporting details and a concluding sentence.
2.	Write different kinds of letters and emails with appropriate format and layout.	▪ Write different types of personal letters such as letters to friends, and relatives. ▪ Write emails. ▪ Create blogs for expression.	▪ Write different types of formal letters such as letters to the editors, complain letters, job application letter, and business letters. ▪ Write emails. ▪ Prepare curriculum vitae (CV) with appropriate format and layout. ▪ Create blogs for expression.
3.	Write well organised essays on the given topics and the topics of own interest.	▪ Write well organised descriptive, narrative, argumentative and expository essays on the given topics and the topics of interest. ▪ Edit the written products.	▪ Write well organised descriptive, narrative, argumentative and expository essays on the given topics and the topics of interest. ▪ Edit the written products.
4.	Write news articles on current issues.	▪ Write articles on current issues using appropriate forms and styles.	▪ Write articles on current issues using appropriate forms and styles.
5.	Write formal reports in an appropriate style and format.	▪ Write study reports based on project works or mini-researches in an appropriate form and format.	▪ Write study reports based on project works or mini-researches in an appropriate form and format.
6.	Narrate a sequence of events and personal experiences.	▪ Narrate an event in a chronological order. ▪ Narrate a personal experience appropriately. ▪ Write stories.	▪ Narrate an event in a chronological order. ▪ Narrate a personal experience appropriately. ▪ Write biographies of famous national and international people. ▪ Write a travelogue/memoire.
7.	Describe a person or event appropriately.	▪ Describe a person or event using appropriate structures and vocabularies.	▪ Describe a person or event using appropriate structures and vocabularies.
8.	Summarise a text.	▪ Summarise a text into a short form condensing the information.	▪ Summarise a text into a short form condensing the information.
9.	Write a character sketch.	▪ Write a character sketch of the characters in a text.	▪ Write a character sketch of the characters in a text with

			sufficient arguments.
10.	Write a book/film review.	▪ Write a critical review of a book/film.	▪ Write a critical review of a book/film.
11.	Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa.	▪ Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa. ▪ Describe and interpret tables, charts and graphs clearly.	▪ Transfer information from tables, graphs and charts to prose and vice versa. ▪ Describe and interpret tables, charts and graphs clearly.
12.	Prepare communiqué and press release.	▪ Prepare communiqué in a simple and clear form.	▪ Prepare a press release of an organisation.
13.	Use the mechanics of writing properly.	▪ Write a variety of text types using spelling, punctuation, capitalisation, contractions, abbreviations, acronyms, numbers and numerals properly.	▪ Write a variety of text types using spelling, punctuation, capitalisation, contractions, abbreviations, acronyms, numbers and numerals properly.
14.	Use various strategies for generating and organising ideas for writing.	▪ Use writing strategies such as brainstorming, making mind maps and spider grams for generating ideas. ▪ Gather required information for writing from various printed and online sources. ▪ Draft interview questions to collect information. ▪ Take notes while reading or interviewing and use the notes for writing. ▪ Use a range of organisational strategies such as clustering, webbing, and mapping to present information. ▪ Critically analyse the sample writings to find out their structure and styles.	▪ Use writing strategies such as brainstorming, making mind maps and spider grams for generating ideas. ▪ Gather required information for writing from various printed and online sources. ▪ Draft interview questions to collect information. ▪ Take notes while reading or interviewing and use the notes for writing. ▪ Use a range of organisational strategies such as clustering, webbing, and mapping to present information. ▪ Critically analyse the sample writings to find out their structure and styles.
15.	Apply process approach to writing for producing a variety of	▪ Apply the stages of process approach (i.e. planning, making an outline, preparing the first draft and revising, editing and	▪ Apply the stages of process approach (i.e. planning, making an outline, preparing the first draft and revising, editing and producing the final

	creative writings.	producing the final draft) for creating a variety of creative writings such as essays, personal experiences and articles.	draft) to create a variety of creative writings such as essays, personal experiences and articles.
16.	Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference material.	▪ Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials for drafting, revising and editing their writing. ▪ Develop personal dictionary.	▪ Use an authentic English dictionary, thesaurus, encyclopedia, and academic reference materials for drafting, revising and editing their writing. ▪ Develop personal dictionary.

Note:

Self-exploration and self-expression/creative writing should be dealt with as an inherent part while interacting with texts.

4. **Scope and Sequence**

4.1 Reading

The content of reading section is divided into two parts: Part I and Part II. Part I includes a wide variety of contemporary issue-based thematic texts intended for the practice of (a) intensive reading (b) grammar (c) vocabulary (d) listening and speaking (e) writing. Part II is built on the successful exposition of Part I. Part II includes literary genre-based selected texts of different types for reading for pleasure, for both intensive and extensive purposes so as to enable the learners to discern different aspects of literary texts and practise creative writings, which involves expression of imagination.

Part I (Outlines for the selection of texts)

There will be a wide variety of texts on different issues- both local and global of mainly contemporary concerns, which include gender issues, diaspora, science and technology, depletion of natural resources, etc. There will be maximum 21 reading texts of moderate length not exceeding 2000 words and technical terms at each grade. The texts should be taken from various thematic areas that have been proposed below. Around each selected text, specially tailored exercises will be developed for supporting the learners' engagement with the texts.

S. No.	Thematic areas	Possible topics
1.	Education and humanity	ethics, human values, moral values, education, spirituality, animal rights, patriotism, responsibility of citizens
2.	Health, sports and adventure	yoga, travelogue, illness, disease, diet, nutrition, epidemics, hygiene, mental health, physical exercise, traditional and alternative medicine, meditation
3.	Media and society	change in communication and pace of life, advertising, bias in media, the Internet, radio and television, telephone, press

4.	History and culture	identity, language, ethnicity, ethnic groups in Nepal, folk literature, folk songs, folk culture/children's literature diaspora, ethics, cultural diversity, beliefs, values and norms, etiquette, historical events, national customs
5.	Ecology and development	global warming, deforestation, diversity, sustainable development, population, agronomy, forestry, wildlife, weather, ecosystem, food and water, the effect of man on nature, the environment, natural disaster
6.	Science and technology	ethics and science, impact of ICT on society, entertainment, renewable energy
7.	Globalisation and economy	international economy, migration, poverty and famine, global citizenship
8.	Humour and satire	humour, satire
9.	Democracy and human rights	democracy, human rights, gender, law and justice, legal awareness, children's rights, women's rights, rights of senior citizens, non-violence, charity
10.	Home life, family and social relationships	celebrations and social events, friendship, work, family, social acceptance, sex education
11.	Arts, music and creation	painting, arts, music, creation
12.	Fantasy	fantasy, imagination
13.	Career and entrepreneurship	jobs, career, entrepreneurship, problems of unemployment
14.	Power and politics	power, politics, struggle, conflict
15.	War and peace	war, peace
16.	Critical thinking	critical thinking, divergent thinking, logical thinking

Possible text types for part I

A wide variety of texts will be covered for reading purposes. Reading texts for part I will cover the following types:

- interviews
- book/film reviews
- news reports and articles
- literary writings
- reports
- academic publications
- letters
- essays
- news articles

- biographies/auto-biographies
- product guides
- poems
- blogs
- brochures
- emails
- travelogues/memoire

Part II (Outline for the selection of reading texts)

As mentioned before, this part will consist of different types of creative works that involve the expression of imagination and art so that the students can perceive how language functions differently. These are higher functions. This section will expose the students to a different world of imagination and art. This will encourage them to read more, think more and express with individual artistry. There lies infinite possibility of growing independently. In this part, there will be maximum **20** reading texts of moderate length at each grade.

The genres that will be included in this part along with the number of texts of each genre is given below:

S. N.	Genres	Number of texts to be included
1.	Short stories	7
2.	Poems	5
3.	Essays	5
4.	One act plays	3
Total		20

Based on the above genres, different types of reading and writing tasks should be developed so that the students can think more independently, work creatively and develop a good foundation for the university level education.

The tasks incorporated in this part will focus on:

- glossary
- literary devices used in the texts
- comprehension questions (short and long: literature-based reading, reading between the lines, appreciation of texts, interpretation of texts)
- writing a summary
- describing the character
- comparing and contrasting
- critical and creative writing

4.2 Writing

Grade 11	**Grade 12**
1. Paragraphs 2. Personal letters (letters to friends and	1. Paragraphs 2. Formal letters (letters to the editors, job

relatives) emails, blogs 3. Essays (descriptive, narrative, argumentative and expository) 4. News articles 5. Formal reports based on project works or mini-research 6. Narratives (personal experiences, stories, events, travelogues, memoire) 7. Descriptions (persons, events) 8. Summaries 9. Character sketch 10. Book/film review 11. Transferring information from para-orthographic texts 12. Communique 13. Mechanics of writing 14. Writing strategies 15. Process approach to writing	application, business letters) 3. Curriculum vitae 4. Essays (descriptive, narrative, argumentative and expository) 5. News articles 6. Formal reports based on project works or mini-research 7. Narratives (personal experiences, stories, events, travelogues, memoire) 8. Descriptions (persons, events) 9. Summaries 10. Character sketch 11. Book/film review 12. Transferring information from para-orthographic texts 13. Press release 14. Mechanics of writing 15. Writing strategies 16. Process approach to writing

4.3 Listening and speaking

As far as possible listening and speaking skills will be practised not in isolation but in the context of reading texts in an integrated way. Listening texts will cover the following types in both grades:

- Lectures
- Talks
- Presentations
- Conversations
- Personal accounts (e.g. oral anecdotes, past experiences, etc.)
- Interviews
- Short discussions
- Narratives (e.g. radio dramas)
- Procedures (e.g. instructions and directions)
- Factual accounts (news reports, eye witness accounts)
- Explanations (e.g. how an engine works)
- Expositions (debates, speech, advertisements)
- Public announcements
- Weather forecast

Speaking skill will be linked with the prescribed language functions. The prescribed language functions will be included in the tasks and topics for speaking. Speaking tasks and topics should be linked directly to the reading texts. Speaking tasks will cover the following main areas in both grades:

- conversations/interactions
- formal and informal discussions
- interviews
- telecommunications
- narrating
- making presentations
- describing

4.4. Language functions

The language functions prescribed in this curriculum should be the basis developing tasks for listening and speaking, and the grammar should be linked to the language functions.

Grade 11	Grade 12
1. Expressing good wishes 1. Giving directions and instructions 2. Expressing agreement/disagreement 3. Expressing decisions, intentions and plans 4. Expressing obligation 5. Requesting and offering 6. Suggesting and advising 7. Describing objects, people and places 8. Asking about opinions/giving opinions 9. Describing experiences 10. Describing hopes, wants and wishes 11. Expressing certainty, probability, doubt 12. Interrupting 13. Generalizing and qualifying 14. Expressing reactions, e.g. indifference 15. Talking about regular actions and activities 16. Encouraging/discouraging 17. Persuading 18. Comparing past and present 19. Narrating past events, actions and experiences 20. Expressing complements 21. Reporting	1. Expressing feelings, emotions and attitudes 2. Expressing certainty 3. Expressing indifference 4. Making comparisons and contrasts 5. Arguing/defending a point 6. Responding to counter arguments 7. Expressing disappointment 8. Clarifying 9. Describing processes 10. Predicting 11. Expressing degrees of certainty 12. Expressing necessity 13. Speculating 14. Giving reasons 15. Denying 16. Complaining/criticizing 17. Reminding 18. Summarizing 19. Narrating past events, actions and experiences 20. Reporting 21. Announcing

4. 5. Grammar

The grammar part of the curriculum will include the following topics:

a. Adjectives and adverbs
b. Concord/subject verb agreement
c. Prepositions
d. Modal auxiliaries
e. Tense and aspects
f. Infinitives and gerunds
g. Conjunctions,
h. Relative clause
i. Voice
j. Reported speech

The grammar should not be taught separately. It should be dealt with in the texts as far as possible.

4.6. Sounds, vocabulary and dictionary use

a. Sound system of English
   - Consonants
   - Vowels

b. Vocabulary study-word formation

- Stem/root	- Suffixes
- Prefixes	- Derivation
- Inflexion	- Synonyms/antonyms
- Parts of speech	- Idioms and phrases
- Nouns-number	- Verb conjugation
- Spelling	- Punctuation

c. Dictionary use (focus on the use of electronic dictionary)

d. Idioms and phrasal verbs

The Curriculum has two broad sections : Language Development and literature. The allocation of working hours for language development and literature will be 73 and 55 respectively.

Note: Activities focusing on the specific features of vocabulary e.g. prefixes, suffixes, changing word class, synonyms, antonyms, giving single words, concussing words, etc. should be designed based on the reading texts.

5 Learning Facilitation Process

5.1 Principles of Language Pedagogy

The current grade XI and XII curriculum is based on the following pedagogic principles :

- ***Content and language integrated learning:*** Language learning becomes effective when the learners develop an awareness of some specific content knowledge. Meaningful content relating to the real world helps learners comprehend not only the content itself but also the accompanying language. Integrating content and language is a clear departure from the mere communication towards a meaningful cognition through the language being learnt.
- ***Real world link:*** The principle of real world link is about exposing learners to the realities of the world through meaningful information and knowledge. Simulated and real tasks allow learners to envisage how the English language will be used in their real life.
- ***Diversity as a resource:*** In diverse classrooms, with learners from multilingual and multi-cultural backgrounds, exploiting diversity as a resource helps not only in the teaching learning process but also in creating social cohesion. The content from diverse contexts establishes the pluralistic concept first in the classrooms and later in the real world.
- ***Learning through Information and Communication Technology (ICT):*** With the advent of the ICT, language learning has been more accessible to the learners. The mobile and media technologies allow learners to access learning materials from anywhere and anytime. The use of ICT tools in the classroom pedagogy gives learners more autonomy in different ways.
- ***Learner engagement:*** Language learning becomes enriching as well as fulfilling when learners are fully engaged. Their engagement in the pedagogical process should be ensured with their involvement in the meaningful tasks, projects and out of class activities. Engaged learners are not only successful in developing their language but also become a resource for the class.

5.2 Learning Activities

Based on the above-mentioned pedagogical principles, the following activities have been suggested in order to achieve the competencies of this curriculum:

- Reading and presentation
- Writing projects
- Dramatization, role-play and simulation
- Inquiry-based writing
- Reading for comprehension
- Reading for critical assessment/analysis
- Discussion sessions
- Think - Pair- Share
- RDWS (Read, Discuss, Write and Say/Share)
- Teacher-guided self-study
- Journal writing
- Library visits
- Listening to lyrical poems and songs
- Reciting lyrical poems and songs
- Watching movies (animated/unanimated, comic) and dramas
- Brainstorming and mind mapping
- Quick write/flash writing
- Book/film reviews
- Paraphrasing

5.3 Instructional Materials for Learning Facilitation

Each student must have a textbook. Each teacher should have a teacher's guide and a set of teacher support materials for the appropriate grade, including digital and electronic materials as far as practicable. Teachers should make an extensive and proper use of the board. To make learning easy, effective and interesting, a variety of materials should be used including the following:

- Charts
- Comparison tables
- Role cards
- Newspapers
- Bulletins, brochures
- Pictures/drawings
- Audio-visual materials
- Writing samples (e.g. essay, book/film review, mind mapping, brainstorming, etc.)
- Worksheets
- Flash cards
- Formats (of book review/film review/project work, etc.)
- Dictionaries, computers, audio players and mobile phones
- Multi-media
- Online resources
- Readers
- Additional references
- Sample interpretation/sample summaries/character sketches/poems, etc.

6. Student Assessment

The letter grading system will be used for assessing the students' performance. In order to assess the student's learning achievement as expected by this curriculum, formative as well as summative and internal as well as external assessment will be done.

In order to ensure the learning of the students, informal assessment will be conducted regularly and timely feedback will be provided to the students for improvement. The goal of formative assessment is to help the learners to learn more rather than to check what they have learnt and what they have not. Formative assessment should focus on those areas which pose problems in learning. This can also take the form of remedial teaching. Formative assessment should focus on the development of all the language skills and aspects in the learners. Various classroom activities and techniques should be used to help the learners to learn more. The following techniques/activities can be used as tools for formative assessment:

• Observation of students' linguistic behaviour • Anecdotal record • Rating scale • Check lists • Work sample/written samples • Interviews • Home assignments	• Portfolio • Tests (class, weekly, monthly, trimister) • Project works • Creative works • Self-initiation in learning • Class work	• Games • Debates • Story telling/retelling • Poetry recitation • Dramatization/simulation • Role play • Group discussion • Journal writing

As a part of summative assessment, tests for assessing four skills of language, viz. listening, speaking, reading and writing will be conducted terminally. Listening and speaking tests will be conducted on practical basis. There will be both internal as well as external evaluation as part of summative or final assessment.

6.1 Internal Evaluation: The international evaluation convers 25 marks. The allocation of marks is as follows:

S. N.	Areas	Marks
1.	Participation	3
2	Listening test	6
3	Speaking test	10
4	Score from terminal exams	6
	Total marks	**25**

6.2 External evaluation: The external evaluation carries 75 marks. The allocation of marks for each language skill and aspect is given below:

S. N.	Language skills and aspects	Marks
1.	Reading	35
2.	Writing	25
3.	Grammar	10
4.	Vocabulary	5
	Total marks	**75**

6.3 Alternative Evaluation

For the students with disabilities, alternative assessment tools will be used. They are suggested in the test specification grid.

6.4 Elaboration of Internal Assessment

S. N.	Areas	Marks	Guidelines for evaluation
1.	Participation	3	This covers students' attendance, participation in classroom activities and their performance on classwork, homework and project works assigned to them. The teacher needs to maintain the record of students. The same record is to be consulted to award the marks for this aspect.
2	Listening test	6	**1. Listening comprehension** **Types of sound files:** (The sound files may contain: lectures, talks, presentations, poetry, interviews, conversations, short discussions, advertisements, personal accounts (oral anecdotes, past experiences) narratives (e.g. radio dramas), instructions and directions, factual accounts (e.g. eye news reports, eye witness accounts) explanations, public announcements operating instructions, weather forecast) There will be two listening tasks on two different sound files. Each task should consist of three questions. *Note: The sound files should be authentic and clearly articulated with normal speed of delivery. Each sound file should be of 3 minute maximum in length.*

<table>
<tr>
<td></td>
<td></td>
<td></td>
<td>

Listening constructs to be focused:

a. **Specific information**
b. **Gist**
c. **Main information and supporting details**
d. **Specific information and important details**

Number of sound files: Two sound files each carrying 3 marks will be used.

Length of the sound file: Maximum three minutes

Types of test items

<table>
<tr>
<td>1. Multiple choice
2. Fill in the blanks
3. Matching</td>
<td>4. Short answer questions</td>
</tr>
</table>

Alternative test methods for students with speech and hearing difficulties

For the students with speech and hearing difficulties, any one of the following types of questions can be asked:

1. Paragraph writing on a given topic

2. Writing a letter

3. Writing a description of the given picture

Time: 20 minutes.

</td>
</tr>
<tr>
<td>**3**</td>
<td>**Speaking**</td>
<td>10</td>
<td>

The speaking test will be administered practically. The test starts with greeting and introducing to make the students feel comfortable. This will not carry any marks. The speaking test consists of the following sections:

1. **Introduction and interview (3 marks)**

The students will be asked at least any three questions on their personal affairs and immediate situation. (How are you preparing for the exam? What will you study after grade 12? What's your aim in life? Do you like English? Why?/Why not?

2. Describing pictures (4 marks)

The students are given a picture or a set of pictures. They are expected to describe the picture in at least 8 sentences.

3. Speaking on a given topic (3marks)

The students will be given a topic like; my school, my hobby, my family. They will get one-minute time to

</td>
</tr>
</table>

			think over the topic and then they will speak on the topic. This will also be done individually. **Time:** 10 to 15 minutes for per student **Alternative test methods for students with visual difficulties** For the students with visual difficulties, ask them to narrate a sequence of events instead of the task 2 'describing pictures' above.
4	**Score from terminal exams**	**6**	3 marks from each terminal exams

माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम

२०७७

सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षा

कक्षा : ११ र १२ **विषय सङ्केत :** Sol.005 (कक्षा ११) Sol.006 (कक्षा १२)

साप्ताहिक पाठ्यघण्टा : ५ **वार्षिक कार्यघण्टा : १६० घण्टा**

१. परिचय

शिक्षालाई ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, नेतृत्वकला आर्जन गर्ने, समालोचनात्मक विश्व दृष्टिकोणको आधारमा समाजका घटना परिघटनाको व्याख्या गर्ने र समाज रूपान्तरणमा महत्त्वपूर्ण योगदान गर्ने साधनको रूपमा लिइन्छ । शिक्षालाई समयसापेक्ष बनाउन यसलाई समुदायसँग जोड्नुपर्दछ । व्यक्तिले आफू, परिवार, समाज, राष्ट्र र विश्व परिवेशसँग सामञ्जस्य कायम गर्दै समयानुकूल, स्वच्छ, स्वस्थ र मर्यादित जीवन निर्वाहका लागि क्रियाशील रहन शारीरिक, मानसिक तथा संवेगतत्मक व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक हुन्छ । मानव जीवनलाई सहज, उन्नत एवम् सुसंस्कृत बनाउन र सामाजिक सम्बन्धहरूलाई न्यायपूर्ण, सौहार्द्रपूर्ण एवम् सहयोगात्मक बनाउँदै लैजान शिक्षाको महत्त्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । समाजलाई समुन्नति र सभ्यतातर्फ अघि बढाउने एउटा प्रभावकारी माध्यमका रूपमा शिक्षालाई लिइन्छ । विश्वमा ज्ञान, विज्ञान र प्रविधिलगायत राजनीति, अर्थतन्त्र, संस्कृति र सामाजिक सम्बन्धहरूमा समेत परिवर्तनहरू आइरहेका हुन्छन् । यस्ता परिवर्तनलाई सम्बोधन गर्न समुदायलाई शिक्षाको पाठ्यक्रमका रूपमा लिई सिकाइका कार्यहरू सञ्चालन गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय तहदेखि नै समाज र वातावरणसँग अन्तरक्रिया गर्ने अवसर प्रदान गर्नु पनि आवश्यक छ । यस्तै किशोरकिशोरीमा उत्पन्न हुने द्विविधाहरू व्यवस्थापन गरी कार्यमूलक जीवनमा प्रवेश गर्दा आवश्यक पर्ने जीवनोपयोगी सिपहरू विद्यालय तहमै हासिल गराउनु औचित्यपूर्ण हुन्छ । विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसार कक्षा ११ र कक्षा १२ का विद्यार्थीहरूमा समाजको अध्ययनसहित जीवनोपयोगी सिप विकास गराई मानवीय मूल्य र मान्यतासहित लोकतान्त्रिक समाजमा अनुकूलन हुन सक्ने सक्षम नागरिक तयार पार्ने उद्देश्यले सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको यो पाठ्यक्रम तयार गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अवधारणा, सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अन्तरसम्बन्ध र विधि, जीवनोपयोगी सिप, मानव समाजको उद्भव र विकास, समाजको विकास र दर्शन, भूगोल र सामाजिक जीवन, विश्व र नेपालको इतिहास, सामाजिक पहिचान र विविधता, संविधान र नागरिक सचेतना, बस्ती, जनसङ्ख्या र विकास, सहरीकरण र बसाइँसराइ, शिक्षा र विकास, स्वास्थ्य सेवा र सामाजिक विकास, अर्थतन्त्र र विकास र समसामयिक घटनाजस्ता विषय समेटिएको छ । यस

पाठ्यक्रमले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र मूल्यको विकासमा जोड दिएकाले अध्ययन अध्यापनमा सैद्धान्तिकभन्दा व्यावहारिक र प्रयोगात्मक पक्षमा बढी जोड दिनुपर्ने हुन्छ । यस विषयका लागि साप्ताहिक ५ पाठ्यघण्टा र वार्षिक कुल १६० कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । विषयवस्तुमा १२० कार्यघण्टाको सैद्धान्तिक तथा ४० कार्यघण्टाको व्यावहारिक अभ्यास समावेश गरिएको छ । मूल्याङ्कनलाई शिक्षणसिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नुपर्ने पक्षलाई जोड दिइएको छ । यसका लागि विद्यार्थीमा आवश्यक सामाजिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाका ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति र मूल्यहरू हासिल भएनभएको परीक्षण हुने गरी मूल्याङ्कनका विभिन्न विधि तथा साधनहरू निर्माण तथा प्रयोग गर्नुपर्दछ । मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई सहजीकरण गर्नका लागि मूल्याङ्कनका आधारसमेत यस पाठ्यक्रममा समावेश गरिएको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता निर्धारण गरिएको छ । सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण तथा अघिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलन र अन्य विषयसँगको क्षितिजीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम निर्धारण गरिएको छ । विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा आन्तरिक र र बाह्य मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रियासमेत उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

१. सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षा र सामाजिक विज्ञानबिचको अन्तरसम्बन्ध बोध र प्रस्तुति
२. जीवनोपयोगी सिपहरूका अतिरिक्त व्यक्तिगत र सामाजिक जीवनमा अनुसन्धान र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधनहरूको प्रयोगलाई जीवनोपयोगी सिपका रूपमा उपयोग
३. सामाजिक जीवनमा जीवनोपयोगी सिप विकास, प्रयोग एवम् स्वस्थ्य जीवनशैलीको व्यावहारिक अभ्यास
४. मानव जाति तथा समाजको विकासक्रमको विश्लेषण एवम् समाज, विश्वदृष्टिकोण र जीवन दर्शनको अन्तरसम्बन्ध बोध र उपयोग
५. भूगोल र मानवजीवनबिचको अन्तरसम्बन्ध बोध र अनुकूलन
६. नेपाल तथा विश्वको ऐतिहासिक तथ्यहरूको खोजी एवम् त्यसका कारण र प्रभावको विवेचना
७. बहुजातीयता र बहुसांस्कृतिकताका विविध आयामहरूको पहिचान तथा समातामूलक समाज निर्माणमा सहभागिता
८. नेपालको विगत र वर्तमान संविधानको तुलना र नागरिक अधिकारप्रतिको सचेतता र कर्तव्यको पालना
९. जनसाङ्ख्यिकी, बसाइँसराइ, बस्ती विकास र सहरीकरणको अन्तरसम्बन्धको खोज र प्रस्तुति
१०. नेपालको अर्थतन्त्र र विकासका आयामहरूसँगको अन्तरसम्बन्धको बोध र प्रस्तुति
११. समसामयिक घटना विश्लेषण र सकारात्मक प्रभावको उपयोग
१२. सामाजिक अध्ययन र जीवनोपयोगी शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोग तथा प्रस्तुति
१३. विकास र सामाजिक परिवर्तनमा शिक्षा र स्वास्थ्यले पार्ने प्रभावको विश्लेषण

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

कक्षा ११	कक्षा १२
१. सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अर्थ, स्वरूप र महत्त्व बताउन	१. सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अन्तरसम्बन्ध उल्लेख गर्न
२. सामाजिक अध्ययन, सामाजिक शिक्षा र सामाजिक विज्ञानको अन्तरसम्बन्ध खोजी गर्न	२. जीवनोपयोगी शिक्षा, जीवनोपयोगी सिप र स्वस्थ जीवनशैलीबिचको अन्तरसम्बन्ध पहिचान गर्न
३. सामाजिक अध्ययनका सिप र जीवनोपयोगी सिपको अवधारणा उल्लेख गर्न	३. सामाजिक अध्ययन र जीवनोपयोगी शिक्षामामा प्रयोग हुने विधि, तथ्याङ्क, सूचनाको परिचय र अन्तरसम्बन्ध बताउन
४. डिजिटल साक्षरताका आधारभूत सिपहरू दैनिक तथा व्झावसायिक जीवनमा प्रयोग गर्न	४. सामाजिक अध्ययनमा सहसम्बन्ध तथा कार्यकारण सम्बन्धको अवधारणा बताउन र प्रयोग गर्न
५. सञ्चार एवम् डिजिटल एप्लिकेसनहरूको व्यावहारिक प्रयोग गर्न	५. अध्ययन प्रस्तावना तयार गर्दा ध्यानदिनुपर्ने पक्षहरू वताउन र अध्ययन प्रस्तावनाको सामान्य खाका कोर्न
६. इन्टरनेटको प्रयोगबाट सूचना, तथ्याङ्क, अध्ययन सामग्रीको खोजी र उतरदायी प्रयोग	६. सामाजिक अध्ययनका लागि समस्याको पहिचान र अध्ययन विधिको चयन गर्न
७. जीवनोपयोगी सिपको व्याख्या गर्न र सामाजिक तथा पेसागत जीवनमा तिनको प्रयोग गर्न	७. सामाजिक अध्ययन र जीवनोपयोगी शिक्षामा तथ्यांक संकलन एवम् विश्लेषणका साधनको प्रयोग र प्रस्तुत गर्न
८. मानवजातिको उद्भव र मानव समाजको विकासक्रमको व्याख्या गर्न	८. जीवनोपयोगी सिपको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि बताउन र वर्गीकरण गर्न
९. वर्तमान विश्व परिवेशसँग परिचित हुन र सोअनुरूपको सामाजिक व्यवहार अवलम्बन गर्न	९. समालोचनात्मक चिन्तन, सिर्जनात्मक चिन्तन, समानुभूति, संवेग व्यवस्थापन जस्ता जीवनउपयोगी सिपको अर्थ र महत्व बताउन र व्यावहारिक अभ्यास गर्न
१०. विश्वको भौगोलिक परिचय दिन	१०. वर्तमान विश्वको सामाजिक विविधताको विशेषता बताउन र सम्मान गर्न
	११. सामाजिक सम्बन्ध विकासका आधार पहिचान गरी सामाजिक अन्तरनिर्भरताको महत्व वताउन
	१२. दर्शन, विश्वदृष्टिकोण र जीवनमा दर्शनको आधारमा वस्तु र घटनाको बोध र विश्लेषण गर्न

र विश्व मानचित्रमा नेपालको अवस्थिति उल्लेख गर्न	१३. जीवनदर्शन र मानवीय मूल्यमान्यताहरूको बोध गरी सामाजिक व्यवहारमा प्रदर्शन गर्न
११. मानव र वातावरणबिचको सम्बन्ध पहिचान गर्न	१४. समुदायमा आएका परिवर्तनका कारणहरू खोजी गर्न र समाजिक रूपान्तरणको व्याख्या गर्न
१२. भौगोलिक विविधताले समाजमा पार्ने असरहरूको विश्लेषण गर्न	१५. नेपालका प्रशासनिक प्रदेशको परिचय दिन र तिनका विशेषताहरू बताउन
१३. नेपालका पर्यावरणीय क्षेत्रका विविध आयाम र तिनका विशेषताहरू खोजी गर्न	१६. विभिन्न आयामहरूको आधारमा अन्तरप्रादेशिक सम्बन्ध खोजी गर्न
१४. विश्व इतिहास लेखनको सुरुवाती अवस्थाको वर्णन गर्न	१७. नेपालमा विपद्का प्रकार, कारण, प्रभाव तथा संयन्त्र पहिचान गर्न र विपद् व्यवस्थापनका उपायहरू अवलम्बन गर्न
१५. मध्यकालीन एसियाको आर्थिक उदय र त्यसपछिको आर्थिक सङ्कुचनको व्याख्या गर्न	१८. सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी सामाजिक तथ्य तथा सुचनाको प्रस्तुतीकरण गर्न ।
१६. औद्योगिक क्रान्तिको परिचय दिई यसका कारण र प्रभावको विश्लेषण गर्न	१९. सामाजिक र भूसूचनाको संकलन र विश्लेषणमा जिआइएस, आर.एस., जिपिएस प्रविधिको महत्त्व बताउन र सामन्यतः प्रयोग गर्न
१७. विश्वमा लोकतन्त्रको उदय र त्यसले विकासमा पारेको प्रभावको व्याख्या गर्न	२०. नेपालको प्राचिन इतिहासको परिचय दिन र त्यस समयको आर्थिक सामाजिक, राजनितिक अवस्था विश्लेषण गर्न
१८. नेपालका जाति, जनजाति र दलितका विविध पक्षहरूको पहिचान र सवालहरूको विश्लेषण गर्न	२१. मध्यकालीन इतिहासमा ससाना राज्यहरूको उदय र अवसानको अवस्था उल्लेख गरी सो समयको अर्थतन्त्र, कानुन, संस्कृति र कला कौशलको अवस्था विवेचना गर्न
१९. बहुसांस्कृतिकता र सामाजिक एकताबिचको अन्तरसम्बन्धको समीक्षा गर्न	२२. आधुनिक नेपालको ऐतिहासिक विकासक्रम, राज्यसत्ता, अर्थतन्त्र, कानुन, संस्कृति तथा कला कौशलको वर्णन गर्न
२०. नेपालको अधिराज्यको संविधान २०४७ र नेपालको संविधानको प्रस्तावनाको तुलना गर्न	२३. आफ्नो समुदायमा घटेका महत्वपूर्ण घटनालाई समय तालिकामा देखाउन
२१. नेपालको संविधानको राजनीतिक, कानुनी, आर्थिक र सांस्कृतिक विशेषताहरू उल्लेख गर्न	२४. समाजमा वर्गको अवधारणा र वर्ग विभाजनका आधारहरू बताउन एवम् वर्ग र समाजिक रूपान्तरण बिचको सम्बन्ध पहिचान गर्न
२२. नेपालको संविधानले व्यवस्था गरेका निर्वाचन प्रणालीको	२५. लैङ्गिक र अपाङ्गताका विविध पक्षहरूको पहिचान गर्न
	२६. धार्मिक तथा क्षेत्रीय पहिचानको परिचय र अवधारणा उल्लेख गर्न

विश्लेषण गर्न

२३. राष्ट्र, राष्ट्रियता र राष्ट्रिय सुरक्षाको अवधारणा प्रस्तुत गर्न

२४. बस्तीको परिचय, वर्गीकरण र विशेषता बताउन

२५. बस्तीहरूको प्रकृति र सामाजिक सेवाबिचको तालमेल उल्लेख गर्न

२६. बस्ती विकास र पर्यावरणीय क्षेत्रबिचको सम्बन्ध उल्लेख गर्न

२७. नेपालको जनसङ्ख्यिक अवस्था पहिचान गर्न र जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका उपायहरू खोजी गर्न

२८. नेपालको अर्थतन्त्रका आधार पहिचान गरी विशेषताहरू खोजी गर्न

२९. समाजका औपचारिक र अनौपचारिक आर्थिक कारोबार पद्धतिहरू खोजी गर्न

३०. नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा सार्वजनिक, निजी, सहकारी क्षेत्रको महत्त्व उल्लेख गर्न

३१. कृषि, उद्योग, निर्माण र सामाजिक क्षेत्रले नेपाली अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभाव विश्लेषण गर्न

३२. श्रम शक्ति र रोजगारबिचको अन्तरसम्बन्ध बताउन र उद्यमशीलताका लागि अभिप्रेरित हुन

३३. नेपालको अर्थतन्त्रमा विप्रेषणको योगदान र यसको सामाजिक आर्थिक प्रभाव उल्लेख गर्न

३४. सरकारी वित्तको स्रोत र वितरण

२७. समावेशीकरणका माध्यमबाट समतामूलक समाज निर्माणका उपायहरू खोजी गर्न

२८. सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरूको गठन प्रक्रिया र काम, कर्तव्य, अधिकार बताउन

२९. सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरूबिचको अन्तरसम्बन्धको खोजी गर्न

३०. नागरिक अधिकारप्रति सचेत रही कर्तव्य र उत्तरदायित्वको बोध एवम् पालन गर्न

३१. किशोरकिशोरीका अधिकार सम्बन्धमा सचेत रही कर्तव्य पालनामा जिम्मेवार बन्न

३२. मुलुकी संहिताको व्यावहारिक पक्षहरूको बोध र परिपालन गर्न

३३. सूचनाको हकसँग परिचित हुन र यसको उपयोग गर्न

३४. सदाचार र सामाजिक जवाफदेहीको अनुसरण गर्न

३५. सहरीकरणको अवधारणा र विश्वव्यापी प्रवृत्तिसँग परिचित हुन

३६. नेपालमा सहरीकरणको मापदण्ड, विस्तार र प्रवृत्तिको चर्चा गरी अवसर र चुनौतीको विश्लेषण गर्न

३७. बसाइँसराइको अवधारणा, विशेषता र प्रभाव बताउन र सुरक्षित बसाइँसराइका उपायहरू खोजी गर्न

३८. नेपालको अर्थतन्त्र र वैदेशिक सम्बन्धका आयामहरू उल्लेख गरी छिमेकी देशहरूसँगको सम्बन्धका विविध पक्षहरू विवेचना गर्न

३९. नेपालको वैदेशिक व्यापार सन्तुलन र घाटाको अवस्था समीक्षा गर्न

४०. क्षेत्रीय तथा वैश्विक सङ्गठनको परिचय दिन दिई तिनको भूमिका व्याख्या गर्न

४१. नेपालको वैदेशिक श्रमसम्बन्धी नीतिको सामान्य जानकारी लिन र तिनको कार्यान्वयनका चुनौती र समस्या पहिचान गर्न

४२. आर्थिक वृद्धि, मानव विकास तथा दिगो विकास अवधारणा बताउन र नेपालको आर्थिक विकासमा

अवस्थासँग परिचित हुन र यसले सामाजिक विकासमा खेलेको भूमिका समीक्षा गर्न ३५. नेपालमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र सामुदायिक सहभागिताको अवस्था विश्लेषण गर्न ३६. समुदायमा अभ्यासमा आएका आधुनिक र परम्परागत स्वास्थ्य सेवा पद्धतिको खोजी र विश्लेषण गर्न ३७. स्वस्थ जीवनशैलीको महत्व बोध र अवलम्बन गर्न	यिनको भूमिका चर्चा गर्न ४३. गरिबी चक्रको अवधारणा बताउन र नेपालको सन्दर्भमा यसको कारण, प्रभाव एवम् सम्बोधनका उपायहरू खोजी गर्न ४४. राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा भएका समसामयिक घटनाहरूको खोजी ,सङ्कलन र प्रभावको विश्लेषण गर्न ४५. शिक्षा, मानव संसाधन र रोजगारीको अन्तरसम्बन्ध वर्णन गर्न ४६. शिक्षामा पहुँच, समावेशिता र सामुदायिक सहभागिताको अवस्था विश्लेषण गर्न ४७. शिक्षाले सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासमा ल्याउने परिवर्तन र प्रभावहरू खोजी गर्न

४. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

कक्षा ११			**कक्षा १२**		
विषयक्षेत्र	**विषयवस्तु**	**पाठ्य घण्टा**	**विषय क्षेत्र**	**विषयवस्तु (कक्षा १२)**	**पाठ्य घण्टा**
१. सामाजिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अवधारणा	१.१ सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अर्थ, स्वरूप (nature) र महत्त्व १.२ सामाजिक अध्ययन, सामाजिक शिक्षा र सामाजिक विज्ञानको भिन्नता र अन्तरसम्बन्ध १.३ सामाजिक अध्ययनका सिप र जीवनोपयोगी सिपको अवधारणा	५	१. सामाजिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अवधारणा	१.१ सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अन्तरसम्बन्ध १.२ जीवनोपयोगी शिक्षा, जीवनोपयोगी सिप र स्वस्थ जीवनशैलीबिचको अन्तरसम्बन्ध १.२.१ पूर्विय चिन्तन परम्परा र भैरहेका अभ्यास १.२.२ पाश्चात्य चिन्तन परम्परा र वर्तमान अभ्यास	४

२.जीवनोपयोगी सिपको रूपमा डिजिटल सिपहरू तथा सामान्य अनुसन्धान सिप	२.१ दैनिक तथा व्यावसायिक जीवनमा आवश्यक डिजिटल साक्षरताका आधारभूत सिपहरू २.१.१ कम्प्युटर तथा प्रिन्टरको प्रयोग २.१.२ सञ्चार एप्लिकेसनहरूको प्रयोग (ब्राउजरको प्रयोग, इन्टरनेटसँग सम्पर्क स्थापना, व्यक्तिगत खाता तयार गर्ने, सुरक्षित पासवर्डको प्रयोग, इमेल पठाउने र लिने, इमेलमा सामग्री संलग्न गर्ने, अन्य सामाजिक सञ्जालका साधनको सुरक्षित प्रयोग) २.१.३ अनलाइन पेमेन्ट एकाउन्ट तयारी र प्रयोग २.१.४ डिजिटल एप्लिकेसनको प्रयोग गरी घर, कार्यालय, अस्पताल, यातायात सेवा लिन सक्ने सिपहरू २.२ इन्टरनेटको प्रयोगबाट सूचना, तथ्याङ्क, अध्ययन सामग्रीको खोजी र प्रयोग २.३ इन्टरनेट र सामाजिक सञ्जालको उत्तरदायी प्रयोग(साइबर कानुन, अपराधको जानकारीसहित)	१२	२.जीवनोपयोगी सिपको रूपमा डिजिटल सिपहरू तथा सामान्य अनुसन्धान सिप	२.१ अनुसन्धान परिचय सामाजिक अध्ययनमा प्रयोग हुने विधि, तथ्याङ्क, सूचनाको परिचय, यिनीहरूबिच फरक र अन्तरसम्बन्ध २.२ सामाजिक अध्ययनमा सहसम्बन्ध तथा कार्यकारण सम्बन्धको अवधारणा २.३ अध्ययन प्रस्तावनाको संरचना २.४ लेखनकार्यमा अरुको लेखरचनाको प्रयोग गर्दा ध्यान दिनुपर्ने नैतिक पक्षहरू २.५ सामाजिक अध्ययनका लागि समस्या निर्माण र अध्ययन विधि चयन (सर्भे, अन्तवार्ता, क्षेत्र अवलोकन) २.६ सामाजिक तथ्याङ्क र सूचना सङ्कलनका विधि र साधनहरू (डिजिटल साधनको समेत प्रयोग जस्तै गुगल सर्भे फर्म, सामाजिक सञ्जाल, कमर्सियल सफ्टवेयर प्रयोग परिचय) २.७ तथ्याङ्क तथा सूचनाको विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण (एक्सेल वा यस्तै अन्य साधनमा डाटा इन्ट्री गर्ने, तालिका, ग्राफ, चार्टमा डाटाको प्रस्तुति गर्ने) २.८ एक्सेल वा यस्तै अन्य साधनको प्रयोगबाट विभिन्न स्प्रेडसिटहरू तयार गर्ने तथा औसत, मध्यक, बहुलाङ्क, तथ्याङ्कको फैलावट आदिको गणनाबाट तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्ने २.९ शाब्दिक जानकारीलाई प्रस्तुत गर्ने तरिका	१६

३. जीवनोपयोगी सिप	३.१जीवनपयोगी सिपको परिचय र यसको वर्गीकरण ३.१.१ निर्णय प्रक्रिया(Descision making) (क) निर्णयको परिचय र प्रकार (ख) निर्णय प्रक्रियाका चरण, प्रयोग र अभ्यास (ग) निर्णयमा अनिर्णीत हुने अवस्थाको पहिचान ३.१.२ समस्या समाधान (Problem solving) (क) समस्याको परिचय र पहिचान (ख) समस्या समाधानका चरण (ग) समस्या समाधानको व्यावहारिक अभ्यास ३.१.३ सञ्चार (Communication) (क) सञ्चार सिपको पहिचान र प्रकार (ख) सञ्चारका अवरोधहरू (ग) प्रभावकारी सञ्चार र प्रभावकारी सम्बन्ध (घ) प्रभावकारी सञ्चारका माध्यम र अभ्यास (ङ) सामाजिक सञ्जालको सदुपयोग ३.१.४ तनाव व्यवस्थापन (Stress management) (क) तनावको अर्थ, सिर्जित अवस्था र असर (ख) तनाव व्यवस्थापनका उपायहरू : समर्पण, प्रतिरोध र सम्झौता तथा तिनका व्याहारिक अभ्यास (ग) तनाव व्यवस्थापनका रणनीति (घ) द्वन्द्व, तनाव, द्वन्द्व रूपान्तरण	२१	३.जीवनोपयोगी सिप	३.१ जीवनोपयोगी सिपको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि, वर्गीकरण र अभ्यास ३.१.१ समालोचनात्मक चिन्तन (Critical thinking) (क) अर्थ र महत्त्व (ख) समालोचनात्मक चिन्तनमा प्रयोग हुने सिपहरू (ग) आत्मालोचना र स्वरूपान्तरण (घ) कार्य तथा घटनाको समालोचनात्मक चिन्तन विकास र अभ्यास ३.१.२ सिर्जनात्मक चिन्तन (Creative thinking) (क) अर्थ र विशेषता (ख) चरण (ग) सिर्जनात्मक चिन्तनको अभ्यास ३.१.३ समानुभूति (Empathy) (क) अर्थ, मूल तत्त्व र किसिम (ख) सिप विकास र अभ्यास ३.१.४ आत्मबोध (Self-awarness) (क) आत्मबोधको अर्थ, महत्त्व र तरिका र अभ्यास (ख) आत्ममूल्याङ्कनको अर्थ, तरिका, महत्त्व र प्रयोग ३.१.५ संवेग व्यवस्थापन (Emotion management) (क) संवेग र संवेग व्यवस्थापनको अवधारणा, सिप र उपायहरू (ख) किशोरावस्थाका संवेग र यसको व्यवस्थापन (ग) किशोरावस्थामा संवेग नियन्त्रणका लागि योग तथा ध्यान	२१

	र व्यवस्थापनको प्रक्रिया र अभ्यास (ङ) तनाव व्यवस्थापनमा मनोसामाजिक परामर्श, योग र ध्यानको प्रयोग ३.१.५ अन्तरवैयक्तिक सिप र सम्बन्ध (Interpersonal skills and relationship) (क) अन्तरवैयक्तिक सिपको अर्थ र महत्त्व (ख) अन्तरवैयक्तिक सम्बन्ध सुधारका उपाय (ग) अन्तरवैयक्तिक सम्बन्ध र सामाजिक सञ्जाल (घ) असल नेतृत्वका लागि अन्तरवैयक्तिक सम्बन्ध व्यवस्थापन (ङ) टोलीकार्य र नेतृत्व विकास				
४.मानव समाजको उद्भव र विकास	४.१ मानवजातिको उद्भव र मानव समाजको विकासक्रम ४.१.१ ढुङ्गे युगको जीवन पद्धति ४.१.२ कृषि युगको सुरुआत र विकास ४.१.३ पुँजीवादी युग, औद्योगिक युग (विश्व) र त्यसको प्रभाव ४.२ वर्तमान विश्व परिवेश र सामाजिक व्यवहार	१२	४. समाजको विकास र दर्शन	.४.१ वर्तमान विश्वका सामाजिक विविधता र विशेषता (धर्म, संस्कृति, कला र भाषा) ४.२ सामाजिक सम्बन्धहरूको विकास र सामाजिक अन्तरनिर्भरता ४.३ जीवन दर्शन, सामाजिक मूल्यमान्यताहरू र सामाजिक व्यवहार ४.३.१ दर्शनको अर्थ, विभिन्न विश्वदृष्टिकोणको बोध र जीवन दर्शन परिचय ४.३.२ विभिन्न विश्वदृष्टिकोणबाट बुझिने जीवन र जगत् (समाज, विविधता र सामाजिक सम्बन्ध) ४.३.३ समतामूलक विश्वदृष्टिकोण ४.४ दैनिक जीवनमा दर्शनको उपयोगिता ४.५ समुदायमा आएका परिवर्तन र सामाजिक रूपान्तरण	१२

५. भूगोल र सामाजिक जीवन	५.१ विश्वको भौगोलिक चिनारी र विश्व मानचित्रमा नेपाल ५.२ मानव र वातावरणबिचको सम्बन्ध : परिचय, पहिचान र प्रस्तुति ५.३ भौगोलिक विविधताले समाजमा पार्ने असरहरू ५.३.१अर्थतन्त्र ५.३.२ जीविकोपार्जन ५.३.३ क्षेत्रीय र प्रादेशिक अन्तरसम्बन्ध ५.३.४ पहुँच र सहजता ५.३.५ पर्यटन ५.४ नेपालका पर्यावरणीय क्षेत्रका विविध आयाम र तिनका विशेषताहरू ५.४.१ भौगोलिक ५.४.२ जनसाङ्ख्यिक ५.४.३ आर्थिक ५.४.४ सामाजिक तथा सांस्कृतिक	१६	५. भूगोल र सामाजिक जीवन	५.१ नेपालका प्रशासनिक प्रदेशको परिचय र तिनका विशेषताहरू ५.१.१ भौगोलिक ५.१.२ जनसाङ्ख्यिक ५.१.३ आर्थिक ५.१.४ सामाजिक तथा सांस्कृतिक ५.२ अन्तरप्रादेशिक सम्बन्धका विविध आयामहरू ५.२.१ आर्थिक र सामाजिक तथा सांस्कृतिक सम्बन्ध ५.३ नेपालमा विपत् : प्रकार, कारण, प्रभाव,संयन्त्र, योजना निर्माण र व्यवस्थापन ५.४ भूगोल र सामाजिक जीवनमा सूचना प्रविधि ५.४.१ सामाजिक तथ्य तथा तथ्याङ्क प्राप्तिमा सूचना प्रविधि प्रयोग गरी ग्राफ, चार्ट र रेखाचित्रको माध्यमबाट प्रस्तुति ५.४.२ सामाजिक र भूसुचनाको संकलन र विश्लेषणमा जिआइएस, आर.एस., जिपिएस प्रविधिको महत्त्व र प्रयोग	१८
६. विश्वको इतिहास	६.१ विश्वको इतिहास ६.१.१ विश्व इतिहासको लेखनको सुरुआत र इतिहास लेखनका मूल प्रवृत्ति ६.१.२ मध्यकालीन एसिया : आर्थिक उदय ६.१.३ एसियामा आर्थिक सङ्कुचन ६.१.४ औद्योगिक क्रान्ति :कारण र प्रभाव(युरोपेली औपनिवेशिकताको सुरुआत)	१५	६.नेपाल को इतिहास	६.१ नेपालको इतिहास ६.१.१ प्राचीन काल : परिचय र आर्थिक, सामाजिक एवम् राजनीतिक अवस्था ६.१.२ मध्य काल : (क) ससाना राज्यहरूको उदय र अवसान (ख) अर्थतन्त्र, कानुन, संस्कृति र कला कौशल ६.१.३ आधुनिक कालः राज्यसत्ता, अर्थतन्त्र, कानुन, संस्कृति र कला	१५

	६.२ लोकतन्त्रको उदय र विकास			कौशल (क) पृथ्वीनारायण शाहदेखि राणाकालको अन्त्यसम्म (ख) सङ्क्रमणकालीन अवधि (वि.सं. २००७ देखि २०१७ सम्म) (ग) पञ्चायत काल (वि.सं.२०१७ देखि २०४७ सम्म) (घ) बहुदलीय लोकतन्त्र (वि.सं.२०४७ देखि २०६३ सम्म) (ङ) दोस्रो सङ्क्रमणकालीन अवधि (वि.सं.२०६३ देखि २०७२ सम्म) (च) सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक काल (वि.सं. २०७२ देखि हालसम्म)	
७. सामजिक पहिचान र विविधता	७.१ बहुजातीयता र बहुसांस्कृतिकता ७.१.१ जातप्रथा (क) जातप्रथाको प्रारम्भिक इतिहासका तीन अवधारणाहरू : दैवी, शास्त्रीय र व्यवहारजन्य (ख) जात, उपजात र आर्थिक विस्तार ७.१.२ जाति, जनजाति : पहिचान र सवाल : जनसङ्ख्या, मानव अधिकार र समावेशीकरण ७.१.३ दलित सवाल : जनसङ्ख्या, मानव अधिकार र समावेशीकरण ७.२ बहुसांस्कृतिकता र सामाजिक एकता	१८	७. सामजिक पहिचान र विविधता	७.१ सामाजिक वर्ग, वर्ग विभाजनका आधार र सामाजिक रूपान्तरण ७.२ लैङ्गिक सवाल ७.२.१ लैङ्गिकताको निर्माण : जैविक र सामाजिक ७.२.२ लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक ७.२.३ लैङ्गिक समावेशिता ७.३ अपाङ्गताको सवाल ७.३.१ पहिचान र समावेशीकरण ७.४ धार्मिक तथा क्षेत्रीय पहिचान र समावेशीकरण ७.५ समतामूलक समाज निर्माणका उपायहरू	१५
८.संविधान र नागरिक सचेतना	८.१ नेपालको अधिराज्यको संविधान २०४७ र नेपालको संविधानको प्रस्तावनाको तुलना ८.२ नेपालको संविधानको राजनीतिक, कानुनी, आर्थिक र	१२	८.संविधान र नागरिक सचेतना	८.१ सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरूको गठन प्रक्रिया, काम, कर्तव्य, अधिकार र अन्तरसम्बन्ध ८.२ नागरिक अधिकार, कर्तव्य र उत्तरदायित्व	१२

	सांस्कृतिक विशेषताहरू ८.३ नेपालको संविधान र निर्वाचन प्रणाली ८.४ राष्ट्र, राष्ट्रियता र राष्ट्रिय सुरक्षाको अवधारणा			८.३ किशोरकिशोरीका कर्तव्य र अधिकार ८.४ मुलुकी संहिताको व्यावहारिक पक्ष ८.५ सूचनाको हक र यसको कार्यान्वयन ८.६ सदाचार र सामाजिक जवाफदेही	
९. बस्ती, जनसाङ्ख्या र विकास	९.१ बस्ती विकास ९.१.१ बस्तीको परिचय र वर्गीकरण ९.१.२ ग्रामीण र सहरी बस्तीका विशेषताहरू ९.१.३ बस्तीहरूको प्रकृति र सामाजिक सेवाबिचको तालमेल ९.१.४ बस्ती विकास र पर्यावरणीय क्षेत्र ९.२ जनसङ्ख्या र विकास ९.२.१ जनसङ्ख्या वितरण, परिवर्तन र प्रादेशिक विकास ९.२.२ उमेर संरचनाको सङ्क्रमण र जनसाङ्ख्यिक लाभांशको उपयोग ९.२.३ जनसङ्ख्या व्यवस्थापन	१८	९.सहरीकरण र बसाइँसराइ	८.१ सहरीकरण ८.१.१सहरीकरणको अवधारणा र विश्वव्यापी प्रवृत्ति ९.१.२ नेपालमा सहरीकरणको मापदण्ड, विस्तार र प्रवृत्ति ९.१.३ गाउँ सहर सम्बन्ध र जीविकोपार्जन शैली ९.१.४ सहरीकरणका अवसर र चुनौती ९.२ बसाइँसराइ ९.२.१ बसाइँसराइको अवधारणा र विशेषता ९.२.२ बसाइँसराइको वर्गीकरण, प्रवृत्ति र प्रभाव ९.२.३ सुरक्षित एवम् मर्यादित आप्रवासन ९.२.४ बसाइँसराइ र यसको प्रभाव (क) आर्थिक (विप्रेषणसहित) (ख) सामाजिक (ग) सांस्कृतिक	१८
१०. अर्थतन्त्र र विकास	१०.१ नेपालको अर्थतन्त्रका आधार र विशेषताहरू: कृषि, पर्यटन, उद्योग र व्यापार १०.२ नेपालको अर्थतन्त्रमा	१६	१० अर्थतन्त्र र विकास	१०.१ नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध, अर्थतन्त्र र विकास १०.१.१ नेपालको विदेश नीतिका अधार र अन्तर्राष्टिय सम्बन्ध (भारत,	१८

	सार्वजनिक, निजी, सहकारी क्षेत्रको तीन खम्बे नीतिको महत्त्व १०.३ विप्रेषण र नेपाली अर्थतन्त्र १०.४ नेपाली समाजमा विद्यमान आर्थिक क्रियाकलाप तथा औपचारिक र अनौपचारिक आर्थिक कारोबार पद्धतिहरू १०.५ कृषि, उद्योग, निर्माण र सामाजिक क्षेत्रको नेपाली अर्थतन्त्रमा प्रभाव १०.६ श्रम शक्ति, रोजगार र उद्यमशीलता १०.७ सरकारी वित्तः स्रोत, वितरण र सामाजिक विकास			चिन र अन्य विश्वसम्बन्ध) १०.१.२ अर्थतन्त्र र नेपालको वैदेशिक सम्बन्ध १०.१.३ नेपालको भारत र चिनसँगको सामाजिक सांस्कृतिक र आर्थिक सम्बन्ध १०.२ वैदेशिक व्यापार सन्तुलन र घाटा १०.३ नेपालको वैदेशिक श्रमसम्बन्धी नीति १०.४ क्षेत्रीय, वैश्विक सङ्गठनको सामाजिक आर्थिक भूमिका १०.४.१ सार्क (SAARC) १०.४.२ बिम्स्टेक (BIMSTEC) १०.४.३ विश्व व्यापार सङ्गठन १०.४.४ साफ्टा १०.५. आर्थिक वृद्धि, मानव विकास तथा दिगो विकास अवधारणामा नेपालको आर्थिक विकास १०.६. नेपालमा गरिबी चक्र र सम्बोधनका उपायहरू १०.७ निम्नलिखित क्षेत्रसँग सम्बन्धित राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका समसामयिक घटनाहरू (क) शिक्षा (ख) विज्ञान तथा प्रविधि (ग) राजनीति (घ) अर्थतन्त्र (ङ) समाज	
११. स्वास्थ्य	११.१ स्वास्थ्य ११.१.१ नेपालमा गुणस्तरिय	१५	११ शिक्षा र	११.१ शिक्षा ११.१.१ शिक्षा र मानव संसाधन	११

सेवा र सामाजिक विकास	स्वास्थ्य सेवा: पहुँच र सामुदायिक सहभागिता ११.१.२ नेपालको समुदायमा अभ्यासमा आएका आधुनिक र परम्परागत स्वास्थ्य सेवा पद्धति ११.२ स्वस्थ जीवनशैली र सामाजिक जीवन ११.२.१ पोषणयुक्त तथा सन्तुलित खाना ११.२.२ शारीरिक, मानसिक र आत्मिक स्वास्थ्य ११.२.३ विभिन्न दुर्व्यसन, कुलत तथा लागु पदार्थप्रतिको सजगता ११.२.४ किशोरावस्था र स्वस्थ जीवनशैली ११.२.५ योग तथा ध्यानको महत्त्व र अभ्यास ११.२.६ फुर्सदको उपयोग, खेल, मनोरञ्जन, आराम तथा निन्द्रा ११.२.७ सामुदायिक सहभागिता : सामुदायिक कार्य र स्काउट ११.२.८ मितव्ययी जीवनशैली र आर्थिक व्यवस्थापन		सामाजिक विकास	विकास ११.१.२ शिक्षामा पहुँच र समावेशिता ११.१.३ शिक्षाले सामाजिक तथा सांस्कृतिक विकासमा ल्याउने परिवर्तन र प्रभाव ११.१.४ नेपालको शिक्षामा समुदायको सहभागिता ११.१.५ शिक्षा र रोजगार	

५. विषयक्षेत्र र पाठ्यघण्टा

	कक्षा ११				कक्षा १२			
क्र.स.	**विषय क्षेत्र**	**पाठघण्टा**			**विषय क्षेत्र**	**पाठघण्टा**		
		जम्मा	**सैद्धान्तिक**	**प्रयोगात्मक**		**जम्मा**	**सैद्धान्तिक**	**प्रयोगात्मक**
१.	सामाजिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अवधारणा	५	४	१	१. सामाजिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अवधारणा	४	३	१
२.	जीवनोपयोगी सिपको	१२	९	३	जीवनोपयोगी	१६	१३	३

	रूपमा डिजिटल सिपहरू तथा सामान्य अनुसन्धान सिप				सिपको रूपमा डिजिटल सिपहरू तथा सामान्य अनुसन्धान सिप			
३.	जीवनोपयोगी सिपा	२१	११	१०	जीवनोपयोगी सिप	२१	११	१०
४.	मानव समाजको उद्भव र विकास	१२	१०	२	मानव समाजको उद्भव र विकास	१२	१०	२
५.	भूगोल र सामाजिक जीवन	१६	१२	४	भूगोल र सामाजिक जीवन	१८	१४	४
६.	विश्वको इतिहास	१५	१२	३	नेपालको इतिहास	१५	१२	३
७.	सामाजिक पहिचान र विविधता	१८	१४	४	सामाजिक पहिचान र विविधता	१५	१२	३
८.	संविधान र नागरिक सचेतना	१२	१०	२	संविधान र नागरिक सचेतना	१२	१०	२
९.	बस्ती र जनसाङ्ख्यिकी	१८	१४	४	सहरीकरण र बसाइँसराइ	१८	१३	५
१०.	अर्थतन्त्र र विकास	१६	१२	४	अर्थतन्त्र र विकास	१८	१३	५
११.	स्वास्थ्य र सामाजिक विकास	१५	१२	३	शिक्षा र सामाजिक विकास	११	९	२
	जम्मा	१६०	१२०	४०		१६०	१२०	४०

प्रयोगात्मक कार्य तथा अन्य क्रियाकलाप

आन्तरिक मूल्याङ्कन खण्डमा तोकिएको परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य, प्रतिवेदन लेखन तथा प्रतिवेदनको प्रस्तुतिअन्तर्गतको १६ अङ्कका लागि तल दिइएका क्रियाकलापहरू गराउनुपर्ने छ । दिइएका क्रियाकलापहरू नमुना मात्र हुन् । स्थानीय परिवेश र विषयको प्रकृतिअनुसार शिक्षकले यस्तै प्रकृतिका अन्य क्रियाकलापहरू गराउन सक्ने छन् । क्रियाकलापको मूल्याङ्कन गर्दा योजना निर्माण, प्रतिवेदन लेखन, प्रतिवेदन प्रस्तुति, व्यवहार परिवर्तनको अवस्था, सिपको प्रतिविम्बन, अवलोकन, प्रत्यक्ष अन्तर्वार्ता आदिका आधारमा अभिलेखीकरण गर्नुपर्ने छ ।

कक्षा ११

एकाइ	क्रियाकलाप
१. सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अवधारणा	● सामाजिक अध्ययनको महत्त्व झल्कने चार्ट तयार पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
२.जीवनोपयोगी सिपको रूपमा डिजिटल सिपहरू तथा सामान्य अनुसन्धान सिप	● शिक्षकको सहयोगमा आफूले अध्ययन गर्न चाहेको एक समस्या वा विषय वा मुद्दा छान्नुहोस् । यससँग सम्बन्धित भएर अध्ययनको समस्या, अध्ययन गर्ने तरिका, समस्या समाधानका लागि तथ्याङ्क र जानकारीहरू सङ्कलन गर्ने तरिका, विधि र साधन तथा प्रस्तुतीकरण गर्ने कुराहरू समावेश गरी अध्ययन प्रस्तावना तयार गर्नुहोस् ।
३.जीवनोपयोगी सिप	● तपाईँको एक मिल्ने साथीले धूमपान गर्न लागेको छ । उसले तपाईँलाई समेत धूमपान गर्न कर गरिरहेको छ तर तपाईँलाई उसको यो बानी मन पर्दैन । आफूभन्दा बलियो र भिन्न सामाजिक परिवेशबाट आएकाले तपाईँ उसलाई केही भनिहाल्न पनि सक्नुहुन्न । अब तपाईँ यस्तो कुलतबाट टाढा बस्न के निर्णय गर्नुहुन्छ अनि त्यो निर्णय कसरी कार्यान्वयन गर्नुहुन्छ ? प्रतिवेदन तयार पारी प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● तलको घटना अध्ययन गर्नुहोस् र दिइएका प्रश्नका आधारमा घटना विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार गर्नुहोस् : तपाईँको एक साथी साथीहरूको सङ्गतमा परेर लागु पदार्थको दुर्व्यसनमा फसेको छ । ऊ परिवारलाई यो कुरा भन्न सकिरहेको छैन तर घरमा सामानहरू हराउने, पैसा हराउने समस्याले अभिभावकहरू हैरान छन् । उसको समूहका साथीहरूबाट पनि ऊ खतरामा छ भने पुलिस प्रशासनबाट पनि पक्राउ पर्ने सम्भावना छ । अभिभावकहरूमा छोरामा आएको परिवर्तनमा थोरै आशङ्का रहे पनि के गर्ने नगर्ने केही गर्न सकिरहेका छैनन् । अब सोच्नुहोस् : (क) माथिका घटनाको मुख्य समस्या केसँग सम्बन्धित छ ? (ख) समस्याका कारणहरू के के हुन सक्छन् ? (ग) समस्या समाधानका उपायहरू के के हुन सक्छन् ? ● तपाईँको समुदायमा रहेको कुनै एक समस्या पहिचान गर्नुहोस् । यो समस्या कसरी समाधान गर्न सकिन्छ ? समस्या समाधानका लागि योजना तयार पार्ने, समाधानको प्रयास गर्ने र समाधानका लागि आफूले गरेको प्रयास र त्यसको प्रगतिसम्बन्धी सम्पूर्ण योजना तयार पारी प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● तपाईँको कक्षाको एक साथीको एउटा सकारात्मक र एउटा सुधारापेक्षी व्यवहार सङ्केत गरी सङ्केत गरिएको व्यवहार सुधारका लागि साथीले गर्नुपर्ने कार्यकलापको सूची बनाई सकारात्मक कार्यलाई यथावत् राख्न र सुधारापेक्षी व्यवहारलाई सुधार गर्न सुझाव दिनुहोस् र साथीले उसको सूचीअनुसारको व्यवहार पालन गरेनगरेको अवलोकन गरी टिपोट तयार गर्नुहोस् अनि साथीको व्यवहारबाट आफूले समेत सुधार गर्नुपर्ने पक्ष समेत टिपोट गर्नुहोस् । ● पछिल्लो १५ दिनमा आफूले सामना गर्नुपरेको तनाव उल्लेख गरी उक्त

	तनावका कारण र त्यसलाई समाधान गर्न आफूले गरेका प्रयास उल्लेख गरी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
४.मानव समाजको उद्भव र विकास	● तपाईंको समाजमा पछिल्लो १५ वर्ष यता के के परिवर्तन भए र त्यसका सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक र वातावरणिय कारणहरूको विवरण संकलन गरी समाज र संस्कृतिको विकासमा यस्ता परिवर्तनको भूमिका सम्बन्धामा कक्षामा प्रस्तुतीकरण गर्नुहोस् ।
५.भूगोल र सामाजिक जीवन	● तपाईं बसेको भौगोलिक क्षेत्रमा उत्पादन हुने अन्न, फलफूल र तरकारी एवम् तपाईंको भन्दा भिन्न भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने साथीको समुदायमा उत्पादन हुने अन्न, फलफूल र तरकारीको सूची तयार पारी तिनको उत्पादनमा हावापानी, माटो र भूस्वरूपको कारण परेको प्रभावको समानता वा भिन्नता सोधखोज गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
६.विश्वको इतिहास	● लोकतन्त्र र त्यसले समाजमा ल्याएको परिवर्तन सम्बन्धमा समुदायका विभिन्न ५ व्यक्तिलाई भेटी उहाँहरूको अनुभव समेटी एउटा प्रतिवेदन तयार पार्नुहोस् र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
७.सामाजिक पहिचान र विविधता	● जातीय भेदभाव र छुवाछुतको विरुद्धमा आफनो रुचिअनुसार चेतनामूलक गीत, कविता, चित्र वा नाटकमध्ये कुनै एक तयार पार्नुहोस् र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● समाजमा छुवाछुत र जातीय भेदभावको न्यूनीकरणका लागि भएका प्रयासहरूको खोजी गरी एक समाचार वा सम्पादकीयको नमुना तयार पार्नुहोस् । उक्त समाचार वा सम्पादकीय सामाजिक सञ्जालमा पोस्ट गर्नुहोस् र मानिसकहरूले के के प्रतिक्रिया जनाए, लेखेर कक्षामा सुनाउनुहोस् ।
८.संविधान र नागरिक सचेतना	● राष्ट्रियता वा राष्ट्रिय सुरक्षा सम्बन्धमा पत्रपत्रिका वा विभिन्न सञ्चार माध्यमबाट प्रकाशन वा प्रसारण भएका समाचारहरू संकलन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● समुदायमा गएर चुनावमा मतदान गरेका मतदातालाई भेटी मतदान गर्नुको कारण, अपेक्षा र निर्वाचित जनप्रतिनिधिबाट सो अपेक्षा पूरा भएनभएको सम्बन्धमा सूचना सङ्कलन गर्नुहोस् र सोको आधारमा प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
९.बस्ती, जनसाङ्ख्या र विकास	● तपाईंको नजिकको कुनै एउटा ग्रामीण बस्ती वा सहरी बस्तीको अवलोकन गरी निम्नलिखित आधारमा अध्ययन गरी निचोड प्रस्तुत गर्नुहोस् : (अवस्थिति, प्रकृति, विशेषता जनसङ्ख्या, सेवा तथा सुविधा, पूर्वधारहरूको विकास) ● छिमेकका १० घरको स्थलगत भ्रमण गरी निम्नानुसार तथ्याङ्क सङ्कलन, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण गर्न पाँच वर्षको अन्तरालको उमेर समूह राखी जनसङ्ख्यालाई स्प्रेडसिटमा तालिकामा प्रस्तुत गर्नुहोस् र तथ्याङ्कलाई बार ग्राफमा प्रस्तुत गर्नुहोस् :

उमेर समूह	तथङ्क			
	शिक्षा	पेसा	.....	.....

१०.अर्थतन्त्र र विकास	● तपाईंको समुदायमा वा छिमेकीको कृषि र उद्योग, व्यापार व्यवसायको अवस्था पहिचान गरी त्यसले तपाईं र छिमेकीको पारिवारिक जीवनस्तर र राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पुऱ्याएको योगदान समेटी कार्यपत्र प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● तपाईंको समुदायमा सफल उद्यमीलाई भेटी निजले उद्यमशीलताको प्रवर्धनका लागि गरेका उदाहरणीय कार्यहरूको विवरण र उहाँको अनुभव समेत समेटी प्रतिवेदन तयार पार्नुहोस् र कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
११.स्वास्थ्य र सामाजिक विकास	स्वस्थ जीवन यापन गर्नका लागि तपाईंले अवलम्बन गरेका उपायहरू के के हुन् ? त्यसबाट तपाईंमा के कस्ता सकारात्मक परिवर्तन आए ? आफ्नो अनुभव समेटी लेख तयार पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

कक्षा १२

<table>
<tr><th>विषयक्षेत्र</th><th>क्रियाकलापहरू</th></tr>
<tr><td>१.सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको अध्ययन विधि</td><td>● दिइएको सूचना फाराममा आफ्नो कक्षाका १० जना साथीहरूको देहायको विवरण तयार पारी तालिकामा देखाउनुहोस् र पेसा र जन्मस्थानको आधारमा ग्राफ वा चार्ट बनाई विश्लेषण गर्नुहोस्
<table>
<tr><th rowspan="2">साथीको नाम</th><th rowspan="2">जन्मस्थान</th><th colspan="3">परिवारका सदस्य</th><th rowspan="2">अभिभावको पेसा</th></tr>
<tr><th>महिला</th><th>पुरुष</th><th>जम्मा</th></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table></td></tr>
<tr><td>२. जीवनोपयोगीसिपको रूपमा डिजिटल सिपहरू तथा सामान्य अनुसन्धान सिप</td><td>● तपाईंले अध्ययन गर्ने कुनै एक विषयसँग सम्बन्धित रही अध्ययन शीर्षक, उद्देश्य, प्रयोजन, विधि र साधन प्रस्तावनाको ढाँचा तयार पार्नुहोस् ।
● तपाईंले अध्ययन गरेको कुनै एक सामुदायिक समस्याको अध्ययनको सिलसिलामा एक्सेल वा यस्तै अन्य साधनमा डाटा इन्ट्री गर्नुहोस् र तालिका, ग्राफ, चार्ट समेत बनाई पावर पोइन्टमार्फत कक्षामा प्रस्तुतीकरण गर्नुहोस् ।</td></tr>
<tr><td>३. जीवनोपयोगी सिप</td><td>● समाजमा आक्रोश वा आवेगका कारण घटेको कुनै एक घटनालाई आधार बनाई घटनाको कारण, प्रतिरोध वा सम्झौता र परिणाम समेटी मनोसामाजिक परामर्शका लागि तनावपूर्वको सचेतना, तनाव व्यवस्थापन र तनावपश्चात्को स्वानुभूतिका बुँदाहरू समेटी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
● आफ्नो जीवनको लक्ष्य निर्धारण गर्ने तालिका बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।</td></tr>
</table>

	पच्चिस वर्षभित्र के के गर्नुहुन्छ ?	पैंतिस वर्षभित्र के के गर्नुहुन्छ ?	पचास वर्षभित्र के के गर्नुहुन्छ ?	.....

४.मानव समाजको उद्भव र विकास	● तपाईंको अभिभावकलाई सोधी तपाईंको पाँच पुस्तासम्मको पारिवारिक वंशावली तालिका वा चार्ट तयार पार्नुहोस् र परिवार नै मानव समाज उत्पत्तिको र विकासको मूल आधार हो भन्ने विश्लेषणसहित एक वक्तृता कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
५.भूगोल र सामाजिक जीवन	● तपाईं बसोबास गर्ने प्रदेश र नजिकैको प्रदेशसँगको भौगोलिक, सामाजिक सांस्कृतिक र आर्थिक समानता र भिन्नता खोज गरी प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● तपाईं रहेको स्थानीय तहमा हुन सक्ने सम्भाव्य विपत्को अवस्था पहिचान गर्नुहोस् । सो विपत्का सम्भाव्य कारणहरू समेत खोजी गर्नुहोस् र सो विपत्को रोकथामको लागि कसको के भूमिका रहन्छ ? सुझाव समेत समेटी एक प्रतिवेदन तयार पार्नुहोस् ।
६.नेपालको इतिहास	● वि.सं २००७ देखि हालसम्मका कुनै दश मुख्य मुख्य ऐतिहासिक घटनालाई समयरेखामा देखाउनुहोस् र प्रदर्शन पाटीमा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
७.सामाजिक पहिचान र विविधता	● तपाईं बसोबास गर्ने समाजमा कुन कुन जात जातिको बसोवास छ ? तिनको विवरण तयार पार्नुहोस र तिनीहरूका बिचमा के कस्ता सामाजिक आर्थिक समानता वा असमानता छन्? सोधखोज गर्नुहोस् र समानता कायम गर्न के के प्रयास भएका छन् र अब के के गर्नुपर्दछ ? सूची तयार गरी प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● नेपालमा महिला अधिकार र लैङ्गिक समावेशीकरणका लागि भएका प्रयासहरूलाई समय रेखामा देखाउनुहोस् ● अपाङ्ता भएका व्यक्तिहरूलाई आवश्यक पर्ने सहयोग र उत्थानका लागि गर्नुपर्ने कार्य समेटेर संवाद वा नाटक तयार गरी अभिनय गर्नुहोस् ।
८.संविधान र नागरिक सचेतना	● "मतदान गर्नु नागरिकको कर्तव्य हो भने मताधिकारको प्रयोग गरी योग्य उम्मेदवारलाई निर्वाचित गर्नु असल नागरिकको कर्तव्य हो" भन्ने विषयमा वक्तृता तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● कक्षामा रहेका विद्यार्थीहरूले समूह बनाई अधिकार र कर्तव्यबिचको सम्बन्धको छलफल गर्नुहोस् र चार्ट बनाई कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
९.बसाइँसराइ र सहरीकरण	● नेपालमा सहरीकरणको प्रवृत्ति (सन् १९५२/५४-२०१८ सम्म) को तथ्याङ्कलाई स्तम्भ चित्र (Bar Chart) मा देखाउनुहोस् । तीव्र गतिले सहरीकरण हुने मख्य कारणहरू, त्यसबाट उत्पन्न चुनौतीहरूको न्यूनीकरणका लागि के गर्नुपर्ला ? आफ्ना बिचार प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● तपाईं बसोबास गर्ने स्थानबाट वैदेशिक रोजगारीमा गई विप्रेषण पठाउने परिवारका सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक जीवनमा के के प्रभाव परेका छन् ? खोजी गरी छोटो विवरण तयार पारी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।
१०.अर्थतन्त्र र	● नेपालको वैदेशिक व्यापार सन्तुलन र घाटा सम्बन्धामा एक लेख तयार

विकास	पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्नुहोस् । ● राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा घटेका कुनै दुई समसामयिक घटनाको सङ्कलन गरी त्यसको कारण, प्रभाव खोजी गरी एक लेख तयार पार्नुहोस् ।
११.शिक्षा र सामाजिक विकास	● तपाईंको समुदायमा खोलिएका विद्यालय वा क्याम्पसले सो समुदायको विकास र परिवर्तनमा कस्तो भूमिका निर्वाह गरेका छन् ? समुदायका कुनै पाँच जानकार व्यक्तिलाई सोधी उनीहरूका बिचार र अनुभवलाई समेटी प्रतिव्दन तयार पारी प्रस्तुत गर्नुहोस् ।

६. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

सामाजिक अध्ययन र जीवनोपयोगी शिक्षा विषयले विद्यार्थीहरूलाई राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति समर्पित, नागरिक मूल्य मान्यताप्रति सचेत र समसामयिक परिवेशको विश्लेषण र समालोचनात्मक दृष्टिकोणका साथै जीवनोपयोगी सिपसहितको नागरिक तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । यो पाठ्यक्रम सामाजिक जीवनसँग सम्बन्धित विभिन्न क्षेत्रहरूलाई समेटेर एकीकृत रूपमा तयार गरिएको छ । यसमा उल्लेख गरिएका विषयवस्तुहरूको अध्ययन अध्यापन गराउँदा सबै क्षेत्रलाई उत्तिकै महत्त्व दिनुपर्ने हुन्छ । सम्बन्धित विषयवस्तुको एकीकृत रूपमा सहजीकरण गराई विषयवस्तुको ज्ञान, सिप र धारणाको विकास गराउनुपर्छ । विद्यार्थीहरूमा सैद्धान्तिक र व्यावहारिक दुवै पक्षको विकास गराई सकारात्मक व्यवहारको जगेर्ना गर्नु यस विषयको मुख्य ध्येय हो ।

विद्यार्थीहरूमा समालोचनात्मक तथा सकारात्मक सोचको विकास, प्रतिभा प्रस्फुटन, सिर्जनात्मक सिपको विकास र विविध प्रकारका सामाजिक र जीवनोपयोगी सिपको विकास गरी व्यवहारमा सुधार गर्दै समाजको नेतृत्त्व गर्न सक्ने क्षमताको विकास गराउने जस्ता मूलभूत उद्देश्यहरू यस विषयले राखेको छ । सामाजिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षाका विषयवस्तुको व्यावहारिक ज्ञान दिनका लागि कक्षाभित्र वा बाहिर आआफ्नो कक्षाकोठा, विद्यालय, परिवार, टोल, विभिन्न समूह, समुदायलगायत स्थानीय सरकारसँग सम्बन्धित क्रियाकलापहरू गराउनुपर्ने छ । विषयवस्तुलाई जस्ताको तस्तै कण्ठ गराउने शिक्षण पद्धतिलाई निरुत्साहन गरी विद्यार्थीहरूलाई आआफ्ना समुदायमा खोज गरी सिर्जनात्मक प्रतिभाको विकास गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने छ । यस विषयले विद्यार्थीहरूमा कथा, कविता, नाटक, समाचार, चिठी, सम्पादकीय, गीत, प्रतिवेदन, रेखाचित्र, वृत्त चित्र, स्तम्भ चित्र, तालिका, तस्बिर, नक्सा, परियोजना कार्य, क्षेत्रभ्रमण, भूमिका निर्वाह र नेतृत्व विकासजस्ता सिर्जनशील क्रियाकलापमार्फत आवश्यक ज्ञान, सिप र अभिवृत्ति विकास गराउँदै सिर्जनशीलताको विकास गराउने लक्ष्य राखेको छ ।

सिपको विकास गराउन विद्यार्थीलाई बहुबौद्धिकताको सिद्धान्तअनुरूप रुचि र क्षमताअनुसारका ज्ञान र सिप एवम् मूल्यहरूको विकाससँग सम्बन्धित क्रियाकलापमा विविधता ल्याउनुपर्छ । यसका निम्ति योजनाबद्ध सिकाइ सहजीकरणको ठुलो भूमिका रहन्छ । विद्यार्थीहरूलाई गर र सिक अनि सिक र गर भन्ने धारणाको अभिवृद्धि गराउनु सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षा विषयको मूल लक्ष्य हो । किशोरकिशोरी आफैँले गरेर

सिकेका कुरामा विश्वास गर्छन् । मनमा विश्वास जागेपछि उक्त सिकाइले व्यवहारमा सुधार ल्याउँछ । त्यसैले सामाजिक तथा जीवनोपयोगी शिक्षा विषयमा सिकाइ सहजीकरण गर्दा प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन, समस्या समाधान, छलफल विधि, अवलोकन, खोज, अभिनय, परियोजना, प्रयोग, स्थलगत भ्रमण, घटना अध्ययन, समालोचनात्मक चिन्तन जस्ता विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण विधिहरू प्रयोग गर्नुपर्छ ।

यी विधिहरू नमुना मात्र हुन् । स्थानीय परिवेश, विषयवस्तुको प्रकृति र स्वरूपका आधारमा सिकाइ सहजीकरणमा विविधता ल्याउन सकिने छ । शिक्षकले सिकाइ सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीको उमेर, तह, रुचि, बहुबौद्धिकता, मनोविज्ञान, सामाजिक पृष्ठभूमि, विद्यार्थी सङ्ख्या, शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता आदि समेतलाई ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीहरूको सहभागिता एवम् सामूहिक तथा सहयोगात्मक सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्छ । विद्यार्थीलाई समस्या समाधान गर्न गाह्रो वा अप्ठ्यारो परेको अवस्थामा उनीहरूका कमीकमजोरीलाई राम्ररी केलाई शिक्षकद्वारा समस्या समाधानमा सहयोग गर्नुपर्छ । उल्लिखित विधिका अतिरिक्त कथाकथन, मन्थन, कार्यशाला, प्रवचन, सर्वे जस्ता विधिहरू पनि आवश्यकताअनुसार प्रयोग गर्नुपर्छ । सामाजिक अध्ययन र जीवनोपयोगी शिक्षा विषय शिक्षण गर्दा सूचना प्रविधिको समेत सहयोग लिएर सिक्न सक्ने वातावरण तयार गर्नुपर्छ । यस विषयमा गरिने प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य र अन्य कार्यकलाप सिकाइ सहजीकरणका अङ्गको रूपमा रहने छन् ।

६. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै प्रकारको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि कक्षा शिक्षणकै क्रममा कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, क्षेत्रभ्रमण, , सर्भे, प्रस्तुतीकरण, उपलब्धि परीक्षा जस्ता क्रियाकलाप गराई सैद्धान्तिक तथा प्रयोगात्मक ज्ञान तथा सिप हासिल गराउन आवश्यक छ । यसको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन तथा विद्यार्थीको सिकाइस्तर सुधार गर्न सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई उपयोग गर्नुपर्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको सिकाइ उपलब्धिको निश्चित भारलाई निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा समेत जोडिने छ ।

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप तथा अभिवृत्ति प्राप्त गर्न सके सकेनन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउने महत्त्वपूर्ण संयन्त्र मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्दा सिकाइ उपलब्धिहरूलाई ध्यान दिई सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिअनुरूप सिकाइको सबै स्तरलाई समेटेर गर्नुपर्दछ । आन्तरिक र बाह्य मूल्याङ्कनमार्फत यस विषयको मूल्याङ्कन हुने छ । पाठ्यक्रमले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्यहरू के कति प्राप्त भए, विद्यार्थीहरूले कति ज्ञान, सिप र क्षमता हासिल गरे भनी मूल्याङ्कन गरिन्छ । आन्तरिक र बाह्य प्रणालीद्वारा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि मूल्याङ्कन गरिने छ । कक्षा ११ र १२ दुवैमा कुल १६० कार्यघण्टामध्ये ७५ प्रतिशत अर्थात् १२० कार्यघण्टा सैद्धान्तिक र २५ प्रतिशत अर्थात् ४० कार्यघण्टा प्रयोगात्मक तथा अन्य क्रियाकलापलाई छुट्याइएको छ । यसकै आधारमा ७५ प्रतिशत अङ्कका लागि विशिष्टीकरण तालिकाका आधारमा प्रश्नहरू निर्माण गरी बाह्य परीक्षा लिखित रूपमा सञ्चालन हुने छ । २५ प्रतिशत अङ्कका लागि प्रयोगात्मक र अन्य क्रियाकलापका आधारमा आन्तरिक मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

आन्तरिक मूल्याङ्कनका लागि प्रत्येक विद्यार्थीहरूले गरेका कार्य र उनीहरूमा आएको व्यवहार परिवर्तनको अभिलेख राखी सोका आधारमा अङ्क प्रदान गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूले सिके नसिकेको पत्ता लगाई नसिकेको भए कारण पहिचान गरी पुनः सिकाइन्छ भने यस्तो मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई निर्माणात्मक मूल्याङ्कन भनिन्छ । कक्षा ११ र १२ को सामाजिक अध्ययन तथा जीवनोपयोगी शिक्षा विषयलाई कक्षाभित्र मात्र सीमित नगरी कक्षा बाहिर पनि अध्ययन गर्न सकिने अनुसन्धानमूलक क्रियाकलाप यहाँ समेटिएको छ । कक्षा शिक्षणमा शिक्षकले निरन्तर मूल्याङ्कनबाट प्राप्त नतिजालाई आधार मानी सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्दछ ।

यस विषयमा कक्षा ११ र १२ मा कुल भारमध्ये २५ प्रतिशत आन्तरिक मूल्याङ्कन हुने छ । यसको मूल्याङ्कन निम्नानुसार हुने छ :

क्र.सं.	क्षेत्र	अङ्कभार
१.	कक्षा सहभागिता	३
२.	त्रैमासिक परीक्षाको मूल्याङ्कन	६
३.	परियोजना कार्य, प्रयोगात्मक कार्य, प्रतिवेदन लेखन तथा प्रस्तुति र अन्तर्वार्ता	१६
जम्मा		२५

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

यस विषयमा कक्षा ११ र १२ प्रत्येकमा कुल भारमध्ये ७५ प्रतिशत भार बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ । कक्षा ११ र १२ प्रत्येक कक्षामा लागि लिइने परीक्षाका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान/बोध, व्यावहारिक प्रयोग, समस्या समाधान, समालोचना र सिर्जनासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरिन्छ । बाह्य परीक्षामा अक्षराङ्कन पद्धतिको प्रयोग गरिने छ ।

Secondary Education Curriculum
2076
Child Development and Learning

Grade: 11 Subject Code: cdl 115 (Grade 11)

Credit Hour: 5 Annual Working hours: 160

1. Introduction

Child psychology is basically a study of subconscious and conscious childhood development that observes how a child interacts with their parents, themselves, and the world, to understand their mental development. This curriculum on child psychology and learning helps students develop the basic understanding of principles and stages of child development and theories of learning with the competencies of supporting children to grow and learn naturally. It mainly deals with the nature of human growth and development particularly the principles of child development, nature and processes of learning along with learning practices adopted in local contexts.

It is expected that the curriculum will help the students with better understanding of children and apply the principles of child psychology in family, community, organization and school. It is also expected that the course will help for providing basic foundations for further study in education. The teaching and learning process comprises of the activities for developing both theoretical and practical knowledge on the subject.

The curriculum has been structured for an academic year as per the curriculum structure prescribed by National Curriculum Framework. It will be delivered using both the conceptual and theoretical inputs through presentation, discussion, reflective reading and group works as well as practical and real world experiences through different practical activities. It incorporates the level-wise competencies, grade-wise leaning outcomes and scope and sequence of contents, suggested practical/project activities, learning facilitation process and assessment strategies so as to enhance the learning on the subject.

2. Level-wise Competencies

The course intends to develop the following competencies in the students:

1. Demonstrate the understanding of various stages of child development, and identify basic principles and characteristics of children at different stages
2. Apply the principles of developmental psychology in childcare and education at family, community and school
3. Identify and analyze the factors associated with children's learning and contribute to develop positive learning environment for children at family, school and local organization
4. Contextualize the core concept of different learning theories, and select and use appropriate learning theories in the local context of family, community and school
5. Identify and communicate the needs of and ways to parental involvement in child's education

6. Identify and acknowledge children's diverse needs, pace and techniques of learning
7. Demonstrate the capacity of applying the principles and theories of child development and learning in teaching learning process at basic level.

3. Grade-wise Learning Outcomes

Part One: Child Development

S.N.	Content Domain/area	Learning outcomes (Grade 11)
1.	Concept of human growth and development	1.1 Describe the meaning and scope of psychology 1.2 Illustrate the concept of human growth and development 1.3 Specify the stages of human development 1.4 Identify the roles of prenatal development and early adjustment in shaping the human life 1.5 List out and explain the characteristics of human development 1.6 Explain the role of heredity and environment on child development
2.	Early childhood development	2.1 Describe the characteristics of early childhood 2.2 List the developmental tasks of early childhood 2.3 Elaborate the various aspects of early childhood development 2.4 Discuss the factors affecting early childhood development
3	Late childhood development	3.1 Conceptualize the characteristics of late childhood 3.2 Discuss the developmental tasks of late childhood 3.3 Elaborate the various aspects of late childhood development 3.4 Analyze the factors affecting late childhood development
4.	arental involvement in education	4.1 Describe the concept and models of parental involvement in children's learning 4.2 Identify and describe dimensions of parental involvement in learning 4.3 State barriers to parental involvement in learning 4.4 Illustrate the role of parent as first teacher 4.5 Explain the approaches of involving parent in children's learning process
Part TWO: Nature and process of learning		
5.	Concept of learning	5.1 Discuss the concept of learning.

		5.2 Identify and describe the factors that influencing learning 5.3 Explore the relation among readiness, maturation and learning. 5.4 Outline the role of incentive and motivation in learning. 5.5 Sketch out the role of reinforcement in learning. 5.6 Specify and illustrate the role of feedback in learning. 5.7 Map out the uses of practice in learning. 5.8 Explain the concept of transfer of learning and its uses in teaching. 5.9 Explain the concept and uses of memory in learning.
6.	Theories of learning	6.1 Explain the basic premises and general uses of behavioral theories. 6.2 Trace out the early development of cognitive theory 6.3 Describe insightful learning and sign learning 6.4 Explain the cognitive learning theory of Piaget. 6.5 Describe Vygotsky's social constructivist learning theory.
Part three: Practice analysis		
7.	Guidance and counseling	7.1 Elaborate the concept of guidance. 7.2 Describe the concept and services of educational guidance 7.3 Elaborate the concept of counseling. 7.4 Describe the concept and techniques of of educational counseling
8.	Analysis of pre-school learning approaches	8.1 Elaborate the concept of early childhood education and development 8.2 Identify various type and nature of early childhood education and development programme 8.3 Review the status of early childhood education and development programme in Nepal 8.4 Identify the process, techniques, institutional arrangement for child care and development: 8.5 Illustrate the method and process of studying child 8.6 Describe the process and techniques of supporting sensory, social and emotional development of a child
9.	Applications of some child centered	9.1 Outline the current status of child centered learning at school 9.2 Illustrate play way method, story telling method and learning by

	learning approaches	doing techniques of learning 9.3 Review the homework policy and practices 9.4 Describe the concept of teaching by curriculum.

4. Scope and Sequence of Contents

S. N.	Content Area	Elaboration of Contents	Working hours
1.	Concept of human growth and development	1.1 Concept and scope of educational psychology 1.2 Concept of human growth and development 1.3 Different stages of human development 1.4 Prenatal development and early adjustment 1.5 Characteristics of human development 1.6 Role of heredity and environment in child development	12
2.	Early childhood development	2.1 Characteristics of early childhood 2.2 Developmental tasks 2.3 Physical and skill development 2.4 Speech and language development 2.5 Emotional patterns 2.6 Socialization and family relationship 2.7 Hazards in early childhood 2.8 Factors affecting early childhood development	14
3.	Late childhood development	3.1 Characteristics of late childhood 3.2 Developmental tasks 3.3 Physical and skill development 3.4 Speech and language development 3.5 Emotional patterns 3.6 Socialization and family relationship 3.7 Hazards in late childhood 3.8 Factors affecting late childhood development	14
4.	Parental involvement in education	4.1 Concept of parental involvement in children's education (including theories and models) 4.2 Dimensions of parental involvement in learning	10

		4.3 Barriers to parental involvement in learning 4.4 Role of parent as first teacher of the child 4.5 Approaches of involving parents in children's learning process	
5.	Concept of learning	5.1 Concept of learning 5.2 Factors influencing learning 5.3 Relation amongst readiness, maturation and learning 5.4 Concept of incentives in learning 5.5 Concept of motivation and its application in learning 5.6 Role of reinforcement in learning 5.7 Concept of feedback and its application in learning 5.8 Use of practice in learning 5.9 Transfer of learning 5.10 Memory	20
6.	Theories of learning	6.1 Behavioral theories: Basic premises and its application in present context • Conditioning (Ivan Pavlov's classical conditioning, and B. F. Skinner's operant conditioning) • Connectionism (Edward Thorndike's theory) 6.2 Cognitive learning theory: • Development of cognitive learning theories (Overview of the ideas of Gestalt theory, Insightful learning, and Sign learning) • Piaget's cognitive learning theory 6.3 Constructivist theory: Vygotsky's theory of learning	20
7.	Guidance and counseling	7.1 Meaning of guidance 7.2 Concept and different services of education guidance 7.3 Meaning of counseling 7. 4 Concept and techniques of educational counseling	6
8.	Analysis of pre-school learning	8.1 Concept of early childhood education and	14

	approaches	development 8.2 Early childhood education and development programme: nature of programme, community based and school based early childhood development center 8.3 Child care and development: process, techniques, institutional arrangement 8.4 Method and process of studying child 8.5 Sensory development of a child 8.6 Emotional and social development of a child	
9.	Applications of some child centered learning approaches	9.1 Child centered learning at school 9.2 Play way method and story telling as key process of child centered learning approach in the context of Nepal 9.3 Use of learning by doing techniques in learning 9.4 Review of homework policy and practices in early grades 9.5 Curriculum based teaching learning	10
Total			120

5. Possible List of Practical/Project Work

The following are suggested practical activities/project works:

S. N.	Content Area	Suggested Activities	Working hours.
1.	Concept of human growth and development	1.1 Prepare questionnaires to the parents of children in your home or children from the neighbors to identify major characteristics and development tasks of various developmental stages of child from birth to early childhood in a small group and finalize by discussing with various groups.	**3**
2.	Early childhood development	2.1 Use the same questionnaires as in unit one and identify developmental tasks performed by some children in your house or in the neighbors. Compare these developmental tasks with already discussed developmental tasks in the classroom and prepare a report.	**5**
3.	Late childhood development	3.1 Prepare a case study report about two students of late childhood, one having good academic performance	**5**

		and another having average academic performance, and identify the factors affecting children's development.	
4.	Parental involvement in education	4.1 Visit at least one school and prepare a plan to involve parents in children's learning process.	**3**
5.	Concept of learning	5.1 Choose a subject area and the contents from basic education curriculum and prepare strategies to transfer the learning.	**4**
6.	Theories of learning	6.1 Choose a subject area and the contents from basic education curriculum and prepare a learning plan using constructivist learning theory of Vygotsky.	**4**
7.	Guidance and counseling	7.1 Visit a school in a small group and prepare the status of guidance and counseling, and present in the classroom.	**2**
8.	Analysis of Pre-school learning approaches	8.1 There are different forms and duration for pre-school learning and development. Differentiate between childcare and ECED in school and suggests appropriate forms and duration for ECED in Nepal.	**4**
9.	Applications of some child centered learning approaches	9.1 Prepare a survey tools and visit school with the tools and prepare a report in a group about the status of child centered learning at school. 9.2 Prepare questionnaires to the students and their parents as well teachers to identify the perception about no homework policy, particularly to Grade 1-3 students. Administered these questionnaires to at least 10 students and 5 parents and prepare report.	**10**
Total			**40**

6. Learning Facilitation Methods and Process

Most of the lessons should be began with presenting cases or examples by students or teachers. The dcussion followed by presentation will then find the linkages of these cases or examples to the relevant concepts/theories/models. However, in some of the content areas/lessons, teacher may also starts from conceptual discussion and then presenting examples, cases or practices to illustrate concepts, models and theories. Students' active participation should be ensured in the learning process by using student center pedagogy that includes small group work followed by presentation and discussion, student's individual presentation of cases/examples, project work with individual and group presentation student initiated discussions and brainstorming, role play, field study, inquiry-based learning, cooperative learning. The following are the possible activities for learning facilitation:

- Group work/ discussion on certain topic/issue
- Reflective note presentation by students
- Short presentation by teacher
- Case analysis
- Field visit
- Library work and website visit
- Project based learning

7. Student Assessment

There will be two types of assessments: formative and summative. The main purpose of formative assessment are to improve student learning through continue assessment and feedback. The summative assessment includes written test using varieties of questions covering range of capacities and levels of learning.

Formative assessment is to be carried out in the continuous basis. Generally the following strategies are to be utilized for the formative assessment:

- Assessment of students' everyday learning
- Presentation of home assignments by the students
- Students' participation in discussions
- Project work completion
- Weekly, Monthly and trimester tests

Summative assessment will be carried out through internal and external evaluation. Internal evaluation carries 25 marks whereas external evaluation carries 75 marks.

(a) Internal Evaluation (25%)

Internal evaluation will be conducted by course teacher based on following activities.

S. N.	Bases for Evaluation	Marks
1	Attendance and participation in the classroom	3
2	Performed project/practical activities mentioned in this curriculum	(16)
	• each activity 1.1, 4.1, 5.1, 6.1, 7.1 and 8.1 carries 1 marks	6
	• each activity 2.1 and 3.1 carries 2 marks	4
	• each activity 9.1 and 9.2 carries 3 marks	6
3	Score from two trimester examinations	6
	Total	**25**

(b) External Evaluation (75%)

As a part of summative assessment, a final annual examination will be administered and it carries 75% of the total weight. The examination will be conducted based on the specification grid developed by Curriculum Development Centre.

Secondary Education Curriculum
2076
Instructional Pedagogy and Evaluation

Grade: 12 **Subject code:** Ipe. 118(Grade 12)

Credit hour: 5 **Annual working hour: 160**

1. Introduction

This course intends to familiarize students with fundamental concepts related to instructional pedagogy evaluation. These two components of education are considered as the basics for quality education. Students who opt this course would have varied and broadened knowledge on effective classroom teaching learning process and appropriate methods of assessing learning achievement of the students. Similarly, this course provides the knowledge regarding relationships between these two concepts. Moreover, recent developments in the field of instructional pedagogy and evaluation are incorporated in this course so that they are abreast with recent knowledge regarding instructional pedagogy and evaluation.

Education Pedagogy and evaluation course is desiged for grade 12 students as an optional subject as per the curriculum structure prescrobed by the National Curriculum Framework. This course consists of two parts. Part one dwells on principles of classroom pedagogy, effective use of instructional methods and establishing engaged and interactive learning. Part two deals with appropriate assessment of student learning and use of assessment information to improve teaching learning.

2. Competencies

The course intends to develop following competencies among the students:

1. Prepare instructional obectives of different levels, develop instructional strategies, and designe assessment strategies and tools.
2. Identify various instructional strategies and demonstrate the capacity of design instructional strategies considering socio-cultural.
3. Demonstrate the capacity of selecting an appropriate instructional strategies for children's learning in relation to developmental stage and maturity level, needs, and interest of students.
4. Prepare and use various methods and tools for formative and summative assessment of students.
5. Demonstrate the capacity to analyse and use assessment results for improving students learning
6. Develop instructional plans (annual, unit and lesson plan) for teaching at basic level.

2. Learning Outcomes

Part One: Instructional Pedagogy

Content Domain/area	Learning Outcomes
1. Instructional objectives, Instructional	• Relate instructional objectives with

Pedagogy and Evaluation	instructional pedagogy and evaluation.
2. Instructional Planning	• Prepare instructional objectives. • Prepare various plans applicable for instructional purposes.
3. Managing Instruction	• Develop child's confidence, self-esteem, incorporative classroom, and quality circle time. • Identify what each student is ready to work on and plan instruction and modifying content or activities accordingly • Observe actual classroom and find out how space, resources and time can be managed. • Use of space, resource and time appropriately.
4. Instructional Materials	• A-V materials • Low and cost free materials • Locally available materials • Proper use of these materials
8. Instructional Methods	• Classify the teaching methods. • Select and apply appropriate teaching methods in the classroom.

Part Two: Instructional Evaluation

9. **Conceptualizing Evaluation**	• Clarify meaning, uses and importance of instructional evaluation**.** • Relate evaluation with the objectives and instruction.
10. Planning instructional evaluation	• Prepare instructional objectives. • Prepare specification chart based on the objectives. • Write and select relevant test items. • Assembling the test. • Providing definite format for test paper. • Prepare guidelines for administering test.
11. Administration, Scoring and	• Prepare directions for the test.

Analyzing the Test	• Prepare scoring key. • Plan and administer the test. • Examine the answer-sheets. • Appraise the test items: Difficulty level, and discriminating index. • Use the test result.
12. Concept and Preparation of Non-testing Devices	• Identify necessary conditions for applying various non-testing devices. • Prepare rating scale and checklist for evaluating student learning and behavior.
13. Continuous Assessment System (CAS)	• Clarify the meaning of continuous Assessment system (CAS). • Identify major components of CAS.

4. Scope and Sequence of Content

Part One: Instructional Pedagogy

Content Domain/area	Scope of contents	Working hours
1. Instructional Objectives, Instructional Pedagogy and Evaluation	1.1Nature of instructional pedagogy 1.2 Instructional objectives 1.3 Instruction 1.4 Evaluation 1.5 Relationship among objectives, pedagogy and evaluation	5
2. Instructional Planning	2.1 Taxonomic classification of instructional objectives • Cognitive • Affective • Psychomotor 2.2 Types of instructional Plans • Annual work plan • Unit plans • lessons plan applicable in classroom teaching	10

3. Managing Instruction	3.1 Enhancing classroom climate • Knowing Students • Make classroom inclusive • Getting off to a good start • Activate classroom • Use motivation strategy, appropriate questioning methods • Manage pupils' response • Data to be used: student readiness assessment scores, classroom performances 3.2 Enhancing classroom climate • Use of space • Resources	15
4. Instructional Materials	4.1 Classification of instructional materials • Audio materials • Visual materials • Printed materials • A-V materials • Low and cost free materials • Locally available materials 4.2 Proper use of these materials	12
5.Instructional Methods	5.1 Classification of instructional methods • Teacher-initiated • Student- initiated • Collaborative methods • Instruction inside and outside classroom 5.2. Criteria for selecting teaching methods	15

Part Two: Instructional Evaluation

6. Conceptualizing Evaluation	6.1 Meaning 6.2 types of evaluation • Formative • Summative	10

7. Planning instructional evaluation	7.1 Preparation of specification chart 7.2 Writing different types of test items • Written (subjective and objectives) • oral • practical work based 7.3 Review, editing, arranging test items 7.4 Appropriate format of the test paper 7.5 Preparation of guidelines for test administration	15
8. Administration, Scoring and Analyzing the Test	8.1 Direction for administration of the test 8.2 Scoring key 8.3 Difficulty level, discriminating index 8.4 Use of test result	15
9. Concept and Preparation of Non-testing Devices	9.1 Concept 9.2 Necessity of non-testing device 9.3 Rating scale 9.4 Checklist	11
10.Continuous Assessment System (CAS)	10.1 Meaning and Components of CAS • Class work and participation • Project work • Creative work • Change in behavior • Attendance 10.2 Process of applying CAS	10
Total		120

5. Suggested practical/project activities

The following are the exmaples of practical activities/project work:

Content Domain/ Area	**Working hours**	**Suggested practical activities**
1.Instructional Objectives, Instructional Pedagogy and Evaluation	-	

2.Instructional Planning	5	• Take some contet areas from the basic level curriculum and prepare 5 intructional objectives to each cognitive level as per the revised Bloom's Taxonomy and revised it by getting feedback from other students and teacher. • Prepare annual workplan and unit plan for a subject area from the basic education curriculum.
3. Managing Instruction	3	Visit a classroom and note down the strategies and activities adopted by the teacher for classroom activiation. Prepare report in a small group about the ways to improve classroom activation.
4. Instructional Materials	8	• Take a subject area from basic education curriculum and prepare possible list of teaching learning materials and their sources of availability. • Collect five local materials that can be used as instructional materials for choosen subject from basic education curriculum. • Prepare at least five instructional materials in a group of 3 to 5 for teaching some content areas choosen from basic education curriculula.
5.Instructional Methods	5	Choose some content areas from basic education curriculum and develop instructional strategies using any two methods of instruction and present in the classroom.
6.Conceptualizing Evaluation	-	
7.Planning Instructional Evaluation	5	Prepare atleast five test items in each type and discuss their qualities in group.
8.Administration, Scoring and Analyzing the Test	5	Prepare scoring keys and rubrics for the items prepared in unit 7.
9. Concept and Preparation of Non-testing Devices	4	Prepare check list and rating scale for evaluating students performance.
10.Continuous Assessment System (CAS)	5	Review the current student assessment system of basic education and suggest the ways to improve it. For this, visit school and discuss

		teachers, students and parents about the practice and use of classroom based assemment in improving teaching learning practices aand student achievement.
	40	

6. Learning Facilitation Method and Process

Learning facilitation method and process for this course are divided into two groups. First group consists of general techniques applicable to most of the units. The second group consists of specific techniques applicable to specific units.

Most of the content areas or lessons start with presenting cases/reflections or examples by students or teachers and then linking them to the relevant concepts/theories/models. However, in some of the content areas/lessons, teacher may also starts from conceptual discussion and then presenting expmples, cases or practices to illustrate concepts, models and theories. Students' active participation should be ensured in the learning process by using student centre pedagogy that also includes small group work followed by presentation and discussion, student's individual presentation of cases/examples, project work with individual and group presentation student initiated discussions and brainstromings, role play, field study, inquiry-based learning, Cooperative learning.

Some specific techniques for learning facilitation are suggested to ensure the active engagement of the students in learning process in and outside the classroom.

a) Students are asked to prepare instructional objectives for sample lessons with listing relevant instructional techniques and evaluation methods.

b) Students are required to prepare instructional plan – annual, trimester, monthly and share in group justifying their plan and revise based on the feedback

c) Lesson should start with sharing of the students' experiences and develop lesson based on the experiences shared by the students. During discussion concepts covered in the lesson should be linked with the existing practices. Government provisions, research finding and plans and programmes can be linked in this unit.

d) Use specific materials as examples and demonstrate the use in this unit.

e) Prepare sample materials as covered in theoretical portion

f) Students prepare sample lesson plan using specific instructional methods covered in the unit

g) Students prepare evaluation plan, share in the class, discuss, and revise based on the feedback

h) Provide some test items to the students in the group and let them figure out what actually the item seeks from the students in terms of taxonomic classification.

i) Present a sample specification chart and let the students prepare its components such as objectives, content, nature of items, (objective or subjective, oral or written), time and nature of answer required, and their relationship

j) Help them to prepare sample specification chart in their interesting subjects of primary grades.

k) Illustrating objectives representing various levels, their content counterpart, types of items, weightage, time needed etc.

l) Let the students prepare test items based on the item specification and then discuss appropriateness of the items in the class and correct if necessary.

m) Students will develop a pool of items and arrange them in applicable format.

n) Paper writing on advantages of specification chart.

o) Student prepare test, administer, score and analyze the test.

p) Prepare brief report and share in the class

q) Student prepare format for the non-testing devices, share in the class and discuss

r) Students will study, review and prepare brief report on the existing provision and practice of evaluation

s) Students will prepare format for classroom based and continous assessment and prepare brief report on classroom based and continous assessment practices in the local schools, and share in the class.

7. Student Assessment Method and Process

There will be two types of assessments: formative and summative. The main purpose of formative assessment are to improve student learning through continue assessment and feedback The suummative assessment includes written test using variesties of questions covering range of capacities and levels of learning. Besides, the scores so obtained in internal assessment will also be accumulated to determine the final grade of student for summative purpose.

Assessment of the students learning will be based on the following activities:

- Active participation in the classroom
- Practical activities
- Report writing and presentation
- Submission of the materials (prepare instructional objectives, sample lessons, instructional plan, different types of instructional materials, evaluation plan, test items, non-testing devices, etc.)
- paper and pencil test

Assessment of the students will be done through internal and external assessment for which 25% and 75% of the total marks are allocated respectively.

(a) Internal Evaluation (25%)

Internal Evaluation will be conducted by course teacher based on following activities.

S. No.	Activities	Marks
1	Attendance and participation in the classroom	3
2	Preparation of instructional objectives, instructional plan, instructional materials, evaluation plan, instructional objectives for test development, specification chart, test items, test paper format, etc.	10
3	Paper writing	6

4	Score from trimister examinations	6
	Total	**25**

(b) External Evaluation (75%)

National Examination Board will conduct final examination at the end of grade 12. The examination questions includes wide range of capacities such as knowing, understanding, applying and the higher level capacities including analysing, evaluating and creating. The examination question will be based on the specification gride prepared by Curriculum Development Centre.

जनसङ्ख्या अध्ययन

कक्षा : ११ र १२ **विषय सङ्केत :** Pos. 223 **(कक्षा ११),** Pos. 224 **(कक्षा १२)**

पाठ्यघण्टा : ५ **वार्षिक कार्यघण्टा : १६०**

१. परिचय

जनसङ्ख्या अध्ययन जनसाङ्ख्यिक चरणहरूको अध्ययन र उपलब्ध स्रोतहरूको प्रयोग गरी विद्यार्थीको व्यवहारमा परिवर्तन गर्दै यससँग सम्बन्धित अनविज्ञ कठिनाइ पहिचान गर्न सहयोग गर्ने एक व्यावहारिक अध्ययन हो । यसर्थ राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को मार्गदर्शनबमोजिम विद्यालय शिक्षाको माध्यामिक तह (कक्षा ११ र १२) मा समावेश गरिएको जनसङ्ख्या अध्ययन विषयले विद्यार्थीहरूलाई समाजमा विद्यमान अन्धविश्वास र नकारात्मक धारणालाई ज्ञानको माध्यमबाट निरूपण गरी जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउन सहयोग पुऱ्याउँछ । यसका साथै यसको अध्ययनले विद्यार्थीको व्यावहारिक र व्यक्तित्व विकासमा सहजीकरण गर्न सहयोग गर्छ । यसले व्यक्ति, परिवार, समुदाय, राष्ट्र र विश्वको जनसङ्ख्या आकार, वृद्धि, संरचना, वितरण र विकासजस्ता पक्षमा विद्यार्थीको ज्ञान र सिप अभिवृद्धि गर्छ । यसका साथै यस पाठ्यक्रमले सम्बन्धित विषयमा उच्च शिक्षाको आधारसमेत तयार गर्ने छ ।

यो पाठ्यक्रम जनसङ्ख्याका विभिन्न सवालहरूमा केन्द्रित रही विद्यार्थीमा सामाजिक अवस्थाको अवधारणा, विषयवस्तु र व्यवहारबारे ज्ञान प्रदान गर्ने उद्देश्यबाट प्रेरित छ । यसअन्तर्गत जन्म, मृत्यु र बसाइँसराइ, पारिवारिक जीवन, मानव यौनिकता, प्रजनन स्वास्थ्य, गुणस्तरीय जीवन जस्ता विषयवस्तु समावेश गरिएका छन् । पाठ्यक्रमले विद्यार्थीमा जनसाङ्ख्यिक विषयवस्तु र यससँग सम्बन्धित सवालहरूबारे अध्ययन गरी जनसाङ्ख्यिक अवस्था, पारिवारिक जीवन, मानव यौनिकता, यौनिक र प्रजनन स्वास्थ्य, जनसङ्ख्या नीति, कार्यक्रम तथा व्यवस्थापन र समग्र गुणस्तरीय जीवन र यसको व्यवस्थापन ज्ञान हासिल गराउने उद्देश्य राखेको छ ।

यस पाठ्यक्रममा परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षाकगत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटिएको छ । यस क्रममा पाठ्यक्रम लेखन तथा विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि, सक्षमता, सिकाइ उपलब्धि एवम् अघिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया एवम् निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यामिक तह (कक्षा ११ र १२) को अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरूमा जनसङ्ख्या अध्ययनका निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. जनसङ्ख्या अध्ययनको अवधारणा, क्षेत्र, आयाम तथा अन्य विषयहरूसँगको अन्तरसम्बन्धको व्याख्या र विश्लेषण

२. जनसङ्ख्या शिक्षा, जनसङ्ख्या शास्त्र र जनसङ्ख्या अध्ययनबिच तुलना र जनसङ्ख्या सिद्धान्तहरूको व्याख्या तथा प्रस्तुति

३. नेपाल र विश्व जनसाङ्ख्यिक अवस्थाको व्याख्या र विश्लेषण

४. वैवाहिकताको अर्थ, महत्त्व र प्रकारको बोध

५. प्रजननको अवधारणा एवम् प्रक्रियाको बोध मापकको प्रयोग तथा नेपालमा प्रजनन विविधताको व्याख्या र विश्लेषण

६. रुग्णता र मृत्युका निर्धारक तत्त्व एवम् मापकको व्याख्या तथा भिन्नता पहिचान

७. बसाइँसराइ र सहरीकरणको अवधारणा, मापकका प्रयोग, प्रवृत्ति प्रभाव र अन्तरसम्बन्धको व्याख्या तथा विश्लेषण

८. परिवार, लैङ्गिकता र सामाजिक जीवनको अवधारणासँग परिचत तथा परिवारिक अधिकार, भूमिका एवम् उत्तरदायित्वको अवलम्बन एवम् पालना

९. नेपालमा लैङ्गिक हिंसाको अवस्था र यौनिक अल्पसङ्ख्यकको जीवनशैलीसँग परिचत भई सामाजिक जीवनशैलीमा तादम्यता कायम

१०. किशोराअवस्थामा बृहत् यौनिकता शिक्षा तथा प्रजनन स्वास्थ्यको अवधारणासँग परिचत भई सुरिक्षत यौन व्यवहार अवलम्बन

११. जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको अवधारणा, पक्ष, मुद्दा, समस्या र नीति तथा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा विभिन्न सङ्घसंस्थाको भूमिकासँग परिचित भई समन्वय

१२. जनसङ्ख्या व्यवस्थापन र दिगो विकासको अवधारणा तथा विविध पक्षहरूको व्याख्या एवम् विश्लेषण

१३. जनसङ्ख्या अध्ययनका लागि सामान्य सङ्ख्यात्मक पद्धतिसँग परिचित र प्रयोग

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

एकाइ	विषयवस्तुको क्षेत्र	सिकाइ उपलब्धि	
		कक्षा ११	कक्षा १२
१	जनसङ्ख्या अध्ययन र सिद्धान्तहरू	१.१ जनसङ्ख्या अध्ययनको परिचय र उद्देश्य बताउन १.२ जनसङ्ख्या अध्ययनको महत्त्व, क्षेत्र र दृष्टिकोण पहिचान गर्न १.३ जनसङ्ख्या अध्ययनको अन्य विषयहरूसँगको सम्बन्ध तुलना गर्न १.४ जनसङ्ख्या शिक्षा, जनसङ्ख्या शास्त्र र जनसङ्ख्या अध्ययनबिच समानता र भिन्नता छुट्याउन	१.१ जनसाङ्ख्यिक सिद्धान्त विश्लेषण गर्न १.२ माल्थसको जनसङ्ख्या सिद्धान्त विश्लेषण गर्न १.३ मार्क्सको जनसङ्ख्यासम्बन्धी विचार विश्लेषण गर्न १.४ आदर्श जनसङ्ख्या सिद्धान्त विश्लेषण गर्न १.५ जनसाङ्ख्यिक सङ्क्रमणको सिद्धान्त विश्लेषण गर्न १.६ माल्थसको जनसङ्ख्यासम्बन्धी सिद्धान्त र जनसाङ्ख्यिक सङ्क्रमण सिद्धान्तबिच भिन्नता छुट्याउन
२	जनसाङ्ख्यिक अवस्था	२.१ जनसङ्ख्याशास्त्रको परिभाषा व्याख्या गर्न २.२ जनसाख्यिक तथ्याङ्कबारे वर्णन गर्न २.३ जनसाङ्ख्यिक तथ्याङ्कका विभिन्न स्रोतहरूको वर्णन गर्न २.४ जनगणना, पञ्जीकरण र नमुना सर्वेक्षणको व्याख्या गर्न २.५ जनसङ्ख्याको आकार, वृद्धि, बनोट र	२.१विश्व जनसङ्ख्याको आकार, वितरण र बनोटबारे विगत र वर्तमान अवस्थाबारे विश्लेषण गर्न २.२ विकसित देशहरूको जनसङ्ख्याको आकार र बनावट, जन्म र मृत्यु दरको वर्णन गर्न २.३ विकासोन्मुख देशहरूको जनसङ्ख्याको आकार र बनावट, जन्म तथा मृत्यु

		वितरणको विश्लेषण गर्न २.६ जनघनत्वको परिभाषा र व्याख्या गर्न २.७ उमेर र लिङ्ग अनुपातक विश्लेषण गर्न	दर विश्लेषण गर्न २.४ सार्कराष्ट्रहरूको जनसङ्ख्याको आकार र बनावट तथा जन्म र मृत्यु दरको विश्लेषण गर्न
३	विवाह र प्रजनन	३.१ विवाहको अर्थ र महत्त्व उल्लेख गर्न ३.२ विवाहको प्रकार वर्णन गर्न ३.३ विवाहको उमेरबारे विश्लेषण गर्न ३.४ नेपालमा सानो उमेरमा विवाह हुने निधार्रक पहिचान गर्न ३.५ प्रजनन उर्वरताको अवधारणा र प्रकृतिको वर्णन गर्न ३.६ प्रजनन अवधारणा र प्रक्रियाको व्याख्या गर्न	३.१ प्रजनन मापनको अर्थबारे व्याख्या गर्न ३.२ वैवाहिकता मापकसम्बन्धी गणना गर्न (कोरा विवाह दर, उमेर विशिष्ट विवाह दर) ३.३ प्रजननका मापकहरू (कोरा जन्म दर (CBR), उमेर विशिष्ट प्रजनन दर (ASFR), सामान्य प्रजनन दर (GFR) र कुल प्रजनन दर (TFR)) को गणना गर्न ३.४ नेपालमा प्रजनन भिन्नताबारे व्याख्या गर्न
४	रुग्णता र मृत्यु	४.१ रुग्णताको अर्थ र र्निधारक तत्त्वको वर्णन गर्न ४.२ मृत्युको अवधारणा र प्रक्रियाको व्याख्या गर्न ४.३ मृत्युका निर्धारक तत्त्वको व्याख्या गर्न ४.४ नेपालमा मृत्यु दर घट्नुको कारण उल्लेख गर्न रुग्णता र मृत्युबिच भिन्नता छुट्याउन ४.५ विश्वमा मृत्युको तह र प्रवृत्ति विश्लेषण गर्न	४.१ मृत्युका मापनहरूको अर्थ र अवधारणा वर्णन गर्न ४.२ रुग्णता मापन गर्ने प्रक्रिया (कोरा घटनादर, कोरा प्रसारदर (Crude Prevalence Rate : CPR) गणना गर्न ४.३ मृत्यु गणना (कोरा मृत्यु दर, उमेर विशिष्ट मृत्यु दर, नवजात शिशु मृत्यु दर र मातृमृत्यु अनुपात) मापन गर्न ४.४ औसत उमेर व्याख्या गरी उमेर बढ्नुको कारणहरू व्याख्या गर्न
५	बसाइँसराइ र सहरीकरण	५.१ बसाइँसराइको अर्थ र महत्त्व वर्णन गर्न ५.२ बसाइँसराइको प्रकारको वर्णन गर्न ५.३ बसाइँसराइको कारण र परिणाम उल्लेख गर्न ५.४ प्रतिभा पलायन, प्रतिभा उपलब्धि र यसको प्रभावबारे व्याख्या गर्न ५.५ नेपालमा बसाइँसराइको तह र प्रवृत्तिको विश्लेषण गर्न ५.६ सहरीकरणको अर्थ र महत्त्व बताउन ५.७ नेपालको सहरीकरणको प्रकारबारे	५.२ बसाइँसराइका मापक वर्णन गर्न ५.३ आन्तरिक बसाइँसराइ (आन्तरिक बसाइँसराइ दर, बाह्य बसाइँसराइ दर, कुल बसाइँसराइ दर र खुद बसाइँसराइ दर) मापन गर्न ५.४ अन्तर्राष्ट्रिय बसाइँसराइ (आप्रवासन दर, प्रवासन दर, कुल बसाइँसराइ दर र खुद बसाइँसराइ दर) मापन गर्न ५.५ गाउँ र सहरको सम्बन्धको विश्लेषण गर्न ५.६ नेपालको सहरीकरणको तह र प्रवृत्ति

		व्याख्या गर्न	विश्लेषण गर्न
६	परिवार, लैङ्गिकता र सामाजिक जीवन	६.१ परिवार र पारिवारिक जीवनको अर्थबारे बताउन ६.२ पारिवारिक जीवनको आवश्यकता र महत्त्वको व्याख्या गर्न ६.३ परिवारको वर्गीकरण गरी समाजमा यसको प्रभाव विश्लेषण गर्न ६.४ परिवारमा बालबालिकाको महत्त्वको विश्लेषण गर्न ६.५ पारिवारिक सदस्यहरूको भूमिका र उत्तरदायित्व उल्लेख गर्न ६.६ परिवारमा महिला, बालबालिकाको अधिकारको अवस्था पहिचान गर्न ६.७ परिवारमा ज्येष्ठ नागरिकको महत्त्वको व्याख्या गर्न ६.८ परिवारमा अन्तरपुस्ता सहभागिता स्पष्ट पार्न	६.१ लैङ्गिकताको अर्थ र महत्त्व वर्णन गर्न ६.२ नेपालमा लैङ्गिक समानता र समताको अवस्था विश्लेषण गर्न ६.३ नेपालमा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसाबारे व्याख्या गर्न ६.४ नेपालमा यौनिक अल्पसङ्ख्यक र उनीहरूको जीवनका बारेमा छलफल गर्न ६.५ सामाजिक जीवनको अर्थ र महत्त्वको व्याख्या गर्न ६.६ नेपालमा सामाजिक जीवनशैली (दैनिक जीवन, तनाव र सामाजिक सञ्चारको प्रभाव) को व्याख्या गर्न ६.७ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अवस्थाको विश्लेषण गर्न
७	किशोरावस्थाको यौनिकता र प्रजनन स्वास्थ्य	७.१ किशोरावस्थाको अर्थ र प्रकारबारे बताउन ७.२ किशोरावस्थामा हुने शारीरिक र भावनात्मक परिवर्तनको व्याख्या गर्न ७.३ किशोरावस्थाको यौनिक व्यवहार र गलत यौनिक व्यवहार उल्लेख गर्न ७.४नेपालमा किशोरावस्थाका मुद्दा र समस्याबारे विश्लेषण गर्न ७.५ सामाजिक विकासमा किशोरावस्थाको भूमिका र उत्तरदायित्वबारे पहिचान र वहन गर्न ७.६ यौनिकता शिक्षाको अवधारणा बताउन र किशोर किशोरीबिच बृहत् यौनिकता शिक्षाको महत्त्व वर्णन गर्न	७.१ प्रजनन स्वास्थ्यको अर्थ र महत्त्व स्पष्ट पार्न ७.२ प्रजनन स्वास्थ्यका मुख्य तत्त्व व्याख्या गर्न ७.३ गर्भपतनको अभ्यास र किशोरावस्थामा यसको जोखिम व्याख्या गर्न ७.४ महिनाबारीका बेलामा सरसफाइ व्यवस्थापनको आवश्यकता र तरिका व्याख्या गर्न ७.५ किशोरावस्थाको यौनिक र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकारबारे विश्लेषण गर्न ७.६ किशोरावस्थामा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षाको आवश्यकता वर्णन गर्न ७.७ नेपालमा हाल भइरहेको किशोरकिशोरीमैत्री प्रजनन स्वास्थ्य सेवा उल्लेख गर्न ७.८ सुरक्षित यौनिक व्यवहारको पहिचान र विश्लेषण गर्न
८	जनसङ्ख्या व्यवस्थापन र	८.१ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको अवधारणा र	८.१ जनसङ्ख्या र विकासको अवधारणा

	विकास	आवश्यकताबारे छलफल गर्न ८.२ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका विभिन्न पक्षबारे व्याख्या गर्न ८.३ नेपालमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका मुद्दा र समस्याबारे विश्लेषण गर्न ८.४ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा परिवार नियोजनका साधनको प्रयोगबारे छलफल गर्न ८.५ नेपालको जनसङ्ख्या नीतिको व्याख्या गर्न ८.६ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका लागि प्रेरणा र पुरस्कारको छलफल गर्न ८.७ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा विभिन्न सङ्घसंस्थाको भूमिका उल्लेख गर्न ८.८ नेपालको जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका लागि किशोरकिशोरीहरूको भूमिका विश्लेषण गर्न	वर्णन गर्न ८.२ विकासका लागि आधारभूत सूचकाङ्कबारे उल्लेख गर्न ८.३ नेपालमा विकासको असमानताको पहिचान तथा व्याख्या गर्न ८.४ नेपालमा जनसङ्ख्या र गरिबीको तहबारे विश्लेषण गर्न ८.५ जनसङ्ख्या र विकासका मुख्य राष्ट्रिय मुद्दाहरू उल्लेख गर्न ८.६ नेपालमा सामाजिक समावेशीकरण र बहिष्करणको अवस्था व्याख्या गर्न ८.७ दिगो विकासको अवधारणाबारे वर्णन गर्न ८.८ दिगो विकासका लागि सक्रिय (१५ देखि ६४ वर्ष उमेर समूह) जनशक्तिको भूमिका विश्लेषण गर्न ८.९ दिगो विकास र जनसाङ्ख्यिक लाभाशँबिचको सम्बन्ध व्याख्या गर्न
९	जनसङ्ख्या अध्ययनका लागि सामान्य सङ्ख्यात्मक पद्धति	९.१ वास्तविक सङ्ख्याको अवधारणको व्याख्या गर्न ९.२ निरपेक्ष सङ्ख्याको अवधारणको व्याख्या गर्न ९.३ सापेक्षित सङ्ख्या गणना गर्न ९.४ समूह र उपसमूहको गणना गर्न ९.५ घाताङ्कीय विश्लेषण गणना गर्न ९.६ सन्तुलित समीकरणको गणना गर्न ९.७ जनसङ्ख्या वृद्धिदर गणना गर्न ९.८ जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समयको गणना गर्न	९.१ बारम्बारता र क्रम तालिकीकरणको व्याख्या गर्न ९.२ विभिन्न रेखाचित्र र रेखाङ्कन निर्माण गर्न ९.३ मध्यमान मापन गर्न ९.४ विच्छेदन मापन गर्न ९.५ सामान्य सहसम्बन्ध र प्रतिगमन गणना गर्न ९.६ नमुना आकार तय गर्न र त्यसको निर्धारण गर्ने तरिकाबारे व्याख्या गर्न
१०	जनसङ्ख्या अध्ययनमा अनुसन्धानमुलक कार्य	१०.१ परियोजनाको अवधारणा र महत्त्व व्याख्या गर्न १०.२ परियोजना कार्यको ढाँचा बनउन १०.३ समूह निर्माण र शीर्षक तय गर्न १०.४ उद्देश्य र अध्ययन क्षेत्र निर्धारण गर्न १०.५ आवश्यक पर्ने द्वितीय स्रोतका	१०.१ अनुसन्धानको अवधारणा र महत्त्व उल्लेख गर्न १०.२ अनुसन्धान प्रतिवेदन लेखनको ढाँचा तयार पार्न १०.३ समूह निर्माण र अध्ययन शीर्षक तय गर्न १०.४ अध्ययन उद्देश्य र क्षेत्र निर्धारण गर्न

		तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न १०.६ तथ्याङ्क वर्णन र विश्लेषण गर्न १०.७ परियोजना प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्न	१०.५ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि निर्माण गर्न १०.६ नमुना विधि निर्धारण गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न १०.७ तथ्याङ्कको वर्णन र विश्लेषण गर्न १०.८ अध्ययन प्रतिवेदन तयार गरी प्रस्तुत गर्न

४ विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

एकाइ	विषयक्षेत्र	कक्षा ११	पाठ्यघण्टा	कक्षा १२	पाठ्यघण्टा
१	जनसङ्ख्या अध्ययन र सिद्धान्तहरू	१.१ जनसङ्ख्या अध्ययनको अर्थ र परिचय १.२ जनसङ्ख्या अध्ययनका उद्देश्यहरू १.३ जनसङ्ख्या अध्ययनको महत्त्व १.४ जनसङ्ख्या अध्ययनका क्षेत्र र आयामहरू १.५ जनङ्ख्या अध्ययनको अन्य विषयहरूसँगको सम्बन्ध १.६ जनसङ्ख्या अध्ययन, जनसङ्ख्या शिक्षा र जनसङ्ख्याशास्त्र	१०	१.१ जनसाङ्ख्यिक सिद्धान्त १.२ माल्थसको जनसङ्ख्या सिद्धान्त १.३ मार्क्सको जनसङ्ख्यासम्बन्धी विचार १.४ आदर्श जनसङ्ख्या सिद्धान्त १.५ जनसाङ्ख्यिक सङ्क्रमणको सिद्धान्त	१०
२	जनसाङ्ख्यिक अवस्था	२.१. जनसाङ्ख्यिक तथ्याङ्क स्रोतको परिचय २.२ जनसाङ्ख्यिक तथ्याङ्कका विभिन्न स्रोतहरू (जनगणना, पञ्जीकरण र नमुना सर्वेक्षण) २.३ नेपालमा जनसङ्ख्या वृद्धिदर र आकार २.४ नेपालको जनसङ्ख्या संरचना (उमेर,	१०	२.१ विश्व जनसङ्ख्याको आकार र वृद्धिदर २.२ विकसित देशको जनसङ्ख्या आकार, बनावट, वृद्धिदर तथा जन्म मृत्युको प्रवृत्ति (अमेरिका, नर्वे, जापान र अस्ट्रेलिया) २.३ विकासोन्मुख देशहरूको जनसङ्ख्या आकार, बनावट, वृद्धिदर तथा जन्ममृत्युको प्रवृत्ति (ब्राजिल, नाइजर,	१०

		लिङ्ग, जातजाति, धर्म र शिक्षा) २.५ नेपालको जनसङ्ख्या वितरण (भौगोलिक क्षेत्र, प्रदेश र बसोबासको क्षेत्र) २.६ नेपालको जनघनत्वको अवस्था २.७ नेपालको उमेरअनुसार लिङ्ग अनुपात		इरान र थाइल्यान्ड) २.४ सार्क राष्ट्रको जनसङ्ख्या आकार, बनावट र वृद्धिदर तथा जन्ममृत्युको प्रवृत्ति २.५ विकसित र विकासोन्मुख देशको जनसङ्ख्या अवस्था तुलना आकार, वितरण र बनोटको विगत तथा वर्तमान अवस्था	
३	विवाह र प्रजनन	३.१ विवाहको अर्थ र महत्त्व ३.२ विवाहको प्रकार ३.३ नेपालमा चाँडो विवाहका निर्धारक तत्त्व ३.४ प्रजनन उर्वरताको अवधारणा र प्रकृति ३. ५ प्रजननको अवधारणा र प्रकिया ३.६ प्रजनन र प्रजनन उर्वरताबिच भिन्नता	१०	३.१ प्रजनन मापकको अर्थ ३.२ विवाहको मापक : कोरा विवाह दर (CMR), उमेर विशिष्ट विवाह दर (ASMR) ३.३ प्रजननको मापक : कोरा जन्म दर (CBR), साधारण प्रजनन दर (GFR), उमेर विशिष्ट प्रजनन दर, कुल प्रजनन दर (ASFR) ३.४ नेपालको प्रजनन विविधता : शिक्षा, भौगोलिक क्षेत्र, बसोबास क्षेत्र र प्रदेशका आधारमा	१०
४	रुग्णता र मृत्यु	४.१ रुग्णताको अर्थ र निर्धारक तत्त्वहरू ४.२ मृत्युको अवधारणा र प्रक्रिया ४.३ मृत्युका निर्धारक तत्त्वहरू ४.४ नेपालमा मृत्यु दर घट्नुका कारण ४.५ रुग्णता र मृत्युबिच भिन्नता ४.६ अमेरिका, जापान, क्यानडा नर्वे, नाइजर, चाड, भारत, पाकिस्तान र	१२	४.१ मृत्यु मापनको अर्थ ४.२ रुग्णता मापन : कोरा घटना दर (CIR), कोरा प्रसार दर (CPR) ४.३ मृत्यु मापन : कोरा मृत्यु दर (CDR), उमेर विशिष्ट मृत्यु दर (ASDR), नवजात शिशु मृत्यु दर (IMR) र मातृमृत्यु अनुपात (MMR) ४.४ नेपालमा मृत्युको विविधता : शिक्षा, स्वास्थ्य, भौगोलिक क्षेत्र, बसोवास क्षेत्र, प्रदेश र पहिलो बच्चा जन्माउँदा आमाको	१२

		अफगानिस्तानको मृत्युको तह र प्रवृत्ति ४.७ नेपालमा मृत्युको तह र प्रवृत्ति : नवजात र बाल मृत्यु दर		उमेर ४.५ नेपालमा औसत उमेर अवस्था र औसत उमेर बढ्नुको कारण	
५	बसाइँसराइ र सहरीकरण	५.१ बसाइँसराइको अर्थ र महत्त्व ५.२ बसाइँसराइको प्रकार ५.३ बसाइँसराइको कारण, परिणाम र यसले गर्दा जाने र आउने ठाउँमा पार्ने प्रभाव ५.४ प्रतिभा पलायन, प्रतिभा उपलब्धि र यसको प्रभाव ५.५ नेपालमा बसाइँसराइको तह र प्रवृत्ति ५.६ सहरीकरणको अर्थ र महत्त्व ५.७ नेपालको सहरीकरणको प्रकार	१२	५.१ बसाइँसराइका मापकको अर्थ ५.२ आन्तरिक बसाइँसराइका मापक : आन्तरिक बसाइँसराइ (IMR), बाह्य बसाइँसराइ (OMR), कुल बसाइँसराइ (GMR) र खुद बसाइँसराइ (NMR) ५.३ अन्तराष्ट्रिय बसाइँसराइका मापक : आप्रवासन दर (IMR), प्रवासन दर (EMR), कुल बसाइँसराइ दर (GMR) र खुद बसाइँसराइ दर (NMR) ५.४ गाउँ र सहर सम्बन्ध ५.५ नेपालको सहरीकरणको तह र प्रवृत्ति	१२
६	परिवार, लैङ्गिकता र सामाजिक जीवन	६.१ परिवार र पारिवारिक जीवनको अर्थ ६.२ पारिवारिक जीवनको आवश्यकता र महत्त्व ६.३ परिवारको प्रकार र समाजमा परिवारको प्रभाव ६.४ परिवारमा बालबालिकाको महत्त्व ६.५ व्यवस्थित परिवारमा पारिवारिक सदस्यहरूको भूमिका र उत्तरदायित्व ६.६ परिवारमा महिला र बालबालिका र	१२	६.१ लैङ्गिकताको अर्थ र महत्त्व ६.२ नेपालमा लैङ्गिक समानता र समता ६.३ नेपालमा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा (महिला र पुरुष) ६.४ नेपालमा यौनिक अल्पसङ्ख्यक (LGBTIQA) र उनीहरूको जीवनशैली ६.५ सामाजिक जीवनको अर्थ र महत्त्व ६.६ नेपालमा सामाजिक जीवनशैली (दैनिक जीवन, तनाव र सामाजिक	१२

		उनीहरूको अधिकार ६.७ ज्येष्ठ नागरिक र परिवारमा ज्येष्ठ नागरिकको महत्व ६.८ ज्येष्ठ नगारिकको स्यारसुसार ६.९ परिवारमा अन्तरपुस्ता सहभागिता		संञ्जालको प्रभाव) ६.७ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू	
७	किशोरावस्थाको यौनिकता र प्रजनन स्वास्थ्य	७.१ किशोरावस्थाको अर्थ र प्रकार ७.२ किशोरावस्थामा हुने शारीरिक र भावनात्मक परिवर्तन ७.३ किशोरावस्थाको यौनिक व्यवहार र गलत यौनिक व्यवहार ७.४ नेपालमा किशोरावस्थाका मुद्दा र समस्या ७.५ सामाजिक विकासका लागि किशोरकिशोरीको भूमिका र उत्तरदायित्व ७.६ यौनिकता शिक्षाको अवधारणा र महत्त्व ७.७ बृहत् यौनिकता शिक्षाको अर्थ र मुख्य अवधारणा ७.८ किशोरावस्थामा बृहत् यौनिकता शिक्षाको महत्त्व	१२	७.१ प्रजनन स्वास्थ्यको अर्थ र महत्त्व ७.२ यौनिक तथा प्रजनन स्वास्थ्यका मुख्य घटक ७.३ गर्भपतन, गर्भपतनको अभ्यास र किशोरावस्थामा यसको जोखिम ७.४ महिनाबारीका बेलामा सरसफाइ व्यवस्थापन ७.५ किशोरावस्थाको यौनिकता र प्रजनन स्वास्थ्य अधिकार ७.६ किशोरावस्थामा प्रजनन स्वास्थ्य शिक्षाको आवश्यकता ७.७ नेपालमा हालको किशोरकिशोरी मैत्री प्रजनन स्वास्थ्य सेवा ७.८ सुरक्षित यौनिक व्यवहार	१२
८	जनसङ्ख्या व्यवस्थापन र विकास	८.१ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनको अवधारणा र आवश्यकता ८.२ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका विभिन्न पक्षहरू	१२	८.१ जनसङ्ख्या र विकासको अवधारणा ८.२ विकासका लागि आधारभूत सूचकहरू ८.३ नेपालमा विकास असमानता ८.४ नेपालमा जनसङ्ख्या र	१२

		८.३ नेपालमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका मुद्दा र समस्याहरू ८.४ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनमा परिवार नियोजनका साधनको प्रयोग ८.५ नेपालको जनसङ्ख्या नीति ८.६ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका लागि प्रेरणा र पुरस्कार ८.७ जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका विभिन्न सङ्घसंस्थाको भूमिका ८.८ नेपालमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका लागि किशोरकिशोरीहरूको भूमिका		गरिबी तह ८.५ जनसङ्ख्या र विकासका मुख्य राष्ट्रिय मुद्दाहरू ८.६ विकासमा सामाजिक समावेशीकरण र बहिष्करण ८.७ दिगो विकासको अवधारण र महत्त्व ८.८ दिगो विकासका लागि सक्रिय जनशक्तिको भूमिका ८.९ दिगो विकास र जनसाङ्ख्यिक लाभांशको सम्बन्ध	
९	जनसङ्ख्या अध्ययनका लागि सामान्य सङ्ख्यात्मक पद्धति	९.१ सङ्ख्या प्रणालीको अवधारणा, गणना र प्रयोग ९.२ दर, अनुपात र प्रतिशतको गणना ९.३ समूहको अवधारणा र यसका गुणहरू ९.४ लघुगणक विश्लेषण, यसको गुण र प्रयोग ९.५ सन्तुलित समीकरणको गणना ९.६ जनसङ्ख्या वृद्धिदर (अङ्क गणितीय, ज्यामितीय, घाताङ्कीय विधि) ९.७ जनसङ्ख्या दोब्बर हुन लाग्ने समयको गणना	१५	९.१ बारम्बारता र क्रम तालिकीकरणको अवधारणा ९.२ विभिन्न रेखाचित्र र रेखाङ्कनको र्निमाण (सामान्य रेखाचित्र, बहुगुणी रेखाचित्र, र वृत्तचित्र) ९.३ मध्यमान मापन र यसको प्रयोग (मध्यक, मध्यिका र रीत) ९.४ विच्छेदन मापन र यसको प्रयोग (सामान्य श्रेणी र विचलन ९.५ सहसम्बन्ध र प्रतिगमनको अवधारणा र गणना ९.६ नमुना छनोट विधि तथा सामान्य नमुना आकारको निर्धारण विधि	१५
१०	जनसङ्ख्या अध्ययनमा	१०.१ परियोजनाको	१५	१०.१ अनुसन्धानको अवधारणा	१५

	परियोजना कार्य र अनुसन्धान	अवधारणा र महत्त्व १०.२ परियोजना कार्यको ढाँचा १०.३ समूह निर्माण र शीर्षकबारे छलफल १०.४ अध्ययन उद्देश्य र अध्ययन क्षेत्र निर्धारण १०.५ आवश्यक पर्ने द्वितीय स्रोतका तथ्याङ्क सङ्कलन १०.६ तथ्याङ्कबारे छलफल र विश्लेषण १०.७ परियोजना प्रतिवेदन तयार र प्रस्तुति		र महत्त्व १०.२ अनुसन्धान प्रतिवेदन लेखन सम्बन्धी सामान्य खाका १०.३ समूह निर्माण र अध्ययन शीर्षक १०.४ अध्ययन उद्देश्य र क्षेत्र निर्धारण १०.५ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि १०.६ अध्ययनका लागि नमुना छनोट १०.७ तथ्याङ्क सङ्कलन १०.८ तथ्याङ्क वर्णन र विश्लेषण १०.९ अध्ययन प्रतिवेदन लेखन र प्रस्तुति	
जम्मा			१२०	जम्मा	१२०

५. प्रयोगात्मक तथा परियोजना कार्य

कक्षा ११ र १२ मा प्रयोगात्मक कार्यअन्तर्गत सञ्चालन गर्न सकिने केही सम्भाव्य क्रियाकलापहरू निम्नअनुसार छन् :

क्र.सं.	**कक्षा ११**			**कक्षा १२**		
	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा	विषयक्षेत्र	प्रयोगात्मक कार्य विवरण	पाठ्य घण्टा
१	जनसङ्ख्या अध्ययन र सिद्धान्तहरू	जनसङ्ख्या शिक्षा, जनसङ्ख्या शास्त्र र जनसङ्ख्या अध्ययन बिचमा समानतो भिन्नताहरू टिपोट गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	२	१. जनसङ्ख्या अध्ययन र सिद्धान्तहरू	हाम्रो देशको जनसङ्ख्या वृद्धिदरको प्रवृति र त्यसबाट सिर्जना भएका विभिन्न समस्याहरू माल्थसको सिद्धान्त अनुरुप मिले नमिलेको विश्लेषण गरी कक्षाका साथीहरूबिच छलफल गरी	२

					प्राप्त निष्कर्षका आधारमा प्रतिवेदन लेखी प्रस्तुत गर्ने	
	२.जनसाङ्ख्यिक अवस्था	आफ्नो समुदाय वा टोलमा गई कुनै पन्ध्रओटा घरको मानिसहरूको लगत लिई लिङ्ग तथा धर्मको विवरण तयार पारेर तालिका, स्तम्भ चित्र वा वृत्त चित्रमा प्रस्तुत गर्ने	४	जनसाङ्ख्यिक अवस्था	विश्वको जनसङ्ख्यालाई विकसित र विकासोन्मुख देशमा विभाजन गरी निम्नलिखित बुँदाहरूको आधारमा तुलनात्मक अध्ययन गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने : १.कोरा जन्म दर २.कोरा मृत्यु दर ३.जनसङ्ख्या वृद्धिदर ४.शिशु मृत्यु दर ५.कुल प्रजनन दर	४
	३. विवाह र प्रजनन	आफ्नो परिवारका विवाहित सदस्य तथा दुई छिमेकीका विवाहित सदस्यले कुन प्रकारको विवाह गरेको हो, सोधी विवरण तयार पारेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	२	विवाह र प्रजनन	मुलुकी फौजदारी (संहिता) ऐन २०७४ ले विवाह गर्ने उमेर २० वर्ष तोके पनि हाम्रो समाजमा अझै पनि त्यो भन्दा अघि नै विवाह गर्ने प्रचलन रहेको छ, यसलाई रोक्ने सन्दर्भमा तपाईंको भूमिका कस्तो रहन्छ, कक्षामा साथीहरूका बिचमा छलफल गरी प्राप्त विचारहरू कक्षामा प्रस्तुत	२

					गर्ने	
	४. रुग्णता र मृत्यु	रुग्णताले मृत्युलाई निम्त्याउँछ भन्ने विषयमा कक्षामा शिक्षकको सहजीकरणमा वक्तृत्व कला प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने	२	रुग्णता र मृत्यु	नेपालमा मानिसको औसत आयु बढ्नुका कारणहरू उल्लेख गरी प्रतिवेदन तयार गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	२
	५. बसाइँसराइ र सहरीकरण	मानिसहरू बसाइँ सर्ने प्रक्रियामा कुनै पनि ठाउँका आकर्षण र विकर्षणका तत्त्वहरूले पार्ने प्रभावका बुँदाहरू टिपोट गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	२	बसाइँसराइ र सहरीकरण	दुर्गम गाँउमा एउटी गर्भवती महिलाले सामान्य समस्याका कारण जीवन गुमाउनु परेको र सेवा सुविधाको उपलब्धता सहज भएको ठाँउमा गर्भवती महिलाको मर्ने परिस्थितिमा समेत बाँच्न सफल भएको घटनालाई समेटेर त्यसका कारण उल्लेख गरी एउटा कथा लेखेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	२
	६. परिवार, लैङ्गिकता र सामाजिक जीवन	आफ्नो समुदायका १० व्यक्तिलाई सोधी किशोरकिशोरीहरू र अभिभावकका बिचमा विचार नमिल्नुका कारणहरू खोजी गरी प्राप्त निष्कर्ष कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	४	परिवार, लैङ्गिकता र सामाजिक जीवन	आफ्नो समुदायमा लैङ्गिक समानता र समता कायम गर्न भएका प्रयासहरू खोजेर प्राप्त निष्कर्ष कक्षामा प्रस्तुत गर्ने तथा साथीहरूका प्रस्तुतिसँग तुलना गर्ने	२
७	किशोरवस्थाको यौनिकता र प्रजनन	सामाजिक सद्भावको आधार किशोर किशोरीले अपनाउने स्वस्थ यौन व्यवहार भन्ने	२	७. किशोरावस्थाको यौनिकता	आफ्ना पाँचजना साथीहरूलाई सोधेर उनीहरूका	२

	स्वास्थ्य	शीर्षकमा संवाद तयार गरी कक्षामा अभिनय गर्ने		र प्रजनन स्वास्थ्य	घरका महिलाहरूलाई रजस्वला हुँदा के कस्ता व्यवहार गर्ने गरिएको छ भन्ने प्रश्न सोधी प्राप्त जवाफ सङ्कलन गररेर रजस्वला भएका का बेलामा सरसफाइ र व्यवस्थापनका बारेमा एउटा छोटो प्रतिवेदन तयार गर्ने	
८	जनसङ्ख्या व्यवस्थापन र विकास	समुदायमा रहेका जनसङ्ख्या व्यवस्थापनका लागि कार्यरत दुईओटा संस्थाहरूको नाम लेखी ती संस्थाका काम टिपोट गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	२	जनसङ्ख्या व्यवस्थापन र विकास	इन्टरनेट वा अन्य सामग्रीको उपयोग गरी नेपालको कुनै भागको विकास (सडक, विद्युत् आदि) का गतिविधि खोजी गर्ने र आफ्नो क्षेत्रका विकास गतिविधिसँग तुलना गरी तालिकामा प्रस्तुत गर्ने	४
९	जनसङ्ख्या अध्ययनका लागि सामान्य सङ्ख्यात्मक पद्धति	आफ्नो गाउँपालिका/नगरपालिका गएर एक वर्षभरिको कुल जनसङ्ख्या, जीवित जन्म भएका शिशुहरूको र मृत्यु भएका मानिसहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी सोका आधारमा जनसङ्ख्याको प्राकृतिक वृद्धिदर पत्ता लगाई जनगणनाको तथ्याङ्कसँग तुलना गरेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने	४	जनसङ्ख्या अध्ययनका लागि सामान्य सङ्ख्यात्मक पद्धति	आफ्नो विद्यालयको प्रशासनबाट कक्षागत तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रत्येक कक्षाका छात्र, छात्रा र जम्मा सङ्ख्याको आधारमा स्तम्भचित्र र रेखाचित्र बनाई प्रस्तुत गर्ने	४
१०	जनसङ्ख्या	समाजका जानकारलाई सोधी	१६	जनसङ्ख्या	आफ्नो गाँउ,	१६

	जनसङ्ख्या अध्ययनमा परियोजना कार्य र अनुसन्धान	आफ्नो समुदायमा विगत १० वर्षमा जनसङ्ख्या वृद्धिको अवस्था सङ्कलन गरी त्यसले प्राकृतिक स्रोतको प्रयोगमा पारेको असर विश्लेषण गरी प्रतिवेदन तयार पारेर कक्षामा प्रस्तुत गर्ने		जनसङ्ख्या अध्ययनमा परियोजना कार्य र अनुसन्धान	सहर, बसोबास इलाका र क्षेत्रमा आन्तरिक बसाइसराइ रोक्नका लागि स्थानीय तवरबाट गर्नुपर्ने कार्यका विषयमा निम्नलिखित बुँदाहरूका आधारमा अनुसन्धान प्रतिवेदन लेख्ने (क) परिचय (ख) उद्देश्य (ग) कार्यक्रम (घ) विकास (ङ) फाइदा (च) बेफाइदा (छ) निष्कर्ष/ सुझाव	
			४०			४०

६. सिकाइ सहजीकरण विधि तथा प्रक्रिया

जनसङ्ख्या अध्ययन विषयले व्यक्ति, परिवार, समुदाय, राष्ट्र र विश्वको जनसङ्ख्या आकार, वृद्धि, संरचना, वितरण र विकासका मुख्य पक्षलाई परिपुष्ट गर्नुका साथै व्यवस्थित जीनवशैली अपनाउन प्रेरित गर्छ । यस विषयको सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा निर्धारित विषयवस्तुको सन्तुलित रूपमा छनोट र प्रयोग गर्नु सान्दर्भिक हुने देखिन्छ । विशेषत: "गरेर सिक" (learing by doing) को सिद्धान्तअनुसार जनसङ्ख्या अध्ययन विषयका सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापलाई अर्थपूर्ण, रुचिकर र प्रभावकारी बनाउन विषयवस्तुको प्रकृतिअनुसारको शिक्षण विधिको छनोट र प्रयोग गर्नुपर्छ । शिक्षण विधिको छनोट गर्दा विद्यार्थीको रुचि, क्षमता, स्तर, उमेर आदिलाई ध्यान दिई विद्यार्थीलाई नै सहभागी गराएर विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षण विधि प्रयोग गरी बढीभन्दा बढी ज्ञान र सिप विकास गराउनुपर्दछ । शिक्षकले सहयोगीको भूमिका निर्वाह गरी विद्यार्थीलाई परियोजना कार्य (project work) का रूपमा स्थलगत अध्ययन भ्रमण, सामग्री सङ्कलन, अध्ययन तथा विश्लेषण, सिकाइलाई व्यवहारमा प्रदर्शन जस्ता पक्षमा जोड दिन आवश्यक हुन्छ ।

यस विषयको सहजीकरण गर्दा शिक्षकले स्थानीय क्षेत्रका अनुभव, स्थलगत अध्ययन, अवधारणा तथा रहनसहनमा ध्यान दिनुपर्दछ । यो प्रयोगात्मक विषय भएकाले प्रदर्शन, अवलोकन र उपयोगलाई विशेष प्राथमिकता दिनुपर्दछ । सैद्धान्तिक विषयवस्तुको प्रस्तुतिपछि विद्यार्थीहरूलाई यथासम्भव उदाहरण, अवलोकन अध्ययन भ्रमण एवम् प्रयोगात्मक कार्य गर्न लगाउनुपर्दछ । सिकाइ सहजीकरण प्रक्रियामा विद्यार्थीमा समझदारी, क्रियात्मक सोचाइ तथा प्रयोगात्मक सिप र अभिवृत्तिको विकास गर्ने क्रियाकलापलाई जोड दिनुपर्छ । सिकाइ सहजीकरणका क्रममा विद्यालयमा उपलब्ध हुन नसक्ने सामग्री र तिनीहरूको प्रयोगका सम्बन्धमा सामुदायिक स्रोत र अभिभावकसँग सम्पर्क गर्नुपर्छ । यस्ता स्रोतहरूको प्रयोग गर्दा सम्बन्धित ठाउँमा नै लगेर तिनको प्रयोग र सञ्चालित क्रियाकलाप आवश्यकतानुसार प्रदर्शन गर्नुपर्छ । शिक्षकले

कुनै पनि शिक्षण विधि अपनाउनुभन्दा पहिले विद्यार्थीको बुझ्ने क्षमता र परिपक्वता, आफूले रोजेका विधिहरूबाट अध्यापन सफल हुने विश्वास, सफलता प्राप्तिका लागि विद्यार्थीमा अभिरुचि जागरण, विद्यार्थीमा सिर्जनशील रूपमा विचार गर्ने र सहयोग गर्ने भावना, स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने साधन स्रोत तथा विज्ञको अवस्था जस्ता पक्षमा ध्यान पुऱ्याउनुपर्छ । यस विषयमा सिकाइ सहजीकरण गर्दा विभिन्न प्रकारका विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण विधिहरू प्रयोग गर्नुपर्छ, जस्तै : प्रश्नोत्तर विधि, प्रदर्शन विधि, समस्या समाधान विधि, छलफल विधि, अवलोकन विधि, खोज विधि, परियोजना विधि, प्रयोगात्मक विधि, क्षेत्र भ्रमण विधि, आगमन विधि, घटना अध्ययन विधि आदि ।

शिक्षकले सिकाइ कार्यको सहजीकरण गर्दा विद्यार्थीको उमेर, तह, रुचि, बहु बौद्धिकता, मनोविज्ञान, सामाजिक पृष्ठभूमि, विद्यार्थी सङ्ख्या, शैक्षिक सामग्रीको उपलब्धता आदि समेतलाई ध्यान दिँदै स्थानीय परिवेश, विषयवस्तुको प्रकृति र स्वरूपका आधारमा सिकाइ सहजीकरणमा विविधता ल्याउन सकिने छ । विद्यार्थीलाई समस्या समाधान गर्न गाह्रो अप्ठ्यारो परेको अवस्थामा उनीहरूको कमीकमजोरीलाई राम्ररी केलाई विद्यार्थीहरूको सहभागिता एवम् सामूहिक तथा सहयोगात्मक सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्नुपर्ने छ । विषय शिक्षणका क्रममा सूचना प्रविधिको समेत सहयोग लिएर सिक्न सक्ने वातावरण तयार गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीहरू सिर्जना र प्रतिभाका भण्डार भएकाले उनीहरूका प्रतिभा प्रष्फुटनका लागि उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्नुपर्ने छ ।

७. विद्यार्थी मूल्याङ्कन

विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्न निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुवै प्रकारको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने छ । विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि कक्षा शिक्षणकै क्रममा कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, प्रस्तुतीकरण, उपलब्धि परीक्षा जस्ता क्रियाकलाप गराई सैद्धान्तिक तथा प्रयोगात्मक ज्ञान तथा सिप हासिल गराउन आवश्यक छ । यसको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन तथा विद्यार्थीको सिकाइस्तर सुधार गर्न सिकाइ सहजीकरण क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई उपयोग गर्नुपर्छ । निर्माणात्मक मूल्याङ्कनको सिकाइ उपलब्धिको निश्चित भारलाई निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा समेत जोडिने छ ।

पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप तथा अभिवृत्ति प्राप्त गर्न सके सकेनन् भन्ने कुरा पत्ता लगाउने महत्त्वपूर्ण संयन्त्र मूल्याङ्कन हो । विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्दा सिकाइ उपलब्धिहरूलाई ध्यान दिई सक्षमता र सिकाइ उपलब्धिअनुरूप सिकाइको सबै स्तरलाई समेटेर गर्नुपर्दछ । आन्तरिक र बाह्य मूल्याङ्कनमार्फत यस विषयको मूल्याङ्कन हुने छ । कुल पाठ्यघण्टामध्ये २५ प्रतिशत आन्तरिक र ७५ प्रतिशत बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ । यसै गरी बाह्य मूल्याङ्कनअन्तर्गत लिखित परीक्षा सञ्चालन हुने छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनअन्तर्गत निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कन दुवै तरिकाबाट नै गरिने छ । यस विषयका पाठ्यक्रममा समावेश गरिएका तहगत सक्षमताहरू, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि र तिनका विषयवस्तु, सोसँग सम्बन्धित सिप, सिकाइ सहभागिता र सिकाइ सक्रियताका आधारमा विद्यार्थीहरूको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नुपर्दछ ।

(क) आन्तरिक मूल्याङ्कन

विषय शिक्षकले विद्यर्थीको समय समयमा परीक्षा, कक्षाकोठाको प्रस्तुति, परियोजना कार्य, छलफल र कक्षाकार्यका आधारमा मूल्याङ्कन गरिन्छ । विषय शिक्षकले कक्षाकोठामा गर्ने आन्तरिक मूल्याङ्कन विद्यार्थीको पृष्ठपोषणका लागि हुने छ । कुल भारमध्ये २५ प्रतिशतको आन्तरिक मूल्याङ्कनबाट हुने छ । आन्तरिक मूल्याङ्कन अङ्कलाई निम्नानुसार छुट्याइएको छ ।

कक्षा ११ र १२

क्र.स	आधार	अङ्क
१	कक्षा सहभागिता	३
२	कक्षा परीक्षा (त्रैमासिक परीक्षाबाट)	६

३	जनसङ्ख्या अध्ययनसम्बन्धी परियोजना कार्यको मूल्याङ्कन	१६
जम्मा		२५

(ख) बाह्य मूल्याङ्कन

यस विषयमा कक्षा ११ र १२ प्रत्येकमा कुल भारमध्ये ७५ प्रतिशत भार बाह्य मूल्याङ्कन हुने छ । कक्षा ११ र १२ प्रत्येक कक्षामा लागि लिइने परीक्षाका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले तयार गरेको विशिष्टीकरण तालिकाअनुसार प्रश्नपत्र निर्माण गर्नुपर्ने छ । यस विषयको परीक्षामा विशेष गरेर ज्ञान/बोध, समस्या समाधान, समालोचनात्मक, सिर्जनासँग सम्बन्धित प्रश्नहरू सोधिने छन् । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेका उद्देश्यअनुरूप विद्यार्थीहरूले ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति प्राप्त गरे नगरेको मूल्याङ्कन गरिन्छ ।

नेपाली (ऐच्छिक)

कक्षा : ११ र १२ **विषय सङ्केत :** Nep.331 **(कक्षा ११),** Nep.332 **(कक्षा १२)**

पाठ्यघण्टा : ५ **कार्यघण्टा : १६०**

१. परिचय

नेपाली (ऐच्छिक) विषयको पाठ्यक्रम विद्यार्थीमा नेपाली भाषासम्बद्ध भाषिक र साहित्यिक सिप एवम् व्यावहारिक र सिर्जनात्मक क्षमताको विकास गर्ने उद्देश्य राखी विकास गरिएको हो । यसर्थ राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ को मार्गदर्शनबमोजिम विद्यालय शिक्षाको माध्यमिक तह (कक्षा ११ र १२) मा ऐच्छिक नेपाली विषयको यस पाठ्यक्रममा साहित्यिक सिर्जना र उसको उपयोग गर्दै सामाजिकीकरण, अन्तरभाषिक व्यवहार, सञ्चार, प्रशासन, प्रविधि र मौखिक तथा लिखित व्यवहारका लागि नेपाली भाषाको प्रयोगपरक विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । यसबाट वर्तमान सन्दर्भमा नेपाली भाषासाहित्य ऐतिहासिक परम्परालाई निरन्तरता दिँदै विद्यार्थीको रुचि र चाहनालाई समेत पूर्ति गरी शिक्षाको राष्ट्रिय उद्देश्य प्राप्त गर्ने र यसको सान्दर्भिकतालाई व्यापक बनाउने लक्ष्य राखिएको छ । यसका साथै यस पाठ्यक्रमले सम्बन्धित विषयमा उच्च शिक्षाको आधारसमेत तयार गर्ने अपेक्षा राखिएको छ ।

नेपाली (ऐच्छिक) विषयको पाठ्यक्रममा नेपाली साहित्यका विधातत्त्व, विधागत स्वरूप तथा संरचना, नेपाली साहित्यको इतिहास र साहित्य सिद्धान्त क्षेत्र तथा तिनमा आधारित विषयवस्तुलाई समावेश गरिएको छ । अत: प्रभावकारी सिकाइका लागि उक्त विषयक्षेत्र तथा विषयवस्तुका सैद्धान्तिक तथा प्रयोगात्मक पक्षमा आधारित भई विद्यार्थीकेन्द्रित सहजीकरण विधि तथा प्रक्रियामा जोड दिइएको छ । यसबाट विषयवस्तुमा आधारित भई सिर्जनात्मक लेखन, कृति समीक्षा, प्रतिवेदन लेखन, स्थलगत अध्ययन भ्रमण, खोजमूलक निरन्तर सिकाइ, सिकाइ र मूल्याङ्कनको पद्धतिलाई प्रयोगात्मक र खोजमूलक बनाउन सहज हुने उद्देश्य राखिएको छ । मानवीय संवेदनशीलता र भावनाको परिष्कारका दृष्टिले साहित्य अत्यन्त मूल्यवान् मानिन्छ । अत: माध्यमिक तह कक्षा ११-१२ मा नेपाली साहित्य शिक्षणको विशेष महत्त्व रहेको छ । यस तहमा साहित्य शिक्षणबाट साहित्यका विभिन्न विधाका रचनाको बोध, तिनको आस्वादन, शब्दशक्ति, अभिव्यक्ति दक्षता र विश्लेषणात्मक सिपको अभिवृद्धि गर्ने लक्ष्य राखिएको छ । नेपाली (ऐच्छिक) विषयको पाठ्यक्रम विकास गर्दा उल्लिखित विषयवस्तुको अवधारणा विकास, अभ्यास र निरन्तर सिकाइ तथा मूल्याङ्कनबिचको सन्तुलनलाई विशेष रूपमा जोड दिइएको छ ।

परिचय, तहगत सक्षमता, कक्षागत सिकाइ उपलब्धि, विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया र विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई समेटी यो पाठ्यक्रम विकास गरिएको हो । यस क्रममा पाठ्यक्रम विकासको विषयगत औचित्य, पाठ्यक्रममा रहेका मुख्य विशेषता तथा पाठ्यक्रमको स्वरूपलाई समेटी परिचय, विषयगत रूपमा अपेक्षित ज्ञान, सिप, अभिवृत्ति, मूल्य र कार्य तत्परतालाई समेटी त्यसको क्रियात्मक स्वरूपमा सक्षमता, सिकाइको स्तर र सक्षमताको विशिष्टीकृत विस्तृतीकरण गरी सिकाइ उपलब्धि एवम् अघिल्ला कक्षासँग लम्बीय सन्तुलनका आधारमा विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम, विषयगत विशिष्टपन र मौलिकतालाई समेटी सिकाइ सहजीकरणका विधि तथा प्रक्रिया एवम् निर्माणात्मक र निर्णयात्मक मूल्याङ्कनका विधि तथा प्रक्रिया उल्लेख गरी विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

२. तहगत सक्षमता

माध्यामिक तह (कक्षा ११ र १२) को अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरूमा निम्नलिखित सक्षमता हासिल हुने छन् :

१. नेपाली साहित्यका विधाहरूको पहिचान, पठन, विशेषता बोध र प्रस्तुति

२. विधातत्त्व, कृति र स्रष्टाको सम्बन्धको पहिचान र विश्लेषण

३. साहित्यिक रचनाको स्वरूप र सन्दर्भको पहिचान तथा समीक्षात्मक प्रस्तुति

४. साहित्यिक रचनाको सारांश, व्याख्या र भावविस्तार

५. साहित्यिक कृतिमा विद्यमान अभिधा, लक्षणा र व्यञ्जना शक्तिको पहिचान तथा विश्लेषण

६. अनुकरणात्मक तथा स्वतन्त्र सिर्जना र लेखन

७. नेपाली साहित्यको आस्वादनमा अभिरुचि तथा अध्ययन गर्ने बानी अवलम्बन

३. कक्षागत सिकाइ उपलब्धि

माध्यामिक तह (कक्षा ११ र १२) को अध्ययनपश्चात् विद्यार्थीहरूमा निम्नलिखित सिकाइ उपलब्धि हासिल हुने छन् :

कक्षा ११	कक्षा १२
सिकाइ उपलब्धि	**सिकाइ उपलब्धि**
१. नेपाली साहित्यका कथा, कविता, निबन्ध, उपन्यास र एकाङ्कीको संरचना पहिचान गरी बताउन	१. नेपाली साहित्यका कथा, कविता, निबन्ध, आत्मजीवनी, नाटक र खण्डकाव्यको संरचनाको पहिचान गरी बताउन
२. निर्धारित विधातत्त्वका आधारमा समीक्षा गर्न	२. निर्धारित विधातत्त्वका आधारमा समीक्षा गर्न
३. निर्धारित कथा, कविता, एकाङ्की, उपन्यास र निबन्धका पाठको सारांश लेख्न र मुख्य अंशको भाव विस्तार गर्न	३. निर्धारित कथा, कविता, नाटक, खण्डकाव्य र निबन्धका पाठको सारांश लेख्न र मुख्य अंशको भाव विस्तार गर्न
४. निर्धारित अंशको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न	४. निर्धारित अंशको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्न
५. निर्धारित कथा, कविता, निबन्ध, उपन्यास र एकाङ्कीका विधागत विशेषताअनुसारका विषयवस्तु, मूलभाव, कथानक, पात्र, दृष्टिबिन्दु, परिवेश, लय विधान, उद्देश्य, भाषाशैली, संवाद र रूपविन्यासको विश्लेषण गर्न	५. निर्धारित कथा, कविता, खण्डकाव्य, नाटक, निबन्ध, आत्मजीवनीका विधागत विशेषताअनुसारका विषयवस्तु, मूलभाव, कथानक, पात्र, दृष्टिबिन्दु, परिवेश, लय विधान, उद्देश्य, भाषाशैली, संवाद र रूपविन्यासको विश्लेषण गर्न
६. साहित्यका मूल विधाहरूको प्रकार र तत्त्वहरूको परिचय दिन	६. निर्धारित साहित्यिक पाठहरूका रचनाकारहरूको परिचय र प्रवृत्तिबारे विवेचना गर्न
७. निर्धारित साहित्यिक पाठहरूका रचनाकारहरूको परिचय र प्रवृत्तिबारे विवेचना गर्न	७. निर्धारित साहित्यिक कृति वा रचना पढी तिनको समीक्षात्मक प्रस्तुति गर्न
८. निर्धारित साहित्यिक कृति वा रचना पढी तिनको समीक्षात्मक प्रस्तुति गर्न	८. निर्धारित साहित्यिक पाठहरूमा पाइने सामाजिक, सांस्कृतिक, मनोवैज्ञानिक, प्रगतिवादी, अस्तित्ववादी/ विसङ्गतिवादी, मानवतावादी, नारीवादी वैचारिक सन्दर्भ पहिल्याई समीक्षा गर्न
९. निर्धारित साहित्यिक पाठहरूमा पाइने सामाजिक, मनोवैज्ञानिक, प्रगतिवादी, अस्तित्ववादी, नारीवादी, दार्शनिक, विसङ्गतिवादी र देशभक्तिपूर्ण वैचारिक सन्दर्भ पहिल्याई समीक्षा गर्न	९. नेपाली साहित्यका प्राथमिक, माध्यमिक र आधुनिक काल खण्डको विभाजन र प्रत्येक कालको मूल प्रवृत्ति बुँदागत रूपमा लेख्न
१०. शब्दशक्ति, छन्द, रस र अलङ्कारको परिचय दिन	१०. कथा, कविता, निबन्ध, जीवनी, आत्मजीवनी र नियात्राको मौलिक लेखन गर्न
११. कवितामा प्रयुक्त छन्द, रस र अलङ्कारको पहिचान गरी बताउन	११. कवितामा प्रयुक्त छन्द, रस र अलङ्कारको पहिचान गन
१२. बालआख्यान र बालकविता कृतिको समीक्षा गर्न	१२. बाल नाटक र बाल काव्य कृतिको समीक्षा गर्न
१३. कथा र उपन्यासको कथावस्तु, चरित्र, परिवेश, उद्देश्य, मूलभाव, शीर्षक, भाषाशैली, दृष्टिबिन्दु आदि विधातत्त्वका आधारमा विवेचना गर्न	१३. कुनै साहित्यिक वा अन्य कुनै कार्यक्रम वा घटनाबारे प्रतिवेदन तयार गर्न तथा कार्यशालामा प्रतिवेदन प्रस्तुत

१४. अनुकरणात्मक र सिर्जनात्मक लेखन गर्न	गर्न १४. कविता र खण्डकाव्यका कथावस्तु, चरित्र, परिवेश, उद्देश्य, मूलभाव, रस, अलङ्कार, छन्द, भाषाशैली, दृष्टिबिन्दु आदि विधातत्त्वका आधारमा विवेचना गर्न १५. अनुकरणात्मक र सिर्जनात्मक लेखन गर्न

४. विधाका क्षेत्र तथा क्रम

कक्षा ११

क्र.सं	विधा	क्षेत्र	पाठ	पाठ्य सामग्रीको विश्लेषण विधि	पाठ सङ्ख्या	जम्मा पाठ सङ्ख्या	कार्य घण्टा
१.	कथा	सामाजिक	१. छिमेकी (गुरुप्रसाद मैनाली) २. सुनामी :**अनि ÛÛ** बाट) (इल्या भट्टराई)	विधातत्त्व (कथावस्तु, कथानक, पात्र, परिवेश, दृष्टिबिन्दु, उद्देश्य र शैलीशिल्प) का आधारमा विश्लेषण	२	६	४२
		विसङ्गतिवादी/ अस्तित्ववादी	सन्त्रासदेखि पर (प्रेमा शाह)		१		
		मनोवैज्ञानिक	दोषी चश्मा (विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला)		१		
		प्रगतिवादी	फुटपाथ मिनिस्टर्स (रमेश विकल)		१		
		आञ्चलिक	लछुमनीयाको गौना (सनत रेग्मी)		१		
२.	कविता	प्रकृतिपरक	सन्ध्या (लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा)	विधातत्त्व (मूलभाव, लयविधान, रस, अलङ्कार, उद्देश्य र शैलीशिल्प) का आधारमा विश्लेषण	१	५	३५
		देशभक्तिमूलक	नेपालै नरहे (पूरा पाठ) (माधवप्रसाद घिमिरे)		१		
		प्रगतिवादी	कहिले देख्न पाउँला ?		१		

			(मोदनाथ प्रश्रित)				
		मानवतावादी	आकाङ्क्षा (सिद्धिचरण श्रेष्ठ)		१		
		नारीवादी	म एउटा च्यातिएको पोस्टर (बानिरा गिरी)		१ १		
३.	निबन्ध	निजात्मक	ऋतु रङहरू (तेजेश्वरबाबु रवंग)	विधातत्त्व (विषयवस्तु, विचार, उद्देश्य, शैलीशिल्प र शीर्षक) का आधारमा विश्लेषण	१	३	१८
		नियात्रा	छिनासिम छुने रहर, चरी भरर (तारानाथ शर्मा)		१		
		नारीवादी	नारी (सरला चापागाईं)		१		
४.	उपन्यास	सामाजिक	घामका पाइला (ध.च गोतामे)	विधातत्त्व (कथावस्तु, कथानक, पात्र, दृष्टिबिन्दु, परिवेश, उद्देश्य, शीर्षक र शैलीशिल्प) का आधारमा विश्लेषण	१	१	७
५.	एकाङ्की	सामाजिक	गङ्गारामको न्याय अशेष मल्ल	विधातत्त्व (कथावस्तु, पात्र, परिवेश, संवाद, द्वन्द्व, उद्देश्य, शैली र अभिनेयता) का आधारमा विश्लेषण	१	१	६
६.	साहित्य सिद्धान्त	शब्दशक्ति, रस, छन्द र अलङ्कार		शब्दशक्ति: अभिधा, लक्ष्यणा र व्यञ्जना रस: नवरसको चिनारी छन्द: वर्णमात्रिक,	१	१	१२

				मात्रिक र लोकलय परिचय तथा निम्न छन्दको परिचय र प्रयोग: शिखरिणी, उपजाति, मन्दाक्रान्ता, तोटक, शार्दूलविक्रीडित, अनुष्टुप, वसन्ततिलका, आर्या, झ्याउरे अलङ्कार: शब्दालङ्कार अर्थालङ्कारको चिनारी : अनुप्रास, उपमा, रूपक उत्प्रेक्षा			
सैद्धान्तिक जम्मा							१२०
प्रयोगात्मक जम्मा							४०
कुल जम्मा							१६०

कक्षा १२

क्र.सं	विधा	क्षेत्र	पाठ	पाठ्य सामग्रीको विश्लेषण विधि	पाठ सङ्ख्या	जम्मा पाठ सङ्ख्या	कार्य घण्टा
१.	कथा	सामाजिक	परिबन्द (पुष्कर शमशेर)	विधातत्त्व (कथावस्तु, कथानक, पात्र, परिवेश, दृष्टिबिन्दु, उद्देश्य र शैलीशिल्प) का आधारमा विश्लेषण	१	५	३५
		मनोवैज्ञानिक	बाढी : बाह्र कथा (गोविन्दबहादुर मल्ल गोठाले)		१		
		प्रगतिवादी	इरफान अली (नारायण ढकाल)		१		
		अस्तित्ववादी/ विसङ्गतिवादी	हिउँका डोबहरू (पोषण पाण्डे)		१		
		नारीवादी	दोस्रो बाटो, **रातो गुलाफ**		१		

			(भागीरथी श्रेष्ठ)				
२.	कविता	नीतिपरक	जीवन चङ्गा (लेखनाथ पौड्याल)	विधातत्त्व (मूलभाव, लयविधान, रस, अलङ्कार, उद्देश्य र शैलीशिल्प) का आधारमा विश्लेषण	१	५	३५
		स्वच्छन्दतावादी/प्रगतिवादी	जनघोष (युद्धप्रसाद मिश्र)		१		
		देशभक्तिमूलक	मेरो देश (भूपी शेरचन)		१		
		नारीवादी	अहल्या: **यात्रामाबाट** (शारदा शर्मा)		१		
		सीमान्तीकृत चेतना	हरिनन्द र माटो (भूपाल राई)		१		
३.	निबन्ध	निजात्मक	औपन्यासिक पात्र : जीवनको पृष्ठभूमिमा (शङ्कर लामिछाने)	विधातत्त्व (विषयवस्तु, विचार, उद्देश्य, शैलीशिल्प र शीर्षक) का आधारमा विश्लेषण	१	३	२१
		विचारात्मक	गोमन सर्प किन दुलोभित्र बस्छ ? (आनन्ददेव भट्ट)		१		
		हास्यव्यङ्ग्यात्मक	महापुरुषको सङ्गत (भैरव अर्याल)		१		
४.	जीवनी	आत्मजीवनी	एउटा चित्रमय सुरुआत (पारिजात)	विधातत्त्व (विषयवस्तु, विचार, उद्देश्य, शैली र शीर्षक) का आधारमा विश्लेषण	१	१	७
५.	नाटक	सामाजिक	मसान (गोपालप्रसाद रिमाल)	विधातत्त्व (कथावस्तु, पात्र, परिवेश, संवाद, द्वन्द्व, उद्देश्य, शैली र अभिनेयता) का आधारमा विश्लेषण	१	१	१०

६.	खण्डकाव्य	लोक लय	मुनामदन (लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा)	विधातत्त्व (मूलभाव, लयविधान, रस, अलङ्कार, उद्देश्य र शैलीशिल्प) का आधारमा विश्लेषण	१	१	१०
७.	साहित्य इतिहास	सङ्क्षिप्त रूपरेखा (काल, क्रम र प्रतिनिधि स्रष्टा)		नेपाली साहित्यको काल विभाजन (प्राथमिक, माध्यमिक, आधुनिक र समसामयिक) प्रतिनिधि स्रष्टा र प्रत्येक कालको मूल प्रवृत्ति	१	१	१२
सैद्धान्तिक जम्मा							१२०
प्रयोगात्मक जम्मा							४०
कुल जम्मा							१६०

५. परियोजना तथा प्रयोगात्मक कार्य

विषयगत रूपमा निर्धारण गरिएको कुल मूल्याङ्कनमध्ये २५ अङ्क निर्धारण गरिएको यस प्रयोगात्मक कार्यअन्तर्गत सिर्जनात्मक लेखन, पुस्तक समीक्षा र प्रतिवेदन लेखन कार्यद्वारा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

(अ) सिर्जनात्मक लेखन : कुनै पनि विधा (कविता, कथा, निबन्ध, नाटक, आत्मजीवनी) मा सिर्जनात्मक कार्य गराउनुअघि सो विधा लेख्ने विधि वा तरिकाबारे शिक्षकले अभिमुखीकरण कार्यक्रम सम्पन्न गर्नुपर्ने छ ।

(आ) कृति समीक्षा : यो कार्य गर्न दिनुभन्दा अघि :

१. कृति समीक्षा गर्नुका उद्देश्य र प्रयोजनबारे शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई बताइदिनुपर्ने छ ।

२. कृति समीक्षाका प्रकारहरू बताई ढाँचा तयार गर्न लगाउनुपर्ने छ ।

(इ) प्रतिवेदन लेखन : शिक्षकले प्रतिवेदन लेखनको ढाँचा स्पष्ट पारी विद्यार्थीहरूलाई सम्बन्धित विषयमा तथ्य वा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी प्रतिवेदन लेख्न लगाउनुपर्ने छ ।

क्र.सं.	कार्य	व्याख्या	अङ्क
१.	सिर्जनात्मक लेखन	(क) मुख्य मुख्य बुँदा दिएर आदि, मध्य र अन्त्य मिलाई कथा लेख्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने अथवा (ख) कुनै समसामयिक महत्त्वका विषयवस्तु वा शीर्षक दिएर छन्दोबद्ध अथवा लोकलयको कविता रचना गर्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने	८

Secondary Education Curriculum
2076
English (Optional)

Grade: 11 and 12 **Subject Code:** Eng. 333 (Grade 11), Eng. 334 (Grade 12) **Credit Hour:** 5 **Annual Working hours:** 160

1.Introduction

English has been considered to be one of the strongest global common tongue and lingua franca contributing in all spheres of life like; education, communication, business, science, information technology, entertainment and so on. Therefore, it has been given more importance in learning and education. This curriculum for English is intended for the students of grade XI and XII who are interested in studying English literature. An effort has been made to make the new curricula for Optional English more inclusive covering a wide range of texts written in different varieties of English without compromising its standard.

It aims at exposing students to different literary and non-literary writings with a view to developing their skills of analyzing, interpreting, synthesizing, summarizing, evaluating, and assimilating texts. This curriculum comprises history of English literature, introduction to Language and linguistics, fiction and non-fiction on different themes, poetry, drama and introduction to critical perspectives. By encouraging students to undertake wide readings in literary genres and other materials of variegated world ideas, the course intends to expand their horizon of knowledge. The readings acquaint them with the current global issues: women and gender, ecology and environment, information and communication technology, science fiction, linguistics, culture and folklore, law and justice, modernity and development, business, human conditions, and postmodernism and globalization.

This curriculum attempts to bridge the optional English prescribed for Grades IX and X with the major English syllabuses prescribed for tertiary education. The curriculum acknowledges language–literature integrated approach, interdisciplinary approach, and content-based approach. It focuses on more activities of reading with literary and non-literary texts (both intensive and extensive) followed by discussion, sharing and writing to enhance students' creative and critical abilities. The following outline incorporates course details for both grades – XI and XII.

2. Level -Wise Competencies

This curriculum aims at developing the following competencies in the learners:

a. Explore the evolution of English Language and literature from Anglo-Saxon period to Post-modern
b. Be acquainted with fundamentals of Language and Linguistics
c. Be familiar with characteristics of folk tales, ancient tales, metafiction, science fiction, children stories, realistic, contemporary short stories, and the novella
d. Comprehend the essays/non-fiction for intensive and extensive reading on various themes
e. Be familiar with literary devices and identify them used in various literary texts
f. Apply the skills of reading for information, comprehension and pleasure
g. Identify the characteristics of drama
h. Apply the skills of paraphrasing, interpreting, appreciating, analyzing, synthesizing and assimilating
i. Employ the basic literary skills of reading; interpretation, critical analysis, synthesis, and evaluation of the reading texts across multiple cultural and linguistic traditions, various historical periods and multiple genres
j. Be acquainted with different theoretical perspectives and apply them.

3. Learning Outcomes

By the end of Grade XI and XII, the learners will be able to:

Grade XI	Grade XII
1. Trace out the outline history of English Language and literature 2. Explain, classify and summarize the evolution of various periods in English Language and Literature 3. Understand and explain the characteristics of different periods of English Language and Literature 4. Define and explain the basic feature of language and linguistics 5. Classify the branches of linguistics 6. Identify and use English Sound system 7. Explain and use word formation and sentence formation process in English 8. Read different prose texts for information and pleasure	1. Comprehend the language family and language change 2. Identify the varieties of language (Dialect, register, idiolect, pidgin, creole) 3. Explain and summarise the current theories of language teaching 4. Read different prose texts for information and pleasure 5. Identify and explain the contextual meanings of specific phrases, idioms and sentences to draw the intent in reading between the lines 6. Comprehend the texts and answer questions based on them 7. Draw the central ideas of the given texts

9. Identify and explain the contextual meanings of specific phrases, idioms and sentences to draw the intent in reading between the lines 10. Comprehend the texts and answer questions based on them 11. Draw the central ideas of the given texts 12. Present the themes of the given texts 13. Explain the extracts from the text with reference to their contexts 14. Paraphrase the specific extracts from the text 15. Summarize the text and justify its title 16. Write a critical appreciation of the texts 17. Write narratives, descriptions, report and summaries 18. Write characteristics of short stories and novella. 19. Give a brief background information of the author 20. Describe the basic features of poetry and differentiate it from other genres 21. Comprehend the poems and answer the questions based on them 22. Extract the central idea/theme of the poem 23. Write a critical appreciation of the poem 24. Give the meaning of the selected words and phrases in a poem and explain their literary and figurative meaning 25. Introduce the literary devices such as simile, metaphor, personification, alliteration, assonance, hyperbole, symbol and imagery 26. Introduce prosodic feature such as rhyme, rhythm and meter 27. Annotate the extract with reference to the context. 28. Summarize the poem and justify its	8. Present the themes of the given texts 9. Explain the extracts from the text with reference to their contexts 10. Paraphrase the specific extracts from the text 11. Summarize the text and justify its title 12. Write a critical appreciation of the texts 13. Write narratives, descriptions, report and summaries 14. Write characteristics of short stories and novella. 15. Give a brief background information of the author 16. Describe the basic features of poetry and differentiate it from other genres 17. Comprehend the poems and answer the questions based on them 18. Extract the central idea/theme of the poem 19. Write a critical appreciation of the poem 20. Give the meaning of the selected words and phrases in a poem and explain their literary and figurative meaning 21. Introduce the literary devices such as simile, metaphor, personification, alliteration, assonance, hyperbole, symbol and imagery 22. Introduce prosodic feature such as rhyme, rhythm and meter 23. Annotate the extract with reference to the context. 24. Summarize the poem and justify its title 25. Give a brief background information of the poet (s) 26. Compose a poem or a song of their own 27. Assimilate the themes of the given poem with their life experiences

title 29. Give a brief background information of the poet(s). 30. Compose a poem or a song of their own 31. Assimilate the themes of the given poem with their life experiences 32. Identify and describe the elements of one act play: plot, characters, dialogue and setting 33. Identify and explain the meanings of phrases, sentences and expressions used in the play according to the context 34. Explain the given extracts from the play with reference to the context 35. Paraphrase the specific extracts from the drama 36. Write a summary of the play and justify its title 37. Write a critical appreciation of the play 38. Give a brief background information of the dramatist/playwright 39. Compose a meaningful dialogue on the given topic 40. Compose a skit/one act play	28. Identify and describe the elements of drama such as plot, characters, dialogue and setting 29. Identify and describe the fivefold structure of drama: Exposition, Conflict, Rising Action, Climax and Falling Action/Denouement 30. Identify and explain the meanings of phrases, sentences and expressions used in the play according to the context 31. Comprehend the given text and answer the questions based on it 32. Explain the given extracts from the play with reference to the context 33. Paraphrase the specific extracts from the drama 34. Write a summary of the play and justify its title 35. Write a critical appreciation of the play 36. Give a brief background information of the dramatist/playwright 37. Compose a meaningful dialogue on the given topic 38. Compose a skit/one act play 39. Describe major critical perspectives 40. Review the given texts from the critical perspectives.

4. Scope and Sequence of the Content

4.1 Content of Grade XI and Grade XII

A. Contents for Grade XI

Area/Genre	Content/Type	Items	Working Hours
1. **A Historical Survey of English Language and Literature**	Anglo Saxon Period to Postmodern	1	21
2. **An Introduction to Language and Linguistics**	Introduction to language and linguistics English Sound system Grammar: Morphology, Syntax Semantics Discourse Pragmatics	1	25
3. Prose (Themes: Media and Society, Family, Ecology and Environment, Gender, Globalization, Migration and Diaspora, Cyber, Cyborgs and Robotics, Travel and Adventure, Values and Ideals, Ethnicity and Culture, Patriotism and Nationalism, Development and Decay, Our universe, Voices of the Voiceless, Myth, Language and Education)	**Prose**		**75**
	I. Fiction		
	a. Short stories (Realism, Naturalism, Surrealism)	6	18
	b. Folk tales	1	3
	c. Fantasy	1	3
	d. Ancient stories	1	3
	e. Mythical stories	1	3
	Novel or a novella (within two hundred pages realism/fantasy/science fiction)	1	15
	II. Non-fiction		
	a. Essays (Narrative, descriptive, argumentative, comparison and contrast, cause and effect, travel account, seminal, classical, modern)	6	18
	b. Biography, autobiography,	1	3

	c. Diary	1	3
	d. Newspaper/non-fiction extracts	1	3
	e. Moral values related texts	1	3
4. Poetry (Themes: Media and Society, Family, Ecology and Environment, Gender, Globalization, Migration and Diaspora, Cyber, Cyborgs and Robotics, Travel and Adventure , Values and Ideals, Ethnicity and Culture, Patriotism and Nationalism, Development and Decay, Our Universe, Voices of the Voiceless, Identity and Alienation)	**Poems (Poems by British, American and non-Western poets)**		**30**
	a. Ballads	2	5
	b. Lyrical poetry	2	5
	c. Romantic poetry	2	5
	d. Haiku	1	2
	e. Free verse and modern poems	3	9
	f. Sonnet	2	4
5. Drama	One Act Plays	3	9
Total Working Hours			**160**

B. Content of Grade XII

Area/Genre	**Contents/Types**	**Items**	**Working Hours**
1. An Introduction to Language and Linguistics	Language Studies: Language Family, Language Change and Language Death Varieties of Language Issues and Aspects of Language • Language and pedagogy • Multiculturalism	1	29

	• Multilingualism • Language Rights • Translation		
2. Prose (Themes: Science Fiction, Justice and Human Rights, Population and Migration, Love and Marriage, Money, Work and Leisure; Authority and State (power, war, people, politics), Ideals/Values, Diaspora/ Acculturation, Transnationalism, Protest / Rebellion/ Freedom, Religion and Morality (*Geeta*), Dream and Ambition, Sports and Entertainment, Film and Theatre, Language and Education)	**Prose**		**66**
	I. Fiction		
	a. Short stories (Realism, Naturalism, Surrealism)	5	15
	b. Ancient Tales	3	9
	c. Metafiction	1	3
	d. Children's Stories	2	6
	e. Fantasy	1	3
	II. Non-fiction		
	a. Essays (Narrative, descriptive, argumentative, comparison and contrast, cause and effect, travel account, seminal, classical, modern)	5	15
	b. Memoir	1	3
	c. Blog writing	1	3
	d. Moral values related texts	2	6
	e. Meta language essay	1	3
3. Poetry (Themes: Justice and Human rights, Population and Migration, Love and Marriage, Money, Work and Leisure; Authority and State (power, war, people, politics), Ideals/Values, Diaspora/ Acculturation, Transnationalism, Protest /Rebellion/ freedom, Religion and Morality (*Geeta*), Dream	**Poems (Poems by British, American and non-Western poets)**		**30**
	a. Ballads	2	5
	b. Lyrical poetry	2	5
	c. Romantic poetry	2	5
	d. Haiku	1	2
	e. Free verse and modern poems	3	9
	f. Sonnet	2	4

and Ambition, Identity and Alienation)			
4. Drama	A classic play either tragedy or comedy	1	15
5. Introduction to Critical Perspectives	Introduction to Critical Perspectives Different perspectives a. Gender b. Class c. Textual Reading (formalistic and linguistic) d. Cultural perspective e. The Marginalized perspectives (Language minority, LGBTI , disability, subaltern, modern/postmodern) f. Ecological Reading	1	20
Total Working Hours			**160**

4.2 Elaboration of Contents and Prescribed Texts for Grade XI and Grade XII

A. Elaboration of Contents and Prescribed Texts for Grade XI

1. A Historical Survey of English Language and Literature

I. English Literature from Anglo-Saxon to Middle English Period

- Background and introduction old English literature
- Beowulf (poem): Introduction and salient features
- Development of old English language
- Historical background of the middle English literature
- Geoffrey Chaucer, his contribution to middle English literature, 'The Canterbury Tales' and other poems, Sir Thomas More and his literary work(s)
- Miracle and Morality plays: Introduction and differences
- Status of English language during middle English period

II. English Literature in the Renaissance

- Background of the age and adoption of the renaissance spirit in English literature
- Elizabethan poetry: The contribution of Sir Thomas Wyatt and Earl of Surrey; William Shakespeare and his sonnets, Edmund Spenser and his Faerie Queene, The Shepherd's Calendar and other poems(discussions)
- Elizabethan drama: Shakespeare, Christopher Marlowe with their representative plays, Elizabethan age as a golden period of drama
- Elizabethan prose: Francis Bacon(prose writer and a renaissance experimentalist), his prose and writing style(exploration and discussion)
- Development of English language during Elizabethan period
- John Milton as a poet and a prose writer, discussion on his short and long poems along with prose works
- The metaphysical school of thought in English literature: background and introduction
- Representative metaphysical poets: John Donne, Andrew Marvell, their representative poems and discussion on them

III. English Literature from Restoration to Eighteenth Century

- Restoration drama: John Dryden, William Congreve and their representative dramas, the characteristics of restoration plays

- Restoration prose: John Dryden, John Bunyan, John Locke, Samuel Pepys and their representative prose works
- Eighteenth century English literature as the age of reason, the importance of coffee houses and public discussions
- Poetry in eighteenth century: Alexander pope, Rape of the Lock and other works; Thomas Gray and his Elegy Written in Country Churchyard, Robert Burns and his representative poems
- Essays and novels in eighteenth century: Steel and Addison, Jonathan Swift, their essays and writing styles; Daniel Defoe, Samuel Richardson and their representative novels(discussion)
- William Blake as a poet of transition period and the essence in Songs of Experience and Songs of Innocence
- Language growth and expansion in vocabulary during the age

IV. Nineteenth Century English Literature

- Background and introduction of the romantic age/ early nineteenth century English literature, the publication of Lyrical Ballads as the beginning of new era in English literature
- The early nineteenth century poetry: The contribution of Wordsworth and Coleridge in English literature, discussion on Lord Byron, P.B. Shelley, John Keats with their representative poems
- Latter nineteenth century and the spirits of the Victorian literature(introduction and brief explanation)
- Poetry in the Victorian age: the contribution of Alfred Lord Tennyson to English literature, the poetry of Robert Browning, Mathew Arnold
- Nineteenth century novels: the contribution of female novelists- Jane Austin, Emily Bronte, George Eliot to English literature, discussion on the themes of their novels
- The other representative novelists: Charles Dickens, Joseph Conrard and Oscar Wilde and discussions on their representative novels
- Prose in nineteenth century: William Hazlitt, Charles Lamb, Thomas De Quincey, Carlyle and Ruskin, and Walter pater with their major prose works
- Status of English language in nineteenth century English society

V. Modern Age (Twentieth Century English Literature)

- Background and introduction of the age(for example, development of science fiction, new concept in the field of drama, and the understanding of human life)
- The representative novelists of twentieth century: Rudyard Kipling, E.M. Forster, H.G. Wells, D.H. Lawrence, James Joyce, Virginia Woolf, George Orwell, William Golding and discussion on the themes of their representative novels
- The Modern age and drama: The contribution of the following dramatists has been highlighted (use their representative plays for discussion):
  -G.B. Shaw as a dramatist of social phenomenon
  -J. M. Synge as a dramatist of the life of ordinary people
  -Samuel Beckett and Harold Pinter as dramatists of human existence and other aspects
  -Augusta Lady Gregory as a pleader for change/ liberation
- The modern age and poetry: in this section, the following poets with their representative works will be discussed:
  -W. B. Yeats and T. S. Eliot as versatile literary genius, their contribution to modern English literature, their major literary works for discussion
  -The war poets: Rupert Brooke, Siegfried Sasoon, Wilfred Own and their major poems
  - Other poets: Thomas Hardy, G. M. Hopkins, Dylan Thomas, Ted Hughes, R. S. Thomas, Philip Larkin, W. H. Auden with their representative poems for discussion
  - English language in twentieth century: the language of public prestige, language of communication and vocation, language of academia

VI. The Postmodern Age in English Literature

- Background and introduction of the age
- Development of translation literature
- Growth of diaspora
- Subaltern literature and its development
- Cyber literature/ digital literature
- The representative literary authors of the age and their major works

2. An Introduction to Language and Linguistics

I. Basics of Language and Linguistics

- Introduction to language
- Characteristics of language
- Human language and animal communication
- Varieties of language: dialect, register, idiolect
- Introduction to linguistics
- Branches of linguistics: theoretical and applied
- Langue and parole
- Competence and performance
- Form and function
- Speech and writing

II. English Sound System

- Letters and sounds
- English phonemes: consonants and vowels
- Sound identification, sound discrimination and practical work on them
- The speech organs: lungs, vocal cords, pharynx, palate, tongue, lips
- Voiced and voiceless sounds
- Monophthongs and diphthongs
- Long and short vowels
- The syllable and stress
- Dictionary use and practice in them

III. Grammar: Morphology and Syntax

- Morpheme: Free and bound
- The word, word formation: derivation, inflection
- Phrase, clause and their types: noun phrase, verb phrase, adverb phrase, prepositional phrase; main clause, subordinate and coordinate clauses
- The sentence: simple, compound and complex
- Grammatical Transformations: negation, question, contraction, passivation

IV. Semantics, Pragmatics and Discourse

- Introduction: Semantics, Pragmatics, Discourse
- Denotative and connotative meaning

- Synonymy and antonym
- Homophony and homograph
- Pragmatics
- Context and deixis
- Discourse
- Cohesion and coherence

3. Prose

I. Fiction (Short stories/folk tales/ fantasy/ ancient stories/mythical stories)

S.N.	Title of the Story	Author	Themes
1	The Piece of String	Guy De Maupassant	Realism/Class
2	The Cactus	O'Henry	Realism/ Suspense/Relation
3	Half a Day	Naguib Mahfouz	Time/Ageing/Values
4	Boys and Girls	Alice Munro	Gender/Relation/family values
5	Three Questions	Leo Tolstoy	Values
6	Simulacra	Julio Cortazar	Metafiction/postmodernism
7	The Woman on Platform No. 8	Ruskin Bond	Naturalism
8	The Seven Ravens	Jacob and Wilhelm Grimm	Folk tale
9	The Myth of Prometheus	Greek Mythological story	Myth/rebellion/values
10	The Last Question	Isaac Asimov	Cyborg and Robotics
Novel or a novella (within two hundred pages realism/fantasy/science fiction)			

S.N.	Title of a Novel/Novella	Author	Themes
1.	Of Mice and Men	John Steinbeck	Migration

II. Non-fiction (Essays/biography/auto-biography/diary/newspaper/non-fiction extracts/moral value related text)

S.N.	Title of the Essay	Author	Themes
1	Letter from the New Land	Christopher Columbus	Travel narrative
2	Of Studies	Francis Bacon	Values and Ideals/education
3	Our House is on Fire	Greta Thurnberg	Environment/climate change
4	The Silk Road in the World History	Alfred Andre	Globalization
5	A Piece of Chalk	G. K Chesterton	narrative/descriptive/values and ideals
6	The world's Desire	E.V. Lukas	Entertainment/values
7	Getting in Touch with Aliens	Stephen Hawkins	Science/universe
8	An Encounter with a Dog	Padma Devkota	history/values
9	Beyond the pandemic	Govinda Raj Bhattarai	experience of a disaster
10	Why I Write	Joan Didion	Writing/values

4. Poetry (Ballad/lyrical poetry/romantic poetry/haiku/free verse and modern poem/sonnets)

S.N.	Title of the Poem	Author	Themes
1	The Bistro Styx (Mother Love)	Rita Dove	Postmodernism/Relation/generation gap
2	Home They Brought Her Warrior Dead	Alfred Lord Tennyson	Family (Ballad)

3	In Memory of WB Yeats- Elegy/ Relation/values	W.H. Auden	Elegy/Ideals/Values
4	On the Grasshopper and Cricket	John Keats	Ecology and Environment (sonnet)
5	Lady Lazarus	Sylvia Plath	Identity/Gender/Myth
6	Still I Rise	Maya Angelou	Ethnicity/Identity and Alienation
7	United Fruit Co.	Pablo Neruda	Patriotism
8	Five Haikus	Matsuo Basho	Nature/ideals
9	The Flea	John Donne	Metaphysical poem/Relation
10	This is Just to say	Williams Carlos Williams	Imagism/Relation
11	She is not Dead	Shreedhar Pd. Lohani	Relation/values
12	Sonnet 18	Shakespeare	Love/values/sonnet

5. Drama (One Act Plays)

S. N	**Name of the Play**	**Author**	**Themes**
1	The Boor	Anton Chekhov	Love
2	The Song of Death	Tawfiq Al-Hakim	Realism/tradition vs. modernity/Values
3	Chitra	Rabindranath Tagore	myth/values

B. Elaboration of Contents and Prescribed Texts for Grade XII

1. An Introduction to Language and Linguistics

I. Introduction to Language Studies

- Language family: An introduction
- The Indo-European family, the Sino-Tibetan family, and the Niger-Congo family

- Languages of Nepal
- Language change and language death

-Causes of language change: fashion, foreign influence, broadening and narrowing

-Language death: language shift; minority, endangered and dominant languages

- Varieties of language: pidgin, creole, registers in education, humanities and social sciences, science and technology, law and justice (some examples); BrE and AmE (vocabulary, pronunciation, grammar), Black English Vernacular and Standard American English (some examples)

II. Issues and Aspects of Language

- Language pedagogy: the teaching of language and about language, the teaching of contents or skills or both, major shifts in language pedagogy (approaches and methods), English language teaching situation in Nepal
- Multilingualism and multiculturalism (as problems or resources in language learning)
- Language rights: minority language identity, mother tongue education, language politics
- Translation: Source and target languages, types of translation, and techniques of translation

2. Prose

I. Fiction (Short stories/ancient tales/meta fiction/ children's stories/fantasy)

S.N.	Title of the Story	Author	Themes
1	Brahmadatta and the Bunyan Deer	Buddhist Story	Ancient tales
2	Cost of Wisdom: The God King Odin's Tale		Norse mythology
3	This is a Story	Jeannette C. Armstrong	Folk Tale, protest/rebellion/children story
4	Paul's Case	Willa Cather	Values/children story
5	Three Students	Sir Arthur Canon Doyle	Detective story

6	Everything That Rises Must Converge	Flannery O'Connor	Realism/ethnicity
7	Lullaby	Leslie Marmon Silko	Realism/ethnicity/war/ voice from margins
8	Samsa in Love	Haruki Murakami	Surrealism/disability/v oice from margins
9	Deal in the Wheat	Frank Norris	Naturalism/ human vs. nature
10	Leaving	M. G. Vassanji	Realism/migration /Dream and Ambition
11	Autobiography: A Self Recorded Fiction	John Barth	metafiction
12	The Lost Child	Mulk Raj Anand	Realism/relation/ children story

II. Non-fiction (Essays/memoir/blogs writing/moral value related texts/ meta language essay)

SN.	Title of the Essay	Author	Themes
1	Sir Roger at the Assizes	Richard Steele	Narrative/ Humor / people
2	An Eastern Journey	Somerset Maugham	Classic
3	The Case for Xanthippe	Robert Graves	Argumentative
4	Once More to the Lake	EB White	Memoir/ nature/relation
5	Man and Battle of Life	SiriAurobindo	From Gita (religion, morality) /Cause and effect
6	Not Nothing	Stephen Crave	Moral values/Ethics
7	How Lean Production Can Change the World	James P. Womack et al	Comparative/business/indust ry

8	A Black Grandmother	Sally Morgan	Autobiography (Acculturation) Narrative
9	Speech on Release from Jail	Nelson Mandela	Freedom/human right
10	What is Meta-language?	Lisa Tran	Meta-language

3. Poetry (Ballads/lyrical poetry/romantic poetry/haiku/free verse and modern poems/sonnets)

S. N.	Title of the poem	Poet	Themes
1	King Lear and his Three Daughters	George Wharton Edwards (England)	Filial duty /politics/ballad
2	The Three Knights	Davies Gilbert	Ballad/religion
3	Mending Wall	Robert Frost	Morality/lyric
4	No Second Troy	W. B. Yeats	Romantic/lyric
5	She Dwelt among the Untrodden Ways	Wordsworth	Romantic
6	If I Should Die	Emily Dickinson	Lyric/values/death
7	Five Modern Haikus	Richard Wright /Alexis Rotella/HuguetteDucharme/Don Eulert/Ezra Pound	Haiku/nature/imagism
8	Sonnet 8	John Milton	War
9	Kidnapped	RuperakePepaia	Education/values/ideals
10	Lord! Make Me a Sheep	Laxmi Prasad Devkota	Rebellion/satire/rights
11	Abiku	Wole Soyinka	religion, culture
12	A Woman	Gabriela Mistral	Love/ideal

4. Drama

All My Sons- Arthur Miller**(Classic)**

5. Introduction to Critical Perspectives

Critical perspectives to the study of literature

I. Gender perspective

- Background and introduction
- Concept of coexistence, characters and their roles, themes in literary texts

II. Class perspective

- Background and introduction
- Characters and their socio-economic background, roles, themes of the texts

III. Textual reading (formalistic, linguistic, and new criticism)

- Introduction
- Reading from formalistic, linguistic and new criticism perspectives
- Textual features (prosodic features), literary use of language and mode of communication in formalistic perspective
- Language as a matter of convention, language as arbitrary phenomenon, sound-meaning relationship (signifier-signified relationship), singularity of meaning in linguistic perspective
- Textual features (figures of speech, imagery and symbolism), close reading of them and texts as the only source of aesthetics in new criticism

IV. The perspectives of the margins

- Language minority and subaltern: social, cultural and other backgrounds of characters, their voice, power and authority(identity), themes of literary texts, Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and/or intersexual (LGBTI): disruptive gender identity and other distinctive features of them, characters, their roles and events in literary texts
- Disability: identity of disable/ disability (differently able), characters or voices in literary texts, common perceptions to disables/ disability

V. Postmodern perspective (unreliable narration, fragmentation, boundary and hierarchy demolition, plurality of meaning)

- **Reader's perspective:** aesthetic and non-aesthetic reading, transaction between a reader and a text, using the lenses of reader to determine the meaning

VI. Ecological reading: the issue of ecology and environment in literature, human being (the self-centered views and the feeling of otherness) as the main cause of decay in environment/ nature, the defense of preserving this beautiful nature

VII. The character perspective: character's psyche (dominance and guidance of unconscious), Oedipus complex, expression of suppression and unconscious in literature

VIII. Cultural perspective

- **Introduction**, culture as a site of (diverse) meanings and values, identity and class interest; literature as reflection of a particular cultural forms and practices

5. Learning Facilitation Process

5.1 Principles of learning facilitation

This course draws on two major principles-intensive/extensive reading and creativity/criticality in language learning. With an aim of strengthening students' English language competence, the course expects the teachers to provide their students with opportunities for both intensive and extensive reading. Rather than following a teacher-centered approach, students should be engaged in reading different genres of literary texts for building their vocabulary and micro-reading skills such as extracting main ideas and answering the questions based on the reading texts.

Teachers are also required to develop activities through which students are involved in reading literary texts for pleasure and for understanding their social meanings. In this process, students should be engaged in independent reading so that they get opportunities to understand broader socio-political meanings of the texts organized under different themes. In order to help students, enhance their extensive reading ability, teachers should provide additional readings that deal with similar themes as the reading of the textbook has. In other words, the reading in the textbook should also be supplemented by reference materials.

The pedagogical principles and approaches to be followed in this course should help students foster their creativity and develop their critical thinking skills, both in reading and writing English. While engaging students in reading a variety of literary texts, the classroom pedagogies for this course should focus on both creative and critical use of English. For this purpose, the students should be involved in writing simple poems, different types of essays, dialogues, biographies, travelogues and so on. In this process, the students are required to carry out creative and other writing

projects. Students' interest should be kept at the center for the accomplishment of such projects.

5.2 Learning activities

Based on the above-mentioned pedagogical principles, the following activities should be conducted in order to achieve the goals of this course:

• Student's reading and presentation • Writing projects • Dramatization, role-play and simulation • Inquiry-based writing • Reading for comprehension • Reading for critical assessment/analysis • Book talk (reading a particular book and having a talk on it) • Discussion sessions • Think - Pair- Share • RDWS (Read, Discuss, Write and Say/Share) • Teacher-guided self-study • Guest lecture and exposure visits • Journal writing	• Library visits • Listening to rhymes, lyrical poems and songs • Reciting rhymes, lyrical poems and songs • Watching movies (animated/unanimated, comic) and dramas • Brainstorming and mind mapping • Quick write/flash writing • Book/film reviews • Paraphrasing/genre conversion • Genre conversion (e.g. converting poetry into prose and vice-versa)

6. Student Assessment Process

The letter grading system will be used for assessing the students' performance. In order to assess the student's learning achievement as expected by this curriculum, formative as well as summative and internal as well as external assessment will be used.

6.1 Formative assessment

In order to ensure the learning of the students, informal assessment will be conducted regularly and timely feedback should be provided to the students for improvement. The goal of formative assessment is to help the learners to learn more rather than to check what they have learnt and what they have not. Formative assessment should focus on those areas, which pose problems in learning. This can also take the form of remedial teaching. Formative assessment should focus on the development of all the language skills and aspects in the learners. Various classroom activities and

techniques should be used to help the learners to learn more. The following techniques/activities can be used as tools for formative assessment:

• Observation of students' linguistic behaviour • Anecdotal record • Rating scale • Check lists • Work sample/written samples • Interviews • Home assignments	• Portfolio • Tests (class, weekly, monthly) • Oral question-answer • Project works • Creative works • Self-initiation in learning • Class work	• Games • Debates • Brainstorming • Story telling/retelling • Poetry recitation • Dramatization/simulation • Role play • Group discussion • Journals

6.2 Summative assessment

Both internal as well as external evaluation will be carried out as part of summative or final assessment.

a. **Internal evaluation:**In the final examination, there will be an internal examination of 25 percent. This examination will cover not only the learners' content knowledge but also their other affective domains including regularity and classroom performance. The allocation of weightage for each assessment area is given below:

S. N.	Assessment areas	Marks
1.	Participation	3
2.	Project work (See sample tasks below)	16
3.	Terminal Tests	6
	Total marks	**25**

With regards to the project works in English, the students do at least four project works. Thus, they have to produce four project work reports for internal assessment. The followings are some of the suggested topics for project works though teacher can design other relevant project works for the students based on the curricular contents. There should not be the repetition of the same project works in both grades. Each project works carries 4 marks.

Sample Project Works for Grade XI and XII		
S. No.	Area/Genre	Project Work
1.	A Historical Survey of English Language and Literature	• Prepare a comprehensive timeline of the history of English language and literature. Include major writers and major works representing the era/age.

2.	Prose	• Write a biography of a legendary writer of Nepal. • Prepare a short profile of a Nepali litterateur who writes in English. • Read a prose (other than given in the course) and write a review of it. • Write a review of a famous Nepali book translated into English. • Write your diary for a week. • Write a short story/essay/travel account of your own.
3.	Poetry	• Compose a poem of your own in English. • Review a poem(other than given in the course) that you have read recently. • Prepare a short profile of a poet with his/her works, contribution and information.
4.	One Act Play	• Act out one one-act play given in your course book and write a short reflection report. This will be a group project. • Write a short one act play in English. • Write a review of aone act play (other than given in the course).
5.	Drama	• Write a review of one of the English Dramas.
6.	Critical Perspectives	• Write a review of a literary work based on one of the following perspectives: a. Gender b. Class c. Textual Reading (formalistic and linguistic) d. Cultural perspective e. The Marginalized perspectives (Language minority, LGBTI, disability, subaltern, modern/postmodern) f. Ecological Reading

b. External evaluation: In the final examination, there will be an external examination of 75 marks. The allocation of marks for each genre is given below:

S. N.	Area/Genre	Marks	
		Grade XI	Grade XII
1.	A Historical Survey of English Literature and Language	12	-
2.	Introduction to Language and Linguistics	12	13
3	Prose	29	26
4.	Poetry	15	15
5.	One Act Play/Drama	7	10
6.	Introduction to Critical Perspectives	-	11
	Total marks	**75**	**75**

6.3 Alternative evaluation

It is recommended that due attention be paid for assessing differently-abled students like the students with hearing impairment, speech impairment and visual impairment. For this, alternative-testing methodsshould be designed and applied.

7. Teaching Learning/Facilitation Resources and Materials

Each student must have a textbook. Each teacher should have a teacher's guide and a set of teacher support materials for the appropriate grade, including digital and electronic materials as far as practicable. Teachers should make extensive and proper use of the writing board. To make learning easy, effective and interesting, a variety of materials should be used including the following:

• Charts such as the chart about the characteristics of historical periods, chart about definitions and examples of literary terms, charts of a poems/stanzas with the mark of prosodic features and figures of speech • Comparison tables • Family charts • Role cards • Newspaper cut-outs • Bulletins, brochures • Pictures/drawings • Audio-visual materials • Writing samples (e.g. essay, book/film review, mind mapping, brainstorming, etc.)	• Worksheets • Flash cards • Formats (of book review/film review/project work, etc.) • Dictionaries, computers, audio players and mobile phones • Multi-media • Online resources • Readers • Additional references • Sample interpretation/sample summary/theme/character sketch/poems, etc.